

ФАХРИМИЗ, КЎРКИМИЗ

С. УСМОНОВ,

Ўзбекистон КП Самарқанд
область комитетининг
биринчи секретари

АВВАЛО «Гулистон» журналининг муҳтарам муҳлисларига ўзининг 2500 йиллигини байрам қилаётган Ленин орденили Самарқанд область меҳнаткашлари номидан қизғин салом. Самарқанд деганда ҳаманинги кўз ўнгига Римнинг тенгдоши деб ном олган, бағрида асрий обидаларни сақлаб турган, замонавий архитектура асосида қайта қурилатган, йил сайин эмас, кун сайин юксалиб бораётган меҳмондўст шаҳар гавдаланади. Самарқанд деганда сиз дунёга машҳур олимларни, шоирларни, илму ҳикмат соҳибларини етказиб берган қадимий маданий марказни тасаввур қиласиз.

Бир пайтлар чор Россиясининг мустамлақаси бўлган Самарқанд энди саноати тараққий этган, қишлоқ хўжалиги механизациялашган, маданияти гуллаб-яшнаётган ўлкага айланди.

Бу тараққийни кўз олдингизга келтирар экансиз, шонли Ленин партияси, Улуг Октябрь, Совет ҳокимияти эзилган халқларга қанчалик буюк бахт-саодат берганини, эллик йилдан кўпроқ вақт давомида экономика билан маданиятимиз нақадар юксалганини аён кўрасиз.

Самарқанд области 1938 йилнинг 15 январидида тўзилган. У Зарафшон, Туркистон, Молгузар ва Нурота тоғ тизмалари бағрида жойлашган. Область шаҳар ва қишлоқларида 1,5 миллионга яқин киши истиқомат қилади.

Самарқанд области саноат маҳсулоти ишлаб чиқаришда республикада учинчи ўринда турибди. Маҳсулот реализация қилиш бир йиллик ҳажми 700 миллион сўмга етай деб қолди ёки 1913 йилдагига нисбатан 55 баравар кўпайди. Областа 80 га яқин саноат корхонаси бор. В. И. Ленин номидаги «Красний двигателъ», «Кинап», пахтачилик машиналари заводлари, шойи тўқиш, чой қадоқлаш, «Хукум» пиллакашлик, «8 Март» тикувчилик, пойабзал фабрикалари, «Кўйтош», «Ингичка» ва «Лангар» конлари, ёғ-мой комбинати областимиз саноатининг ифтихоридир. «Кинап» заводининг ва чой қадоқлаш фабрикасининг маҳсулотлари чет эллардаги кўплаб мамлакатларга жўнатилмоқда. Самарқанд кимёгарлари ишлаб чиқарган ўқитлар бутун республикага тарқатилмоқда.

Областимиз гигант қурилишлар майдонидир. 150, 15, 5-қурилиш трестлари, «Колхозстрой» ва «Самарқандводстрой» трестлари, кўплаб қурилиш-монтаж бошқармалари капитал ва уй-жой қурилишини авж олдиришмоқдалар. Йиғма темир-бетон ишлаб чиқаришдан бошлаб қурилиш материаллари ва конструкторларининг бутун комплексини тайёрлаб бераётган бинокорлик индустрияси давид қадимлар билан юксалмоқда.

Кейинги 15—20 йил ичида қадимий Самарқанднинг ҳусни янада кўркамлашди. Илгариги шаҳар тўрт томонга қанот ёйди, кенгайди. Гагарин, Титов массивлари пайдо бўлди. Сўнгги пайтлардагина «А» ва «Б» микрорайонлар барпо этилди. Бу ерларда минглаб аҳолига мўлжалланган кўп қаватли уй-жойлар ишга туширилди.

Капитал қурилиш ҳам жадал суръатлар билан олиб борилмоқда. «Красний двигателъ», суперфосфат заводлари, шойи тўқиш фабрикасида янги ишлаб чиқариш корпуслари қад кўтарди, капрон плащлар ишлаб чиқарувчи корхона ишга туширилди. Самарқандда республика-

маздаги иккинчи опера ва балет театрининг барпо этилиши областимиз маданий ҳаётида унутилмас воқеа бўлди.

Қишлоқ қурилиши, электрлаштириш, радиолоштириш ва йўл қурилиши соҳасида амалга оширилган улкан ишларни сўзлаб битиргусиз. Сўнгги йилларда Булунгур районидида «Октябрь», Каттақўрғон районидида Ленин номили, Нарпай районидидаги Киров номили колхозларда барча қўлайликларга эга бўлган шаҳар типидидаги посёлкалар бунёдга келди.

Самарқанд области кўп тармоқли қишлоқ хўжалигига эга. Области-миз пахта ҳосили олишда республикада тўртинчи ўринни, тухум, қора-кўл тери, сабзавот етиштиришда иккинчи ўринни, гўшт, дон, тамаки, узум ва майиз етиштиришда биринчи ўринни, пиллачиликда тўртинчи ўринни эғллаб турибди.

Асосий касб-коримиз, миллий-ифтихоримиз — пахтачиликдаги ютуқларимиз чакки эмас. Утган йили қарийб 365 минг тонна, ёки 1913 йилдагидан 15 баравар кўп пахта етиштирдик. Ҳосилдорлик 21,1 центнердан тўғри келди.

Биз ҳар бир галаба, ҳар бир муваффақият учун буюк Ленин партиясидан беҳад миннатдоримиз. Коммунистик партия ва Совет ҳукумати-нинг оталарча ёрдами тўғрисида областимизда чинакам маданий революция тантана қилди. 1927 йилда ташкил этилган Самарқанд Давлат университети йирик илмий-маданий марказга айланди. Шаҳарда медицина, қишлоқ хўжалиги, кооператив, архитектура-қурилиш, педагогика институтлари бор. Уларда 31 миңдан ортиқ ўқувчи тахсил кўрмоқда. Бундан ташқари, ўнлаб техникумлар, илмий-текшириш институтлари кадрлар етиштиришда, фанининг турли проблемаларини амалий равишда ҳал қилишда катта роль уйнаётди.

Тўртла профессионал театр, бир неча халқ театлари, клублар, қутубхоналар, маданият саройлари, киноустановакалар — буларнинг ҳаммаси коммунистик маъмурилик яратаётган меҳнаткашларга хизмат кўрсатмоқда. Самарқандда Ўзбекистон маданияти ва санъати тарихи республика музейи, Улугбек ва С. Айний ёдгорлик музейлари ишлаб турибди.

Революциягача Самарқандда фақатгина битта газета чиқарди. Ҳозир иккита область, 12 та район газеталарининг умумий тиражи 120 миң нусхадан ошиб кетди.

Аҳолига медицина хизмати кўрсатиш кўпими тибора кенгаймоқда. 1913 йилда бор-йўғи 154 ўринли касалхона бор эди. Ҳозир областимизда 15 миңга яқин ўринга эга бўлган даволаш муассасалари ишлаб турибди. Вrachләр соғи жиҳатида Самарқанд области чет эл Шарқи мамлакатларининг ҳаммасидан устун туради.

Самарқанд области экономика ва маданиятни юксалтиришда эришган аниа шундай муваффақиятлари учун партия ва ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланди. Унинг байроғида олий нишон — Ленин ордени нур сочиб турибди. Саноат, қишлоқ хўжалиги, фан ва маданиятни ривожлантиришдаги хизматлари учун 43 кишига Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилди.

Бахтиёр шахримизнинг, областимизнинг истиқболи янада порлоқ Самарқандда лифтсозлик, чинни идишлар, рўзгор холодильниклари заводлари қурилиб ишга туширилди. Қурилиш, транспорт ва асос тармоқлари тўхтовсиз юксалади. Уй-жой қурилишига, янги посёлкалар барпо этишга янада кўпроқ маблағ ажратилади.

Областимиз қишлоқ хўжалигининг тараққийни таъминловчи энг муҳим омиллардан бири — ирригация-мелиорация қурилиши, қўриқ ва буз ерларни ўзлаштиришдир. КПСС Марказий Комитетининг 1966 йил май Пленумидан сўнг бу соҳада кўпгина ишлар қилинди. Аммо бундан кейинги вазифалар ҳам гоаят улкан ва масъулятлидир. Аму — Бухоро каналининг ишга туширилиши, бу каналнинг иккинчи навбати қурилатганлиги, Каттақўрғон сув омборининг ҳажми қарийб бир миллиард кубометрга етказилиши, Қарши даштига сув қарариш тадбирлари қурилатганлиги бизнинг областимизда ҳам қишлоқ хўжалиги тараққийни тезлаштиради. Зарафшоннинг суви бутунлай областимизга қолади. Шу муносабат билан Зарафшоннинг ҳар иккала соҳидаги асрлар бўйи сув чиқмаган, аслида унумдор бўлган ерларни ўзлаштириш имконияти туғилади.

Яқин йиллар ичида Самарқанд қиёфаси янада гўзаллашади, уни қайта қуриш ишлари кенг кўламда олиб борилади. Университет ва архитектура-қурилиш институтининг янги ўқув корпуслари қурилади. Бир неча техникум ва билим юртлиари янги биноларга кўчиб ўтадилар. Шаҳарда туризм, маданий-маиший хизмат янада яхшиланади. Самарқанд Совет Ўзбекистонининг гуллаб-яшнаган шахрига, саёхат масканига, Иттифоқимизнинг катта меҳмонхонасига айланади. Шу муносабат билан тарихий ёдгорликларни реставрация қилиш ва қайта тиклаш, кўчаларни, хиёбонларни кўпалашзорлаштириш ва ободонлаштириш соҳасида янча ишлар қилинмоқда.

Қадимий ва навқирон Самарқанд истиқболи порлоқ бахт-саодат масканига, гуллаб-яшнаётган бўстонга айланади.

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитетининг
журнали

№ 8 (44) 1970

Август

1925 йилдан
чиқа бошлаган

Ўзбекистон КП Марказий Комитетининг нашрийти

Экз
№ 1

ГБ УзССР
Ж

ТУРКИСТОННИНГ Россияга кўшилиши билан, ўлкада, жумладан Самарқандда ҳам янгича муносабатлар тез ривожлана бошлади. Бу қадимий шаҳар меҳнаткашлари ўз тақдирларини буюк рус халқи тақдири билан боғладилар. Саноат корхоналари вужудга келиб, рус пролетариатининг революцион ғоялари кенг тарқала бошлади. Айниқса, Закасий темир йўлининг Самарқандга қадар қурилиши, Ленин айтганидек, «...капитал учун Урта Осиёни янгидан «кавш» эта бошлади».

1913 йилга келиб, Самарқанд уезди территориясида юздан ошдиқ вино-спирт, тери ишлаб чиқариш, чой қадоқлаш корхоналари ишга туширилди. Бу корхоналардаги ишчиларнинг қариб 80 проценти маҳаллий миллат вакиллари эди.

Самарқанд илгари чоризмга қарши кура-

зонди. Дохий Ленин чет элдалигида бу газетанинг бир неча сонини олиб, Самарқанддаги революцион ҳаракат билан танишган.

Самарқанд социал-демократ ташкилоти босмахона ишчиларидан С. Турсунов, К. Ашуров, А. Шермухаммедов, Д. Устабоев, А. Қобиллов ва бошқаларни революцион фаолиятга жалб этди. Улар кейинчалик большевистик матбуотнинг оташин ташкилотчилари ва пропагандистлари бўлиб етишдилар.

1905—1907 йил революциясининг садолари Самарқандга етиб келганда уезд меҳнаткашлари большевиклар раҳбарлиги остида стачка ва намойишлар уюштирилди, сиёсий талаблар билан чиқдилар. Социал-демократик ташкилот ишчи, солдат, деҳқон ва хунармандлар ораида қуролли курашга отланиш ғоясини тарғиб қилди. Шаҳарда яширин босмахона ташкил этилди. Босмахонада революцион талаблар ёзилган варақалар, дэвватно-

Февраль революциясини Самарқанд меҳнаткашлари ҳалжон билан кутиб олдилар. Бу хабар шаҳарга 3 март кунини етиб келган эди. Уша кунини Самарқанд меҳнаткашларининг намойишлари бўлиб ўтди. 17 мартда ишчи ва солдат депутатларининг Совети сайланди. Ленин революциянинг биринчи ойларида, бошқа жойлардагидек, Самарқанд Советида ҳам раҳбарлик лавозимларини меньшевик ва эсерлар эгаллаб олиб, Муваққат ҳукуматнинг тадбирларини қўллаб-қувватладилар. Ана шундай шароитда Самарқанд большевиклари Муваққат ҳукумат ҳамда унинг малайларига қарши кескин кураш олиб бордилар, шаҳар меҳнаткашларини ўз атрофларига бириштириб, реакциянинг қоро ниётларини фош этдилар ва халқ оммасини курашга отлантирдилар.

Маҳаллий меҳнаткашларни революцион руҳда тарбиялаш ва социалистик революция-

РЕВОЛЮЦИОН САМАРҚАНД

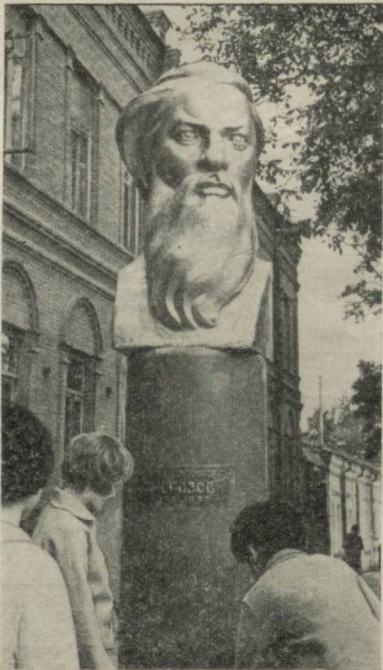
шувчи революцион кайфиятдаги шахслар сургун қилинадиган жой эди. Утган асрнинг 70—80-йилларида подшо ҳукумати бу ерда нардониклардан Червинский, Романенко, Шапаго, Волковларни сургун қилди. Н. Г. Чернишевскийнинг шогирди, «Капитални биринчи марта рус тилига таржима қилган революционер Г. А. Лопатин ҳам ўша йиллари Самарқандга қувгин қилинган эди. Бироқ бундай сургун ва бадаргаларнинг оқибати чоризм учун кўнгилсиз бўлиб чиқди. Жазо муддатини ўтаётган рус революционерлари кўмагида ерлик аҳолининг кўзи очилади. Улар мустамлака ва миллий зулмга қарши бош кўтардилар. XIX аср охирида Самарқанд уездининг турли томонларида аста-секин ишчилар ҳаракати юзага кела бошлади. 1885 йили Панжакент кўмир қонида бўлиб ўтган стачка шундай ҳаракатларнинг дастлабки кўриниши эди. 1890 йилда эса, Самарқанд шаҳрининг Сўзангарон маҳалласида меҳнаткашларнинг подшо маъмурияти билан кескин тўқнашуви юз берди. Кўп ишти қамоққа олинди, оломонни полиция зўрга тарқатиб юборди.

Уч йил кейин Омонқўтондаги ўрмон хўжалиги ишчилари иш ташладилар. Исёнкорларга Усмон Мирзабоев деган ишчи раҳбарлик қилди. У ишчиларни подшо маъмуриятига итват этмасликка ва иқтисодий талаблар қўйишга чакирди.

1898 йил 2 июндаги Самарқанд темир йўл станцияси ишчиларининг стачкаси ҳақиқий оммавий тус олди. Ишчилар митинг ўтказдилар, иш ҳақини ошириш, солиқ ва жарималарни қамайтиришни талаб қилдилар. Чоризм амалдорлари митингнинг қурол кучи билан тарқатдилар, аниқгина кишини қамоққа олиб, сургун қилдилар. Бундай мисолларни қўлаб келтириш мумкин. Марказий Россиядаги революцион ҳаракатнинг таъсири ва Туркистон ўлкасидаги большевикларнинг раҳбарлиги билан Самарқандда меҳнаткаш халқ оммасининг стихияли ҳаракати ташкилий жиҳатдан уюшган ҳаракатга айланди. 1904 йилда бу ерга В. И. Лениннинг шогирди М. В. Морозов келди. У Самарқандда биринчи социал-демократик ташкилотни тузиб, революцион тарғибот ва ташвиқотни йўлга қўйди. 1904 йилнинг 1 майдан бошлаб эса Морозов таҳрири остида «Самарқанд» газетаси чиқа бошлади. Тўрт йил ичида газетанинг 728 сони чиқди. Самарқанд большевикларининг легал органи сифатида у омманинг эътиборини қо-

малар босиб чиқарилар, омма ўртасида кенг тарқатилар эди.

1905 йилнинг 19 октябрида собиқ Иваново паркида подшонинг 17 октябрь манифестига қарши норозилик митинги ўтказилди. Биринчи рус революцияси авжга чиққан кунларда эса, Самарқанд большевиклари қаҳрамон Москва ишчиларига ёрдам тариқасида маҳсус ҳарбий отряд туздилар.

Дастлабки большевистини газета — «Самарқанд»нинг биринчи редактори М. Морозовга ўрнатилган ҳайкал.

С. БЕЗНОСОВ фотоси.

га тайёрлашда 1917 йил март ойида ташкил этилган «Қамбағаллар йигилиши», ёки «Иттифоқ» ташкилоти зўр фаолият кўрсатди. «Иттифоқ» ташкилотининг раҳбарларидан бири, 1918 йилдан бери КПСС аъзоси Эшонкул Миржамолов бу ҳақда шундай ёзади: «Мен революция суронларида иштирок қилганлигим билан фахрланаман. Самарқанд меҳнаткашларига Ленин ғояларини сингдириш, уларда революцион руҳ уйғотишда меҳнаткашларнинг «Иттифоқ» ташкилоти катта роль ўйнади. Мен большевиклар таъсиридаги ана шу жамят аъзоси эдим. Биз меҳнаткашларнинг иқтисодий аҳволини яхшилаш, озиқ-овқат дўконлари очиш, етимлар учун болалар уйлари ташкил этиш учун курашдик».

Коммунистик партия 1917 йилнинг февралдан октябргача бўлган давр ичида мамлакатимизда Советларни большевиклаштириш ва Муваққат ҳукуматни ағдариб ташлаш, барча миллат вакилларини бириштириб, социалистик революцияга томон йўллаш каби мураккаб вазифани муваффақиятли адо этди. Ноябрь ойида Тошкентда, 5 декабрда эса Самарқандда барча ҳокимият Советлар қўлига ўтди.

Совет ҳокимияти ўрнатилиши муносабати билан Самарқанд тарихида янги давр бошланди. Октябрдан сўнг Самарқанд меҳнаткашлари революция ғалабасини мустаҳкамлашга киришдилар. душманларимизга қарши кескин курашдилар, озиқ-овқат танглигини ҳал этдилар, саноатни риқозлантириш, қишлоқ хўжалигини тиклаш ва маданий революция ўтказиш каби муҳим вазифаларни шараф билан бажардилар.

1921 йил 15 июнь кунини Самарқанд шаҳрининг бир гурупа партия, совет ва касабасоюз ходимлари жаҳон коммунистик революцион армиясининг биринчи солдати В. И. Ленинга йўллаган хатларида «...Сизнинг ўтқири кўзингиз ва қаттиқ қўлингиз революцион кемамизни кўтариб кетган капитализм тўқнашлари орасидан дадил олиб бормоқда, шунинг учун биз ҳам зўр ғайрат ва зўр куч билан олға ташланамиз», деб ваъда бердилар.

Дохий олдидаги қасамдларига содиқ бўлган Самарқанд меҳнаткашлари ҳозирги кунда совет халқларининг қардош оиласида қамолга етиб, самарали меҳнатлари билан коммунизм пойдеворини қуришга муносиб ҳисса қўшмоқдалар.

Тўрақул САИДҚУЛОВ,
тарих фанлари кандидати

САМАРҚАНДА ЙУЛЛАРИДА

Муқадаас тепалик

АНБА тонги. Тошкент — Самарқанд йўлида қарвон-қарвон автобуслар елади. Шарқинг қадим шаҳарларидан бири билан дийдор кўришишга ошинқатган сайёҳлар шод, ўзларича гангур-гунгур қилади, уларни тарафда қомат берган боғ-роғлардан кўз узолмайди-лар.

Машина шаҳарга кирәвериб, хушманзара манзилда тўхтади. Бу жойнинг эскича номи — Галаасиё. Лекин уни анчадан буён Улугбек деб атайдилар.

Толиққан, сувсаган йўловчилар ўзларини дарҳол шарқроқ анҳор лабига, соя-салқинга урдилар. Бесаёр сайёҳлар эса, қизиқсиниб атрафга боқишди, сал нарида, тепалик устида товланиб турган икки қаватли рангин куббага қараб-қараб қўйишди. Бу оппоқ, баланд кубба «султонлар донишманди, донишмандлар султони» Мирзо Улугбек музейи.

Сайёҳлар кенг мрамр йўлидан юқори кўтарилдилар. Уларни бош мезбон — Улугбек қаршилайди. Енида «сахобалари» — Қозизода Румий, Али Қушчи, Гибсиддин Жамшид, Мирам Чалабий, Муниддин Кошифий... Мунажжимлар тўлини ой атрафидига чақноқ юлдузларден, устоз теварагиде, сунут сақлайди. Ун метрли гранит ҳайнал сифатида қад кўтарган Мирзо Улугбек уфқида ўйчан тикилади. Унинг салобатли жуссасида қизғиш, илиқ нурлар жилва қилади.

Зивратчилар енгил ҳаяжон билан зинамазина кўтарилдилар. Бу ерин надимда Кўҳан тепалиги дердилар. Энди — ялшаган гулзор. Бу ёнда азалий шарқ гуллари, бир тараф сарховуз, кета-нетгунча оқ, напармон, қиримзи йўлқалар, ерга қадалган неон чироқлари. Рўпарада осмоннинг кичик нусхасидай бўлиб, нақширон гумбаз турибди. Гумбаз олди — юлдуз шаклидаги мрамр гиламчалар...

Расадхона томон юрасиз. Остонадан ўтишингиз билан Улугбекнинг нотаниш, аммо қатъий овози янграйди: «Или олиш учун интилмоқ ҳар бир мусулмон эрнак ва аёлнинг бурчидир...»

Овоз гўё шифтдан келади. Пештоқда тикиласиз. Унда турфа-туман юлдузчалар жимирлайди. Бу Улугбек ўрганган, нашф этган юлдузлар, сайёралар. Юлдузлар ўчиб-ёнади... Диттор Навойнинг машҳур сатрларини ўқийди:

«Темурхон наслидин Султон Улугбек —
Ки олам кўрмади султон анингдек...»

Диттор буюқ ўзбек астрономининг бахтидан, қувончидан, ташвишидан, ўйларини фожиясидан сўйлайди. Қалбингизни қандайдир маъхум, ифодасиз ҳиссиётлар чулғайди.

Арчазор оралаб, паства туша бошлайсиз. Қулгингизда ҳамон Улугбекнинг пурҳикмат сўзлари аис садо беради: «Дин тумандай тўзиб кетади, подшоликлар емирилади, лекин олимларнинг иши мангу қолади...»

...Уэр, ўқувчим, мен сизни яқин келажакка етанладим. Юқорида тасвир этилган манзара хозирча хаёл. Бироқ рўёбга чиқадиган хаёл. Музей директори Қурбон Ҳасановнинг гапига қараганда, шундай хулосага келади киши.

— Давлат музейни қайта қуришга бир миллион сўм ажратди,— деди у менга,— бир миллион катта пул!

Директор энди қурилаётган асосий йўлакни кўрсатди:

— Ана у ерда қуёш соати бўлади... Бу ерда XV асрдагидай шосулалар қилинади. Хув ошона тарафда автобуслар учун гараж қурамак. Кейинроқ меҳмон кўпаяди-да. Хозирнинг ўзида

ой сайин етти-етти ярим минг оғам кел-япти.

Ҳасанов билан музейни қайта айландик. — Хоналар сал торроқ экан,— деди у,— сенстант усти гумбаз бўлса, экспонатларни шу ёнча кўчирмак.

Музей шинам, чиройли. Лекин уни диққат билан кўздан нечирган одам бир оз мулоҳазага боради. Аввало, музей Улугбек музейи экан, асосан, ўша киши ҳақида хилоф қилиниши керак. Улугбекнинг сурони ҳаёти, мунажжим сифатида тугилиши, камол топиши, донг таратиши кўрсатилса... Маълумки, Улугбек ядваллари даставвал (1652 й.) Лондонда, юз йил олдин Францияда, эллик йил муқаддам Америкада нашр этилган. Ўша нашрлардан фотонусхалар қўйилса... «Зин Қўрагоний»нинг ўзбекча тарнимаси ҳақида тезроқ бош қотирилса...

Хазиначи чол

Фирдавсийнинг бир байти бор:

Биафрандам аз назм қоҳи баланд,
Ки аз, боду бозор набобд газанд.

Яъни «шеърдан баланд тоғлар яратдим, уларни қор, ёмғир ва газандлардан асарин» дейди у. Гениал шоир гўё баъорат қилгандек. Маълумки, Урта Осиё халқларининг буюн маданиятидан сўзловчи не-не дурдоналар бешафқат замон қўйинда бенз йўқолди. Ибн Синонинг шў асарлари кўп энди, фақат «Ал-Қонуна» эга бўлдики. Веруниб бир уй китоб қолдирганди, кўпи дом-дарансиз нетди. Улугбекнинг машҳур нутубхонаси хануз топилагани йўқ. Яъни ҳамки, Али Қушчи бор экан, бўлмас «Зин Қўрагоний» нима — ҳеч ким билмасди. Навойи асарларининг ноидр қўлэмалари хозир Франция билан Англия мулки!

«Қору ёмғир»га чалинмай қолган, девон, тазира рисоалар энди асл хазинадек авайлаб сақланмоқда. Бундай хазиналарнинг бири — Самарқандда. Ўша хазинани кўрган

Нурота районидаги «Қизилча» совхозининг бош чўлони, УзССР Олий Советининг депутати Турсунной Авезова.

С. Б. ЗЕНОСОВ фотоси.

Самарқанд Давлат университети қўлэмалар фондига бордим.

Кенг, ёруғ хона. Бир четда мутолоа қилиб ўтирган жуссадор, новча мўйсафид билан бориб кўришдим. Фаҳридин ота Маъруфий шу киши эканлар. Ота мени дарҳол дераза олдиға, катта столга таклиф этди. Кейин сал нарида эски қўлэмаларга кўминиб ўтирган ёшгина, қорача йигитга нимадир деди. Йигит ташқарига чиқиб нетди. Домла дарҳол мудоаоға кўчди. «Е мухбир кўравеиб ўрганиб нетган, ё вақтнинг қадрига етади» деб қўйди ичимда.

Ота, олий мантабларнинг тил муаллимидай шоммай, дон-дона қилиб бап голлашди:

— Фондимиз ташкил этилганда олти юзтача китоб бор эди. Хозир олти мингдан ошади. Беш юз, олти юз ёшга кирган китобларимиз бор. Яқинда ноидр бир баёз топдик. Хозир кўрсатаман.

Домла шаҳдам туриб эшинка қараб юрди. Атрафга аланглайман. Хонанинг тўрт тарафига йигирматача катта шафлар қўйилган. Ичи тўла китоб. Айримларининг бўйи бир газ нелади, баъзилари бир қарич, бекирим. Қирраларига наставълиқ хатида отлари ёзилган. Деворларда унлаб рангли портретлар: Ибн Сино, Беруний, Хайём, Бобир, Фирдавсий, Жомий, Ҳамид Олимжон... Ҳар сурат тағида бир байтдан газал, шеър...

Қўлида қизил муқовали кичик бир китоб кўтарганча домла қайтиб кирди.

— Бу ҳазрати Жомийнинг қўлэмаси,— деди столга келиб ўтираркан,— Муҳаммадрасул уста Абдуғафур ўғли деган киши нелтдириб берди. Бу жуда ноёб нусха. Бунақса то Тошкентда, на Душанбада бор. 550 йил илгари ёзилган. Қимматли ери шундаки, уни Жомий ўз қўли билан ёзган.

— Нима деган китоб домла?

— Бу «Рисолаи набир» деб аталади. Муаммо фанига доир. Мана, қаранг,— у қўлэмани варақлаб, рисоланнинг хусниҳати, маъноси, безаклари ҳақида узоқ гапирди.

Навоийдан, Ҳофиздан, Фурқатдан хангома-лашдик. Домла Фурқат ҳақида қизиқ бир хикоя келтирди:

— «Самарқанд — сайқали рўйи замин аста» деган ибора Ҳофизиники дейишади. Фурқат биринчи марта Самарқандга келганда, унга ўша мисрани айтиб, жавоб талаб қилибдилар. Фурқат ўйлаб турмай, дарҳол: «Беҳишту жаннату ризвон ҳамин аста» деб жавоб қайтарибди. Пай-қалпсизми, беҳишт ҳам, жаннат ҳам, ризвон ҳам бир хил маънони билдиради. Забардаст шоир бўлган Фурқат...

Бир даста китоб кўрди қўлтиқлаб ҳалиги йигит кирди. Ота ҳар китобни бир-бир очиб изоҳ берди-ю, чап томонига қўла бошлади:

— Мана бу Мирхондининг «Равзат-ус-сафони», бу «Қандия» диний асар. Бу — «Самария». Ленин бу яъши, Самарқанд ҳақида тўғри ёзилган. Икки юз йил бўлди. Фақат ўзбекчада чиқмаптида... Узим тарниме қилай, деб бир уриниб кўрдим. Чала қилиб нетди...

Ота билан хайрлашиб, эшинка юзландим. Остонага борганда ўғирлиб бир қарадим. Домла Маъруфий дарҳол китобга мункасидан нетибди. У кўпларга жумбоқ бўлиб туюлувчи кунгирадор араб хати билан ошноликни давом эттирар, бу хат мазмундан толиби илмларни воқиғ этишга бел боғлаган эди. Деворларда савлат тўкиб илассинлар турибди. Улар, етмишдан ошган бу захматнаш қариянинг қутлуғ ишидан ризодай, бир хил сунут сақлашади...

...Лавҳа тайёр бўлганда Самарқандна нохуш хабар келди. Домла Маъруфий тўсатдан қазо қилибди. Биз, унинг таниш-билишлари, бу хабарни эшитиб, ачиндик, домланинг фазилатларини, маданий меросининг урганниҳатидаги захматларини қайта-қайта эслаб ўтирдик...

Дарғом бўйларига

— Бугун Пастдарғомга кетялман. Карл Маркс номидиғи полхоздан репортаж ёзмақчиман. Борсангиз машинада оланетаман,— деди радиодаги ҳамнасаблардан бири.

Область буйича ёлғиз ўша полхоз КПСС Марказий Комитети, СССР Олий Совети, СССР Министрлар Совети ва ВЦСПСнинг юбилей ёриғини олган экан. Шундай бир миллионер полхозга чиқишни мўлжаллаб ўтирувдим, майли дедим.

Чошгоҳда йўлга тушдим. Шаҳардан чиқа-

ЕТТИ ИҚЛИМГА МАНЗУР

Самарқанд бугун қадимий обидалари, гавжум хиёбонлари, мевазор боғлари билангина эмас, замонавий индустрия маркази сифатида ҳам донг таратмоқда. Бундан бир-икки йил муқаддам Самарқандда тайёрланган маҳсулотлар чет давлатлардан 18—20 тасига юбориларди. Эндилликда мижозлар рўйхатида Латин Америкаси ва Африка қитъасидаги қатор мамлакатларнинг ҳам номлари пайдо бўлди.

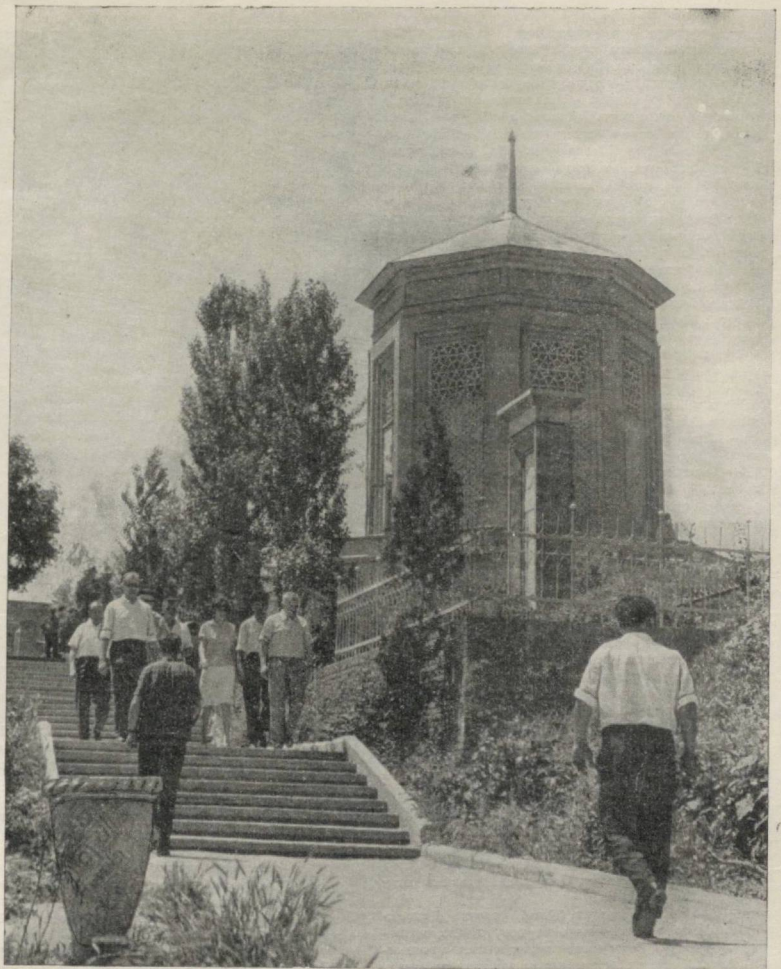
«Кинап» ва «Гелион» заводларида тайёрланган маҳсулотлар ўзининг бежиримлиги, пухталиги билан машҳур. Шу сабабли ўтган йили «Кинап» заводининг маҳсулотига чет элдан яна 16 мамлакат харидор бўлди. Самарқанд пахта тозалаш заводи бултур ажнабий фирмалардан 13 тасининг буюртмасини адо этди. Чой қадоқлаш фабрикаси, «Уроқ ва болға», мева-консерва, «Хлопкомаш» ва «Красний двигатель» заводларининг ҳам чет эллардаги мижозлари кўпайиб бормоқда. Эндилликда Самарқанд чойи, консервалари, мева шарбатлари Афғонистон, Ҳиндистон, Мўғулистон, Куба, Франциядаги шинавандаларга маълум ва манзур.

Узаро ҳамкорлик ва манфаатдорлик асосида олиб борилаётган ана шу ташқи савдо самараларидан самарқандликларнинг ўзлари ҳам баҳрамандирлар: қайси бир магазинга кирманг, кўпгина импорт молларни кўрасиз. «8 Март» тикувчилик фабрикаси эса Италия ва Япониядан келтирилган синтетик матолардан харидорбоп плашларни кўплаб тайёрламоқда.

Лекин, Самарқанд марказининг шуҳратини янада ошириш учун ҳали барча имкониятлардан тўла фойдаланилаётгани йўқ. Бир вақтлар Самарқандимиз қанду шаҳар майизлари билан доврўқ таратган. Аммо, негадир, сўнгги йилларда майиз тайёрлашга етарли эътибор берилмаётди. Ҳамма ерда манзур бўладиган «Сабза», «Бедана», «Соя» сингари майизлар камайиб бормоқда.

Қадимдан уста ҳунармандлар макони бўлган Самарқандимизда, шунингдек, бадий, наштачилик, кулбаччилик, заргарлик каби маҳаллий санъат тармоқларини янада ривожлантириш — бу билан, биринчи навбатда, шахримизга келадиган кўп сонли саёҳатчиларнинг талаб-эҳтиёжларини тўла-роқ қондириш ва жаҳон бозорига қўшимча равишда яна қанчадан-қанча қимматбаҳо маҳсулотлар чиқариш мумкин.

Манноп НАЖМИДИНОВ

Улughбек музейига ой сайин етти ярим минггача сайёҳ нелиб нетади.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

веришда бетон тахталардан чала кўтарилган иморат учради:

— Бу лифт заводи, — деди ҳамроҳим. Кейин чапга ишора қилди, — анависи чинни буюмлари заводи. Тошкентдагидан икки баравар катта бўларкан.

Йўл-йўланай тутзор. Бир чеккада юк машинаси турибди. Уч-тўрт киши дарах тепасида барг қиряпти. Беш-олти бола ерда ётган шохчалар устида чувиллаб тут териб еяпти.

— Тут ермагини ҳам анча бўлди, — дедим тамшаниб.

— Қуртдан ортмаппти, — деб қўйди ҳамроҳим лоқайлик билан.

Ҳамроҳининг гапида жон бор. Илақчилик ва тутзорлар масаласида неча йилдан бери гап бўлади. Эътиборли олимлар аралашшди, катта-кичи газеталар қайта-қайта бонг урди. Самарқанд шаҳар болалар боғчаларидаги тутлар авёсиз несиб ташланаётгани ҳақида «Известия» ҳам ёзди. Ленин бо ҳаранатлардан ҳозирча наф чикмай турганга ўхшайди.

Йўл далага уланди. Икки тараф гўза, полиз, яна гўза. Кун ёндираман дейди.

...Қайрма қишлоғига қирверинишда, чуқур зовур бўйида «газин» турибди, уч-тўрт киши гурунглашпти. Этин, галифе шим, китель кийган бўйдо, норача, кирқ беш ёшлардаги киши ёнидагиларга нималарни дудур тушунтирипти.

— Раис, Жоникул Юсупов, — деб шивирлади шеригим, — қаҳрамон раислардан.

Жоникул ана кунига қўришиб юрганен,

эмин-эрнин сўрашди. Машинага чиқиб ўтираркан:

— Сув ташвишида юрибмиз, — деди, сўнг ҳазиллашди: — ҳозир учрамаганларингга сув бўлиб кетардик.

Идорага келдик. Ҳамроҳим микрофонларини олиб, репортаж ёзишга тушиб кетди. Раис унга керакли одамларни топтириб бергач, инкаламиз колхоз айлангани чиқди. Қозоқ қишлоқ томон бурилдик. Раис колхоз ҳақида қисқача маълумот берди:

— Колхозимиз нурама, Ун олти миллат бори: ўзбек, рус, тожин, корейс, хитой, чуваш... Бир вақтлар ун тўрт колхоз эди. Биттаси 40 гектар пахта экарди, яна бири 80 гектарга. Ҳар қайсисида расаматлик штат бўларди. Раис, ҳосилот кенгашининг раиси, бош агроном, ички агроном, бош бухгалтер, хўжалик мудирини, кассир... Ҳозир бу гаплар кулгили кўринади. Энди йиғилиб катта хўжалик бўлди. 2000 гектар ерга пахта экамиз, 30—35 центнердан ҳосил оламиз.

Темир йўлдан ўтдик. Унг томонда катта сайхонлик. Энди пойдевори қўйилган, чала битган, томи ёпилган уйлар учради. Ҳаммаси пишиқ гиштдан, бир қаватли. Бу — колхознинг бўлажак посёлкиси экан. Жоникул ака батафсил тушунтира кетди. Уч-тўрт йил ичида икки юзта уй қурилиши керак экан. Колхозчилар шаҳарчилардай, эҳтимол ундан ҳам қулайроқ турмуш кечиради. Табиий газ, иссиқ сув, вана, телефон — ҳаммаси бўлади.

Баъзи уйларнинг пештоқига шорлар осилган.

— Маъжуриятлари дуруст-ку, — дедим гап олмоқчи бўлиб, — яқин ўртада битиришаркан. Раиснинг энаси ютди:

— Бизни ваъда билан боқиб келишяпти. Бу йил ўттизта уй битиши керак эди, ана ахволи, ҳаммаси чала ётибди.

— Қайси трест курипти?

— 15-қишлоқ қурилиш трести. Бошлиги Ҳидоятхонов.

Каттақўрғон йўлига тушдик. Жоникул ака чапга ишора қилди.

— Бу ерни Қайрма қишлоқ дейишади. Назаримда қишлоқда бир ўнар одам ўтган бўлиши керак. Унинг гапини қайтарганлар балога қолган, шундан Қайрма бўлиб кетган.

Жазирамада ҳансираб ётган узун, теннис йўлдан қайтиб келляпмиз. Мулолишдаги кичкина, омонат айвонда уч қария мунайиб ўтирибди. Олдиларида халта-хулталари. Афтидан, улар колхоз идораси томонга борадиган йўловчи машина кутиб ўтиришганга ўхшайди. Кўнглимга бир гап келдию меҳмонлик андишасига бориб, индамадим. Икки юз қадамча ўтгач, раис мажбуриятдаги ва кабинетдан бошини чиқариб, чолларни чақирди. Улар Каттақўрғондан бозор қилиб нелишаётган экан. Раис ҳоҳ-ахвоф сўради, ҳазил аралаш, ўзларининг ички ишларини гап оқди. Жоникул ақанинг мутўйбага мойиллигини юқорида айтган эдим. Раис қизиқ қангома айтиб берди.

— Колхозда бир одам бор. Отини айтиб ўтирмайман, Узига тўн, рўзгори бут. Шунинг эр этган ўғли бор. Ким велосипед миниб ўтса, жовдираб қараб қолади. Бир кун идоранинг олдига ушлаб олдим. «Велосипеднинг йўқми?» десам, «Йўқ», дейди. «Даданга айт, олиб бери», десам, «олиб бермаяпти-ку!» деб нолиди. «Қўй-пўйдан борми?», дедим. «Ҳа, бор», деди. «Бўлмаса эртага инкита семизини идорага етаклаб кел, сотиб, инкаламиз велосипед оламиз», дедим. Уч-тўрт кун ўтди. Бир кун идорада ўтирсам, биров чақиради. Чиқсам ҳалиги бола. «Раис бобо, айтган қўйларингизни олиб келдим, ана, эшикда турибди», дейди. Бола нарсасида, ҳазилчи чин деб ўйлабди. Қўйларини олдига солиб бердим. «Ҳайда, уйингга!», дедим. Йўқ, кейин отаси велосипед олиб бериб кутулди... Боланинг кўнглини чўктирмаслик керак, қаторидан қолса ёмон бўлади.

Бу ичинча воқеа менга раиснинг характеридаги янги, муҳим қирраларидан бирини очгандай бўлди.

Чоллар миннатдорчилик билдириб, тушиб қолди.

— Энди бизнинг қишлоққа, Зорманга борамиз,— деди раис.

— Зорман?— дедим ўзимча.— Ғалати от экан...

Раис дарҳол изоҳ берди:

— Эсидан қолган от. Айтишларича, қишлоқда бир одам яшаркан. У ҳовли-жой қилибди, экин экибди. Бироқ сувдан жуда қийналибди. Ез келиши билан бог-роғлари қувраб кетаверибди. Шунда «Э худо, бир қултум сув етмаз, сувга зорман!» деб нола қилибди. Бир кун ухлаб ётса, тушига бир одам кирибди. У деҳқоннинг фарёдларини эшитиб, маслаҳат берибди. «Қўлингга бир таёқ олиб, Дарғомга бор. Дарғога таёқни тиқиб ол-да, орқанга қарамай кетавер. Сув сенга эргашади», дебди. Деҳқон шундай қилибди. Сув ростдан ҳам унга эргашиб келаверибди. Бир вақт деҳқоннинг кўнглига ҳадиқ тушибди. «Сув келаётганмикин!», деб орқасига ўгирилган экан, сув таңча тўхтабди. Деҳқон бечора яна фарёд кўтарибди. «Зорман» шундан қолган, дейишади.

Қишлоқ кўчасидан кетяпмиз. Икки тараф гўж-гўж дарахт. Дам-бадам ўзбекча, ақсар кун ботарга қаратиб солинган уялarga тикиламан. Халқ мақолини эслайман: «Ўзбек бойиса том солар...» Жониккул ака ҳаёлимдагини топгандай, гап кўшади:

— Одамлар бадавлат бўлиб қолди. Данғилама иморат, мета-кетунча бог, полиз, кўша-кўша сигир... Йигирматасининг енгил машинаси бор. Иккидан бирининг мингани мотоцикл. Бултур 3 миллион сўмдан ошироқ даромад олди. Ҳозир колхозчининг ўртача ўш ҳақи ойига 120 сўмдан тўғри келяпти. Аҳволлари яхши-ю лекин...

Раис, «Кўнглимдагини айтмайми-айтмайми», дегандай, бир лаҳза индамай қолди. Кейин салмоқлаб гапирди:

— Лекин, гоҳ битта-примта ношукурчи ҳам учраб қолади. Ишга чинмайди, фанат ўзини, бог-чорвоғини ўйлайди. Линкллаб у ёққа кетади, ликиллаб бу ёққа кетади, колхозга фойдаси тегмайди. Вақти келса, ушанақалар билан қизаришиб оламиз, баъзан қаттиқроқ гапириб ҳам юбораман...

Раиснинг ўйчан юзига бондим:

— Кейин устингиздан шикоят ёзишса керак?

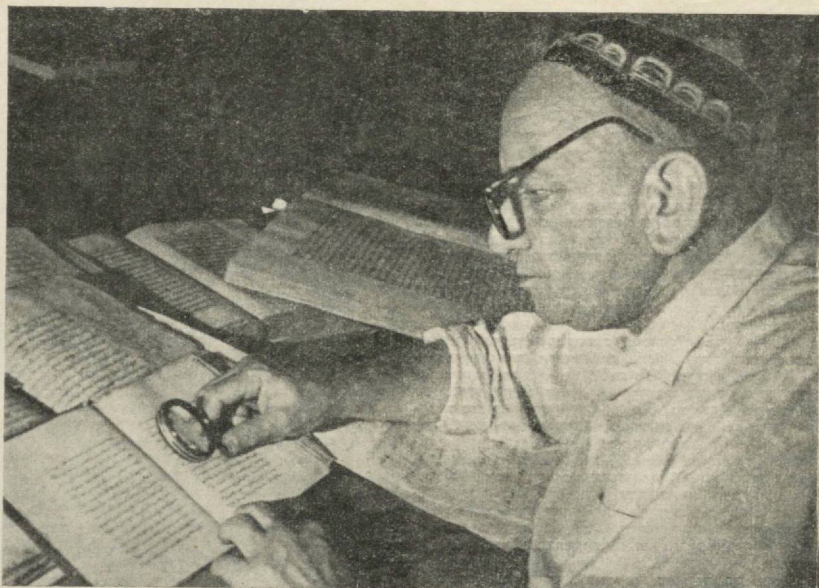
— Йўқ,— деди Жониккул ака дарров,— жабр не керак, шикоят ёзишгани йўқ. Йигирма тўрт йил бўлди раисман, шу йигирма тўрт йил ичига бирор киши устимдан арз қилганини билмаман. Мен гапирсам, койисам, колхоз деб гапирсаман, колхоз деб койийман.

Жониккул ака охириг сўзларини писанда қилиб эмас, кувониб айтди. Бундай фазилат эгасининг олти минг кишилик натта хўжаликка бош-қош эканлиги кўнгилга кувонч бағишлайди.

Ойнакўз булоқлар

диёри

Фаргона Шоҳимардон, Ташкент Бўстонлиги, Андижон Арслонбоби билан нечоғли фахрланса, Самарқанд ҳам Ургутини шундай кўза-

Фахриддин Маъруфий.

А. КУЗЬМЕНКО фотоси.

кўз қилади. Табиат Ургутда ўзининг бутун санъатини муноассам этган: булутларга туташган оқ қалпоқчи тоғлар, мангу яшил арчазорлар, ноёб пистазорлар, зилол булоқлар, шарқироқ жилгалар, сон-самоисиз чинорлар...

Район марказини беш-олти чақирим берида томоша қилсангиз айниқса гўзал манзара кўзга ташланади. Қирлар бағрида гўж-гўж бог. Боглар орасидан оқариб уйларнинг томи кўринадди. Гўё бутун шаҳарча Зарафшон тизмаларига меҳр билан бог қўйиб ётгандай. Азалиг сур тоғлар эса Ургутнинг осийишта ҳаётига посбондай, савлат тўкиб турибди.

Район маркази. Кўчалар оғсада, ҳамма ёқ дарахт, сув. Ҳавонинг иссиғи сезилмайди, тоғ тарафдан гир-гир шабада эсади, димогингизга турли таниш-нотаниш ҳидларни келтириб уради.

Район марказидаги катта стенд қўйилибди. Ичи тўла турли марказдаги сигареталар, папирослар. Улар шунчалик ранго-ранг, шунчалик бекиримки, ҳар қандай кашанданинг кўзини қамаштиради. Кейинроқ, район ижроия комитети раисининг муовини Исом Рафиев айтиб берди: Ургут Иттифонимиздаги 49 фабрикага тамаки жўнатаркан. Йил сайин давлатга 15 минг тонна тамаки сотилляпти. Бу — план 200 процент бажарилляпти, деган гап. Султур ургутликлар область бюджетига 10 миллион сўм кўшдилар... Ҳа, Ургут Иттифонимиздаги асосий тамаки базаси. СССРда Ургутнинг хушбўй, сифатли тамакисига харидор бўлмаган норхона йўқ.

Йўлга чиқаётганимизда, самарқандлик ҳамнаслар тайинлашган эди: «Ургутга борсангизлар албатта Мозортепани кўринглар. Анжойиб ёдгорлик кўришган».

Соё-салқин кўчадан икки юз қадамча юқорилдик. Чиройли ғиштин девор неди. Мозортепа шу экан. Ургутликлар бу ерда Улуғ Ватан урушида шахид бўлган ҳамюртларига муносиб ҳайкал ўрнатилган. Мозористон атрофи гир айлана янги, шинам девор. Деворга қатор қилиб кичик патнисдай тўртбурчак мармар тахтачалар ёпиштирилган. Уларда Сталинграддан Берлингача жанг қилган, ургутлик марди-майdonларнинг исми-шарифлари, туғилган, ҳалок бўлган йиллари ёзилган. Деворни нақшлар безаб турибди...

Хоразмда, Наманган ва Бухорода ҳам собиқ аскарлар шаънига кўп ҳайкал ўрнатилган. Лекин бу ердасига тамоан бўлакча. Нақшинор деворлар қаршисига сукутга толасиз. Мармар тахтачаларда муноассам бўлган ботирлар руҳи Мозортепада ётган қардошларининг руҳига

қўшилиб кетгандай, жонлари жонларига пай-вастадай тулолади кишига...

Ургутдаги яна бир гўзал маскан — Дамгирга кетяпмиз. Бутун райони муздай булоқ суви билан таъминлайдиган «бош омбор»ни кўрмоқчимиз.

Ҳар ун-ун беш қадамда гоҳ ўнга, гоҳ қапа буркиламиз. Тош тўшалган тор кўчалар табиилиги, жимжитлиги, яна аллақандай тоғ қишлоғига ҳослиги билан мафтун этади, кўнглини эркалайди. Шўрхок пахсалардан шигил мевали ўриклар, тоғлар шох ташлаб ётибди, гоҳ тандирдан узилган нон ҳиди, гоҳ пивё доғ ҳиди уфурдади димогингизга. Айниқса Тошкентдай катта шаҳарнинг сершоқин, кенг кўчаларида юриб ўрганган одамга бу тоғ йўллари бўлакча ором, секинч бағишлайди.

Қапда сой бошланди. Сой тўла чинор. «Ҳамза» киноси шу ерда олинган экан. Умуман Ургутда кўп кино олинди дейишди менга.

Дамгир «Октябрь» колхозининг қишлоғи, у районнинг энг чекисига, адирлар, чинорзорлар қўйнида жойлашган. Қир бағрида, бобонал чинорлар остидан қайнаб чиқаётган булоқлар — Чашмаи барқўш. Кичик-кичик, пастак ғишт уйчалар. Бир уйчага булоқ сувлари йиғилади, сўнг икинчи уйга ўтади. У ерда дориланди районга тарқалади.

Қаердандир шилиллаб қотма, озгин йигит етиб келди. У водопровод тармоғининг мастери Самад Ҳофиров экан. Самад нунончаклик билан, тез-тез тушунтира болади.

— Ун беш йил бўлди водопроводнинг ишга тушганига. Ҳозир етти ярим минг кубометр сув кетляпти. Икинчи линия қуряпмиз. Кейин ун минг куб сув тарқатамиз. Дамгир райондан анча баланд, насос керак эмас, сув ўзи оқиб бораверади...

Сой бўйлаб юқорилдик. Одам белидан ўт, ёввойи гуллар, бир-бирига чирмашиб қакалқор бўлиб кетган даракларда тинмай булбул хонихи қилади. Булбулнинг кўнгли! Беихтиёр энтикасан, мана шу шоқалоқ сувар лебдирдан, димоқни қитиқловчи талх бўй, ёйилми ўт-ўланлар ва юзондай қайнаб ётган аннакўз булоқлар дивердан кўнгли узиб кетгинг келмайди! Лекин илож йўқ, олдинда сўнгсиз йўллар чорларди...

Саъдулла СИЕВ

Самарқанд районидаги Энгельс номи колхоз ширин-шанар узумлари билан донг чиқарган. Суратда: колхоз раиси, Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати Фотима ҚОСИМОВА колхоз боғида

А. КУЗЬМЕНКО фотоси.

ХАЛҚ САОДАТИ УЧУН

Улуғ доҳиймиз В. И. Ленин туғилган куннинг 100 йиллигини совет кишилари ва бутун прогрессив инсоният томонидан зўр тантана билан нишонланиши, СССР Олий Советига бўлиб ўтган сайловлар, КПСС Марказий Комитетининг Пленуми совет кишилари ҳаётида муҳим ва унутилмас воқеалар бўлиб қолди. Меҳнатсевар кишиларимиз коммунизмнинг моддий-техника базасини яратиш йўлида муҳим галабаларни қўлга киритдилар, шонли Коммунистик партиямиз теварагига ҳар қачонгидан ҳам жипсроқ уюшганликларини намойиш этдилар.

СССР Олий Советига бўлиб ўтган сайловларда бизнинг Самарқанд областимиздан ҳам элнинг санкиз фарзанди давлатимизнинг олий органига депутат қилиб сайландилар. Халқимиз коммунизм қурилишининг турли соҳаларида ғайрат билан ишлаётган, чинакам меҳнат қаҳрамонлигини кўрсатаётган, ташаббускорлиги ва ғамхўрлиги билан омманинг ҳурмату олқишига сазовор бўлган чинакам фарзандлари учун овоз бердилар.

Мен ҳам депутат сифатида яқинда пойтахтимиз Москва шаҳрида бўлиб ўтган санкизинчи чақириқ СССР Олий Советининг биринчи сессиясида иштирок этдим. Зўр сиёсий кўтаринкилик руҳида ўтган сессия муҳим давлат аҳамиятига эга бўлган, меҳнатқашларнинг моддий ва маданий фаровонлигини янада оширишни назарда тутган режаларни кўриб чиқиш ва тегишли қарорлар қабул қилди. СССР Олий Совети Президиуми сайланди, СССР ҳунумати — Министрлар

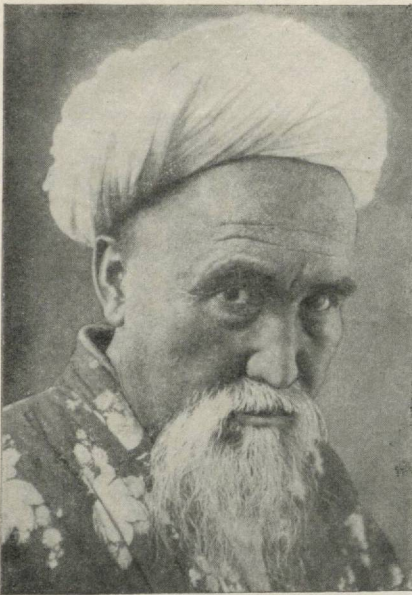
Совети тузилди, палаталарнинг доимий комиссияси ташкил этилди, ССР Иттифоқи ва иттифоддош республикаларнинг меҳнат тўғрисидаги қонун асослари кўриб чиқилди ва тасдиқланди. Менинг, оддий ишчининг ана шундай муҳим давлат аҳамиятига эга бўлган йиғинларда иштирок этишим, бу — бизнинг мамлакатимизда меҳнат аҳлининг қадр-қиммати нақадар юксак эканлигини яқин кўрсатиб турибди.

Биз Ватанимизнинг пойтахти Москвага Коммунистик партиямизнинг июль Пленуми, КПССнинг навбатдаги — XXIV съездини чақириш ҳақида муҳим қарор қабул қилган кунларда тўпландик.

Бу хушхабар бутун мамлакатимиз халқлари қатори Самарқанд область коммунистларининг, ишчи ва деҳқонлари, бутун меҳнатқашларининг қалбига илҳом солди. Завод, фирмалар ва илгор хўжаликларнинг коллективлари ўз ички имониятларини қайта кўриб чиқиб, XXIV съезд шарафига социалистик мусобақани қизитиб юбориш ташаббусини бошлаб юбордилар. Бизнинг заводимиз коллективи ҳам беш йиллик плани, шу билан бирга йиллик плани ҳам муддатидан олдин адо этиш, фақат олий сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш учун съезд вахтасида туриб меҳнат қилмоқдалар.

Жалол ГИЕСОВ,

Самарқанддаги В. И. Ленин номи «Красный двигатель» заводининг созловчиси, СССР Олий Советининг депутати

Самарқанд тупроғи асрлар мобайнида ўз санъати ва маданияти билан жаҳонга машҳур бўлиб келган. Унинг кучоғида Ислом шоир Назар ўғли, Фозил Йўлдош ўғли,

Пўлкан шоир Жомурод ўғли каби халқ донишмандлари воёга етди. Ўзбек фольклорининг атоқли намоёниси Эргаш Жуманбулбул ўғли она Самарқанд камолга етказган ана шундай йирик истеъодларнинг отахонидир.

Манғиштовдан Нуротага қадар чўзилган тоғлар силсиласининг этаклари азалдан халқ шоирлари маскани бўлиб келган. Эргашнинг ота-боболари асос солган Қўрғон-қишлоқ дostonчилик мактаби эса ана шу ерларда шаклланган халқ озаки ижодининг асосий мюясини ташкил этади. Эргаш шу муҳитда тарбияланди. У кейинчалик Бухоро мадрасаларида таҳсил кўрди — форс тилини ўрганди, араб тили билан шуғулланди, хуснихат машқ қилди. Айниқса, Ҳофиз, Бедил, Навоий, Фузулий, Машраб, Махтумкули каби шарқнинг буюк шоирлари девонларини кунт билан мутолаа қилди. Лекин отасининг вафоти Эргашни мадрасани ташлаб, деҳқончилик билан шуғулланишга мажбур этди. Энди у каттакон бир оиланинг бошлиғи эди. Эргашнинг шундан кейинги ҳаёти йўқчилик, қашшоқлик, ғам-алам билан тўла бўлди.

Ана шу оғир пайтларда шоир гоҳ табиблик, гоҳ бахшлилик, гоҳ қиссахонлик қилиб қишлоқма-қишлоқ кезиб юрди. Аммо ҳеч қачон у тушқулликага тушмади. Эргашга халқ мушқулини осон қилувчи ботирлар хаёлан ҳамроҳ бўлди, улар ҳақида дostonлар айтиди, кўнгилни кўтарувчи қўшиқлар куйлади.

Улуғ Октябрь инқилобининг шарофати билан бошқа шоирлар қатори Эргаш шоир ҳам бахтга эришди, эътибор қозонди. Янги дostonлар ва термалар яратди. Бу пайтга келиб шоир «Кунтуғмиш», «Якка Аҳмад», «Қиз Жибак», «Далли», «Равшан», «Авазхон», «Ҳасанхон», «Алломиш», «Юсуф — Аҳмад», «Воиқ — Узро», «Ошиқ Ғариб», «Махтумқули» каби аънавий дostonларни, жуда кўп термаларни куйлар эди.

Эргаш шоирнинг «Уртоқ Ленин», «Таржи-ман ҳол» дostonлари ва кўпгина ажойиб термалари Совет даврида бунёдга келди. У «Уртоқ Ленин» дostonида ўзбек адабиётида биринчи бўлиб В. И. Ленин образини яратишга киришди ва бу борада жиддий ютуққа эришди. Шоир дохий образини шу пайтгача ўзи куйлаб келган аънавий дostonлардаги қаҳрамонлар даражасига кўтарди. Унинг талқинида Ленин — халқнинг, даврнинг буюк ва ўлмас қаҳрамонидир.

Эргаш Жуманбулбул ўғли — ўз халқи учун жуда катта мерос қолдирган санъаткор. Партия ва ҳукуматимиз шоирнинг юз йиллик умр тўйини кенг нишонлашга қарор қилган шу кунларда унинг мероси янада чуқур тадқиқотга сазовор эканлиги кўзга ташланмоқда.

Ҳоди ЗАРИФ,
филология фанлари доктори,
Тўра МИРЗАЕВ,
филология фанлари кандидати.

Эргаш ЖУМАНБУЛБУЛ ўғли

Уртоқ Ленин

Дostonдан парча

Ултиришга бир ҳикоят айлаини,
Уртоқ Ленин ишин сўзман бошлаини,
Ленин номи баланд турар, ўртоқлар!
Бошқа сўзини энди кейин ташлайини,
Ленин десам, кўнглим равшан бўлади,
Дoston айтиб кўпнинг кўнглини хушлайини.

Бу чоққача қанча замонлар ўтди,
Қанча подшо, амир ҳам хонлар ўтди,
Йўқ-юкка, камбағал билан иши йўқ,
Элни вайрон қилиб ҳоқонлар ўтди,
Оқ ит билан қора ит — бари бир ит,
Ўз кайфини суриб султонлар ўтди.

Маишатман кайфу сафо бир ёқда,
Меҳнат билан жабру жафо бир ёқда,
Ҳеч сони йўқ мунглиқларнинг азасин,
Базму ишрат, созу наво бир ёқда.

Бир камбағал бойдан қарздор бўлсин-чи,
Кутулолмас фойдасидан ўлгунча,
Ой тугдими, бу ҳам тугиб туради,
Умри ўтар шу пулдан қутулгунча.

Бир қашшоққа бир бой юз сўм пул берган,
Беш-олти йил топганини об юрган,
Фойда тугиб, кўп бўб кетган шу юз сўм,
Туғадиган пули ўн мингга борган.

Бой айтади: «Бутун бергин пулимни,
Кўп сўйлатиб қичитмагин тилимни,
Ҳисобласанг молу жойинг етмайди,
Хўп, ўзинг биласан менинг ҳолимни».

Йўқ айтолмас: «Пулинг боши юз сўм-да,
Ундан бошқа қандай пулинг бор менда!
Беш йил сенга топганимни мен бердим,
Сен об қўйиб, бемол бўлдим, шарманда».

«Шу йил юз сўм, кейин бердим икки юз,
Икки йилдан сўнг олдинг-ку беш юз,
Сўнг икки йил минг сўмдан қилиб бердим,
Қандай пулинг қолар! Мендан умид уз!»

Ундай деб айтолмас: «Фойдалаб қўйинг,
Тезроқ олмасангиз, оларсиз кейин,
Молим бўлса, берар эдим мен сизга,
Ҳеч нарсам бўлмаса, сизга не дейин!»

Бой айтади: «Сенинг пулинг кўп бўлди,
Энди қутулмасан, беҳисоб бўлди,
Сенинг ўзинг берганинг йўқ қора пул,
Нечов сендай бераман деб, еб бўлди».

Энди, ука, юр биз билан қозига!
Обораман шу қозининг ўзига,
Ҳар келганда бир қўйимни еб кетган
Қози ҳурмат қилар еган тузига.

Мен тилинганда бир иқрор хат оламан,
Ҳовлингни, ерингни гаров қиламан,
Шу бу йилдан қолдирмайман пулимни,
Ундириб барини сендан оламан!»

Олиб борар бечорани қозига,
Қози ўйнар бойнинг чалган созига.

Камбағал шўр бўзлаб-бўзлаб йиғлайди,
Бой қарамас унинг кўпи-озига...

Қози сўрамайди, боши на эди,
Е пули аввалдан ўн минг сўммиди!
«Бойнинг пулини бер!» деб ҳўкм қилади,—
Бўлмаса обориб қамлагини!», дейди.

Зор йиғлатиб олиб берар ерини,
Камбағалнинг манглайида борини,
Қози, бек ҳам бари бойга бўлашар,
Бойга тенгламайди хор-зорини.

Мана шундай эди йўқларнинг ҳоли,
Хазон бўлиб сўлган эди жамоли,
Кеча-кундуз золим қонхўр зулмидан,
«Вой!» демоққа келмас эди мажоли.

Ленин ўртоқ кўрса, йўқлар хор бўлган,
Пулдор эшигида интизор бўлган,
Бола-чақасман бари хизматкор,
Бир хиллари қулдан ҳам баттар бўлган.

Қози, муфти — бари бойнинг чокари,
Камбағал шўр аввалдан хизматкори,
Иши ёқмай меҳнат қилган йўқларга,
Ленин ўртоқ чиқиб бўлди раҳбари.

Ленин ўртоқ ўйлади, кўп ўйлади,
Бир нечага замонани сўйлади:
— Қачонгача оқар,— деди,— кўз ёшлар!
Инқилобга белин маҳкам бойлади!..

Ленин энди инқилобга бош бўлди,
Бойнинг сўзи ҳаммага кенгаш бўлди,
Ҳар сўзидан минг маънони толган сўнг,
Ленин номи буларга йўлдош бўлди.

Текис, кендан бир йўл солгандир Ленин,
Бойнинг хушин бошдан олгандир Ленин,
Шу йўл билан донг чиқариб дунёга
Эзилганга раҳбар бўлгандир Ленин.

Ҳайдаги суҳбат

Х

ОСИЯТ опа эрининг қайтишини сабрсизлик билан кутарди. Эшикка уч-тўрт марта чиқиб ҳам келди. Сокин оқшом. Кўз шабадаси димоққа ёқимли ҳидларни келтириб уради. Теварак-атроф аста-секин қоронғилик пардасига бурканмоқда. Кун қисқарибди... Хосият опа бирдан ташвишга тушди. Дадаси кўйларни узокроққа ҳайдаб кетдимми ёки ўзига бирор гап... йўқ, йўқ! Эҳтимол, тўғри идорага кетгандир. Лекин бунақа одати йўқ эди. Нима бўлса ҳам уйга кира кетарди.

Опа ўй билан банд экан, эшик очилиб, эрининг кириб келганини сезмай қолди.

— Намунча ҳаялладингиз, دادеси? Кутавериб, кўзим тўрт бўлди-ку! Болаларингиз ҳам сўрайвериб эслари кетди...

Норбой ака хотинининг юзига меҳр билан тикилди. Кўз ўнгига йигитлик чоғлари, хотинининг ёшлиги гавдаланди. Йиллар ўз ишини қилиб, уларга саккиз фарзанд ҳаёда этган, тўнғичларини йигирмага етказган ёстикдошининг юзларида, пешанасида ажинлар қолдириб кетибди.

— Бир кун куттирганимига шунчами!— деди Норбой ака, хотинининг ёниб турган кўзларига табассум билан тикиларкан.— Сувруни тоғ этагига етказиб, совлиқларни яна бир кўздан кечиргунча қоронғи тушиб қолди.

Дастурхон ёзилди, нон-чой, қанд-курс кўйилди. Эр-хотинининг суҳбати яна иш устида борарди.

— Зоотехник келиб кетувди,— деди Хосият опа бошидаги рўмолини тўриглаб боғларкан.— Эртага совхоз марказида катта ийгин бўлармиш. «Норбой акамлар келгуси йилги режаларни элаб-экичи келсинлар», деб тайинлади.

Норбой ака бир оз сукунат чўмди. Чойнақдаги иссиқ чойдан икки пиёла босиб ичди-да, ўрнидан туриб, радиоприёмник қўлоғини бурлади. Наянинг ёқимли садоси хонани тўлдириб юборди. Норбой ака кўни берилиб тингларкан, хаёл куши уни яна бепоён чўлга, тоғ этакларига, тўрт фаслда ҳам файз аримайдиган чексиз яйловларга етаклади.

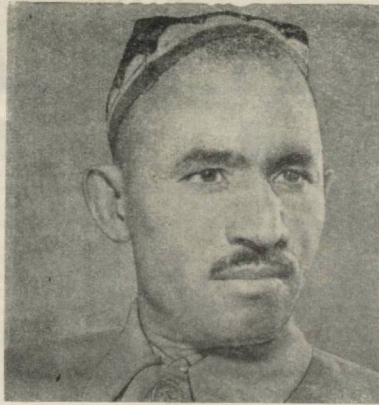
Келгуси йилги маррани аллақачон ўйлаб қўйган... Икки юздан камни кўзламайди...

Интилганга толе ёр

Норбой ака ўтмиш воқеаларни худди кечагидек эслади. Уша пайтада тўғилган болалар ўттизини қоралаб қолди. Бу ерлар Охунбобоев номли колхозга қарашли эди. Ҳўжаликнинг чорваси унча кўп эмас, совлиқлардан бола олиш қўнғилдагидек бўлмади. Хали кўп гапнинг фарқига бормайдиган, йигитлик гурури ва куч-қуввати жўш уриб турган йигирма яшар чўпон фарзандаида кенг яйловлар орзуси кундан-кун кучайиб борарди. Бирок «Утарни менга ишоншиармикан?», деб ўйларди ўзича.

Норбой юрагига борини колхоз раҳбарларига ётиги билан тушунтирди. Улар аввалига: — Хали ёшсан, ука, бир-икки йил чўлиқ бўлиб, қарашиб юр, кейин бир гап бўлар,— деб кўп қолишди.

Бунинг устига айрим кишилар қочиряқ ҳам қилишди: «Ҳой, йигитча, бир ҳафтадаёқ чўл ҳавосига дош беролмай, туёгингни шикиллатиб қолма тагин!» Таёқ этдан, сўз суяқдан ўтар экан. Ҳалиги-

ларнинг кинояси малол келдию аммо қатъиятини яна ҳам оширди.

Салмоқли йиллар қарвондай бирин-кетин ўтди. Ёшлик шижоати ўз кучини кўрсатди. Қўйчилик илмини кунт билан ўрганган Норбойга ҳам омад келди. Дастлабки йилларда ҳар юз бош совлиқдан олинган кўзи 110 тадан ошмаган бўлса, кейинчалик эгиз олишнинг йўлларини излаб топишди. Қўшни яйловлардаги тажрибали чўпонларнинг маслаҳати, қишлоқ оқсоқолларининг панд-ўғитлари, фан ютуқлари—буларнинг ҳаммаси унга маълумини 125—130 тага етказиш имконини берди.

Аввал 1963 йилги натижаларни олиб кўрайлик. Уша йили совлиқларнинг ҳар юз бошидан 145 тадан, 1964 йилда эса 153 тадан кўзи ва ҳар кўйдан 3,5 килограммдан жун қирқиб олишди.

Энди Норбой ака қараса, чўпонлик касбига ҳикмат кўп экан. Киши ўзига орзун қанот қилиб олса, толе ёр бўлади. Оддий чўпоннинг кўксини Ленин ордени ва «Ҳурмат Белгиси» ордени беэаб турганлиги шундан дарак бермайдики! Бу олий мукофотлар инсон ғайратини жўшқин дарёдек тоширмайдими!

От изини той босар

Норбой ака Гозгон яйловларини кўп кезади. Ҳамкасбларининг ишлари билан тез-тез та-

нишиб туради. Дўстларининг муваффақияти билан қувонса, камчилиқларини дағдал айтиб, маслаҳат беради. Машҳур чўпоннинг маслаҳати билан иш кўрган шоғирдлари илгорлиқни қўлдан бермайдиган бўлиб қолдилар.

Суний қочирининг дастлабки кунлари эди. Норбой ака бош қашига кўли тегмаса ҳам Рамазон Отаев кўрасига қараб йўл олди. Унга маслаҳатли иши бор эди. Йўл-йўлакка Рамазоннинг кўрасидаги аҳволни ҳам кўз қиридан ўтказмоқчи эди.

— Ҳўш, ишлар қалай, азамат!— деб сўради у кўришгач.

— Емон эмас, Норбой ака. Норбой ака ёш чўпон билан кўйларни ора-лаб чиқдию авзойи ўзгарди.

— СЖКга ажратилган совлиқларнинг қани? — Ҳаммасини қўшиб юборганман,— деди Рамазон бир оз хижолат тортиб.

— Ия, бу қанақаси бўлди!— қошларини чимирди Норбой ака.— Бекор қилибсан. СЖК эмланидагидан кўйни алоҳида ажратиб парвариш қилиш кераклигини сенга ўргатганининг ҳождати йўқ эдик! Энди уларни ажратаман десанг, жониворлар лат еб қолиши мумкин.

Рамазон Отаев машҳур чўпонга ҳеч нарса демасдию ичидан зил кетди. Хато қилганини тушунди. Устоз билан хайр-хушлашган, кўйларни уч тўдага бўлиб чиқди ва уларни ёрдамчиларига топшириб, кеча-кундуз серўт жойларда парвариш қилишни уқтирди.

Совхознинг ёш чўпони Узоқ Бомуллаев ҳам Норбой аканинг севики шоғирдларидан. Узоқбой устозиникига тез-тез келиб туради, унинг қимматли ва самийиш маслаҳатларини жон қўлоғи билан тинглайди. Шу йилнинг баҳорига бу чўл ўғлонининг қувончи ичига симамай қолди. У Норбой аканинг олдига кун оша келадиган бўлди.

— Бу йил иш роса ўнгидан келадиганга ўхшайди,— деди у.— Омад келиб сиздан ўзини кетсам, айбга буюрмайсиз, Норбой ака.

— Мўлжалинг қанақа? — Юз элликтадан.

Устоз қошларини чимириб, ёш чўпонга ҳавас билан тикилди:

— Чўпонлиқни чидаганга чиқарган, ука. Ўзиб кетадиган бўлсанг бизнинг ҳам тан берганимиз бўлсин. Отадошининг оти ўзгунча овулдошининг тойи ўзсин, деганларини эшитмаганмисан?

Устоз билан шоғирд қаҳ-қаҳ уриб қулишди. Бу самийиш, беғараз кулги эди.

Норбой аканинг шоғирдлари йил сайин кўпайиб бормоқда. Мухаммад Бозоров, Шукур Бердиев, Сана Очилов кабилар ўз устозларига етай деб қолдилар. Улар қаровларига ҳар юз бош совлиқдан 155—170 тадан кўзи олмақдалар. Бу Норбой ака бошлиқ сурувларда ташкил этилган илгор тажриба мактабининг илк самараларидир...

...Эрта кўпкам эди. Нурога тизма тоғлари, Қўшработ қирлавида ажиб хушхабар таралди. Қўйчиликни ривожлантиришдаги хизматлари учун оддий чўпон, коммунист Норбой Эргашевга Социалистик Меҳнат Қаҳрамони деган унвон берилди.

Норбой ака узоқни кўзламоқда. Эл дастурхонини, халқ қозонини жиққа мой қилиш йўлида астойдил курашмоқда. Унинг мажбуриятлари жуда ҳам юксак. Норбой ака юксак парвоз қилишга одатланган шунқорлардан-дир.

Аҳмаджон МУХТОРОВ,
Ҳамдам ЭШОНҚУЛОВ

Она-ер

Келганимдан буён
Еруғ дунёга,
Азиз бағрингдаман
Бир гудак мисол.
Кичик ирмоқ эдим,
Кўшдинг дарёга,
Ҳаёда эдинг ҳаёт,
Нурли истикбол.
Уша дамдан бери
Замон гилдираги
Неча бор айланди
Ҳаёт сўқмоғин.

Мен ҳам шу гирдобда
Кичик паррақдай,
Айландим ўлканинг
Яқин-йирроғин.
Мен неки истадим
Ҳаёт йўлимда,
Она-ерим, барин
Қилдинг муҳайё.
Қўлуқ! Бир инсондек
Усдим элимда,
Сен меҳр бахш эдинг,
Бахш эдинг зиё!

Қор ёққанда

Кўзларини қуватиб ёғаётир қор,
Оқ ҳарир либосга ўралар олам.
Дилларни чулғади севинч, айрихор,
Гўё табиатда бошланди байрам.
Қор ёғар,
Тўзғийди қумуш зарралар...
Қишининг гўзаллиги,
Чиройи шудир.
Опоқ кўрпа қирлар, далалар,
Майли,

Ором олсин ишлаб қорган Ер!
Қор ёғар,
Бўғотлар ҳансирав, бир дам
Унутилар энди ташвиш, азоблар.
Чарчоқ руҳият ҳам тетик ва бардам,
Ором олар жиндаи хоргин асаблар.
Қор ёғар,
Тўзғийди қумуш зарралар...

Душан ФАЙЗИЙ

Шарқ Ренессанси ҳақида

МАМЛАКАТИМИЗДАГИ ўтмишда маълум халқларнинг, улар маданиятининг ҳар томонлама уйғониши, тарихда мисли кўрилмаган иқтисодий-сиёсий, маданий кўтаринилик, улар ҳаётидаги ҳақиқий Уйғониш даври Улуғ Октябръ социалистик революциясининг ғалабаси К. Маркс, В. И. Лениннинг абадий барҳаёт ғояларининг тантанаси билан боғлиқдир.

Биз бу мақолада кўпчилик халқлар ҳаётида буржуа интимой-иқтисодий фармациясига қадар бўлиб ўтган ва илмий адабиётларда Уйғониш, Ренессанс деб аталувчи тарихий давр ва унинг Урта Осиё халқлари тарихида намоён бўлиши устида мулоҳаза юритмоқчимиз.

Бой маданий тарихга эга бўлган Урта Осиё халқлари ўрта асрлар шароитида, хусусан IX—XV асрларда жаҳон маданияти тараққиётида муҳим роль ўйнадилар. Хоразмий, Фарғоний, Форобий, Ибн Сино, Беруний, Кошғарий, Улуғбек, Жомий, Навоий, Бехзод ва уларнинг асослари бу давр маданиятининг чўққилари эди, ўрта асрда фан ва санъат юксалишини уларнинг тасаввур этиш мумкин эмас.

Бу мутафаккир ва санъаткорлар яшаган давр Яқин ва Урта Шарқ тарихида Уйғониш — Ренессанс даври сифатида талқин этилади. Феодал зулми, ислом диний ақидалари ҳукмрон бўлган шароитда қақмоқден яқираб ўтган бу давр инсоният маънавий маданияти тарихида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Бу қадимий Шарқ ва Юнонистон маданияти билан Европадаги Уйғониш ва Янги давр маданиятини бир-бирига боғловчи давр эди. Усиёз сўнги асрлардаги илмий-фалсафий, умумий маданий тараққиётнинг юзага келиши мумкин эмасди.

Ф. Энгельс Урта аср шароитида Яқин ва Урта Шарқда яратилган илм-фан ютуқларига катта баҳо беради. Бу ютуқларни жаҳон маданиятининг муҳим, зарурий қисми деб изоҳлайди.

Чиндан ҳам, Яқин ва Урта Шарқда IX асрдан бошлаб жамият маънавий ҳаётида кескин юксалишни кўради. Бу ривожланиш бир неча аср давом этади. Уша даврнинг илм тилига айланган араб тилига турли чет тиллардаги асарларни таржима қилиш авж олади. Математика, астрономия, химия, медицина, минерология, этника соҳасида янги ихтиролар кўлга киритилди, тарих, поэтика, филология, фалсафада кескин кўтарилди шу беради, янги, илгор гуманистик ғоялар олдинга сурилди. Бадий адабиёт мисли кўрилмаган юксалишга эришади. «Минг бир кеча», «Бўстон», «Ғулистон», «Луззимийёт», қатор «Хамса»лар, Хайём рубоийлари ва бадий ёдгорликлар, «Тиб қонунари», «Ҳиндистон», «Масъуд қонуни», «Илмлар таснифи», «Зиҷ Кўрагоний», «Музыка ҳақида катта китоб», «Алиаб ва алмуқобила», «Астрономия налитлари», «Девон луғотит турк» ва б. ш. классик тадқиқотлар, нафис ва гўзал миниатюралар, ҳозирда ҳам кишини ҳайратга солувчи архитектура ёдгорликлари яратилди.

Яқин ва Урта Шарқдаги Уйғониш даври илмий адабиётларда кўпдан бери мулоҳаза юритиб келинади. 1947 йилда Ш. Нуҳубидеининг «Руставели ва Шарқ Ренессанси» асари

Музаффар ХАЙРУЛЛАЕВ,
фалсафа фанлари доктори,
ЎзФА мухбир аъзоси

нашр этилиб, «Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон» грузин Ренессанси меваси деб талқин этилди. В. К. Чалоян узининг «Арман Ренессанси» (1963) асарида XII—XIII асрларда Арманистон тарихида Ренессанс даври бўлганлигини қайд этиб, иқтисодий-сиёсий маданий ҳаётдаги ўзгаришлар, ижтимоий-фалсафий тафаккурдаги янги ғояларни кўрсатувчи бир қанча фанлар келтиради. Сўнги йилларда Урта ва Яқин Шарқ халқлари адабиётини Ренессанс даври тўғрисида бир қанча мақола, китоблар нашр этилди. Форс, араб адабиётини XI—XIV асрлар давомида юз берган кўтаринилик ҳақида совет олимлари И. Филитинский, И. Брагинский, В. Никитина, И. Боролина мақолалари ҳам шулар жумласидандир. Урта Осиё Ренессанси ҳақидаги фикрлар В. Жирмунскийнинг «Алишер Навоий ва Шарқ адабиётларида Ренессанс» мақоласида баён этилди. Сўнги йилларда, айниқса Навоий тўғрисидаги илмий асарларда ўша давр зўр

Маданиятимиз тарихи тўғрисида мулоҳазалар

маданий кўтаринилик даври сифатида характерланмоқда.

Шарқ халқлари тарихидаги Ренессанс масаласини академик Н. Конрад ҳам ўзининг бир қанча асарларида кўтарди. У Шарқ мамлакатлари ҳам Европа халқлари сингари Ренессанс даврини нечирганлиги, бундай давр турли халқлар тарихида турли асрда бўлганлиги ва турлича юз берганлиги ҳақида сўзлайди. Унинг мақолалари «Ғарб ва Шарқ» номи билан катта тўпламга бирлаштирилиб, 1966 йилда нашр этилди.

Буржуа фанида Ренессанс умумий маданий кўтаринилик сифатидагина талқин этилади. Ленин унинг иқтисодий ғоявий сабаблари ҳақида фикр юритилмайди. Янгида рус тилида нашр этилган А. Мецнинг «Мукулмон Ренессанси» асарида ҳам маданият ва маданий ҳаётнинг турли соҳаларидаги ютуқлар бой фаннинг материал асосида бирма-бир кўрсатиб берилди холос, унинг сабаблари, моҳияти, мақсади, асослари ҳақида ҳеч нарса дейилмайди. Буржуа фанида Шарқдаги маданий юксалиш мусулмон дини қобигада баён этилади, ислом бу маданий кўтариниликнинг умумий принципи, маънавий асоси, деб талқин этилади. Ундан ташқари, бу ҳодиса «Араб Ренессанси» термини билан юритилади. Бу ҳам объектив ҳақиқатни аниқ эътирмайди. Бу даврдаги Ренессансда араб халқчилигига бўйсундирилган, унинг таъсирида бўлган барча халқларнинг маданий ютуқлари баъбаравар иштирок этади — шу ютуқларнинг барчаси бир бутун ҳолда IX—XI асрлар Ренессансини таш-

кил этади. Европа Ренессанси даврида латин тили сингари, бу ерда араб тили ҳам илмий кўролга айланган бўлиб, илмий асарлар асар араб тилида ёзилар эди, бу эса илмий асарларнинг барча Яқин ва Урта Шарқ мамлакатларига тарқалишини таъминлар эди.

Ф. Энгельс ўзининг «Анти Дюринг», «Табиад диалектикаси», «Социализмнинг утопиядан фанга ривожланиши» асарларида Европада юз берган Уйғониш даври, Ренессансининг классик характеристикасини ва унинг иқтисодий-сиёсий томонларини, маънавий ҳаётдаги асосий революцион мазмунини очиб беради. Бу характеристикада Ренессанс иқтисодий жиҳатдан феодал ишлаб чиқаришдан буржуаизмга ишлаб чиқаришга ўтиш даврининг меваси эканлиги, сиёсий жиҳатдан чернов таъсиридаги майда феодалликлар ўрнига маълум миллий принципларга асосланувчи мустақим ва бирлашган қиролликлар, йиринк феодал давлатларнинг ташкил топиши билан боғлиқ эканлиги қайд қилинади. Бу даврда савдо кучаяди, хунармандчилик тараққий этади, иқтисодий ва маданий алоқалар ривож топади, шаҳар ўсади, зулми, черновга қарши меҳнаткаш халқ ҳаракати авж олади. Маънавий ҳаётда Ренессанс табииати ўрганишнинг кучайиши, доғматикага қарши курашнинг авж олиши, хурфийр, дунёвий фанлар, янги фалсафий ғояларнинг ривож топиши, дунёвий адабиётнинг равангаи билан характерланади.

Биз бу жараёнларнинг кўпини IX—XV асрларда Яқин ва Урта Шарқ мамлакатларида ҳам кўради. Савдо-сотиқ ниҳоятда авж олади, иқтисодий-маданий алоқалар кучаяди, янги денгиз йўллари вужудга келади, шаҳар ҳаёти, маданияти авж олади, ислом динини ғоявий кўрол ва байроқ қилиб олган араб халқчилигига бўйсундирилган турли халқларнинг халқчилиги, феодал зулмига қарши кенг миқёсдаги ҳаракати кучайиб नेताди ва маълум даражада миллий феодал давлатлари вужудга келади. Бу давр Жоҳиз, Мутаналбий, Форобий, Ибн Сино, Умар Хайём, Беруний, Носир Хисрав, Ибн Рушд каби ғоявий билими, сиёсий эътиқоди, ғоявий кўрашдаги активлиги жиҳатидан ўчмас из қолдирган сиймоларни майдонга чиқаради.

Академик Н. Конрад Ренессансининг умумий белгилари ва хусусан Шарқ Ренессанси тўғрисида шундай дейди: «Бу қадимги ва Урта аср тарихига эга бўлган халқлар тараққиётининг босқичларидан биридир, Уйғониш даври уларда илк ўрта аср билан сўнги ўрта аср чегарасида ётувчи махсус тарихий даври, яъни феодализм даврининг босқичларидан бирини ташкил этади. Хитой халқи тарихида VIII—XV асрларни, Эрон, Урта Осиё, Ғарбий Ҳиндистон тарихида IX—XIII асрларни, Европа тарихида XIV—XVI асрларни шундай давр деб ҳисоблаш мумкин. Бу давр ижтимоий ҳаётнинг, маданиятнинг аввалиги даврларда яратилган принциплари асосида бундан кейин ривожлана олмаслигини кўрсатади. Гап бу принципларнинг ёмонлигидангина эмас, балки уларнинг маълум шаклда қотиб қолганидангина, яъни инсон фикрини бугун кўйганлигидандир. Хитойда Конфуций ақидаси, Эрон ва Урта Осиёда мусулмон ақидаси, Италияда христиан

ақидаси... Олдинга томон ривожланиш учун бу кишанларни узиб ташлаб, эркин иқтисодий фийр йўлидан бориш лозим эди.¹

Яқин ва Урта Шарқда Ренессанснинг иқтисодий-сиёсий негизлари ўзига хос хусусиятларга эгадир. Бу ерда Ренессанс феодализмдан буржуа тузумига ўтиш даврини ифода қилмайди. Бу ерда, хусусан Эрон, Закавказье, Урта Осиё, Яқин Шарқнинг айрим мамлакатларида IV—V асрлардан бошлаб узоқ давом этган кулдорлик тузуми емирилиб, феодал муносабатлари ривож топа бошлаган эди. Олдинги йирки, мустақим кулдорлик давлатлари ўрнида майда феодал давлатлари ташкил топган, иқтисодий-иқтисодий ҳаётда маълум тарқоқлини, тушунунини юзага келган эди. Бу араблар истилосига қўл келди, қисқа давр ичида бу мамлакатлар босиб олинди, Тибетдан то Испаниягача йирки араб халифалиги вужудга келди. Ҳақ иқтисодий ва сиёсий тараққиёти, тили, урф-одати, маданияти жиҳатидан турли даражада бўлган элларни зўрлик билан халифаликка бирлаштириш халқлар манфаатига эид эди. Халифалик босиб олинган мамлакатларнинг моддий ва маънавий бойликларидан максимал даражада фойдаланишга ҳаракат қилди. Унинг марказий ерларида бу бойликлар ҳисобига хунармандчилик, савдо авж олди. Халифаликнинг ҳар томондан наврон йўллари несиб ўтарди, халифалик денгизда ҳам савдо алоқаларини кенгайттирди. Намият ҳаётда шаҳарларнинг роли кучая борди, улар иқтисодий ишлаб чиқаришда муҳим роль ўйнай бошлади. Халифалик биринчи навбатда ўз марказий ерларига эътибор берди, уни босиб олинган мамлакатлар ҳисобига бойитишга ҳаракат қилди. Лекин босиб олинган мамлакатлар ҳам халифаликнинг марказий қисмига нисбатан аввал анчагина олдинда эдилар. Бу тарихий моддий ва маданий қоршув феодал ишлаб чиқариш муносабатларининг ривожига олиб келди, шу сабабдан Ренессанснинг бошланишини аввал халифаликнинг марказий шаҳарларида кўрамыз. Халифаликнинг турли чекна улқаларидан келган Фарғоний, Хоразмий, Форобий, Юҳанно ибн Хайлон Марвобий, Турний, Баттоний, Жоҳиз, Назом ва бошқалар Дамашқ ва Бағдодда иқид этдилар.

Босқинчилик сиёсати халқларда озодлик, мустақиллик учун кураш иродасини мустақимлай бошлади. Халифаликнинг гуллаган даври шу билан бирга халқларнинг босқинчиликка, араб халифалигига, феодал зулмига қарши курашининг кучайиши билан ҳам характерлидир. Босиб олинган ерлардаги узоқ йиллар давом этган Абу Муслим, Муқанна, Бобек ва бошқалар бошлиқ халқ ҳаракатлари халифаликнинг нулашига олиб келди, бу бўйсундирилган мамлакатларда мустақил феодал давлатларнинг вужудга келиши билан йқунланди. X—XI аср давомида Эрон, Шермолий Африка, Закавказье, Урта Осиё ерларида араб халифалигига қарам бўлмаган қатор мустақил феодал давлатлари ташкил топди. Урта Осиёдаги Сомонийлар, Ғазнавийлар, Қорахонийлар, Хоразм давлати ҳам шулар жуйласидандир.

Лекин XIII асрдаги мўғуллар истилоси бу майда давлатларга яна зарба берди, ишлаб чиқариш кучлари, қуроллари вайрон қилинди, шаҳарлар хунармандчилик ва маданият марказлари харобага айландирилди. Хусусан, Урта Осиё бу ваҳшиёна истилодан мисли кўрилмаган катта зарар кўрди, лекин тараққиёт этган феодал ишлаб чиқариши ва бой маданият аънаваларига эга бўлган мамлакат юз йиллар давомида ўзини аста-секин тиклаб олишга муваффақ бўлди. Мўғул истилосига қарши олиб борилган муттасил кураш Темур бошчилигидаги мустақил йирки феодал давлатнинг ташкил топши билан йқунланди. Темур олдинги феодал хунмдорлар сингари босқинчилик курашларини ҳам олиб борди, кўп жойларни забт этди, фсодал хунмдорлигининг барча воситаларидан фойдаланди. Қўлга киритилган бойликлар ҳисобига ўз давлатини мустақимлашга, ўз мамлакатини ривожлантиришга ҳаракат қилди. Бу мустақил феодал давлати Урта Осиёда феодал ишлаб чиқаришнинг ривожланишига олиб келди, хунармандчилик авж олди, шаҳар қурилиши кучайди,

савдо ривожланди. Темур ва темурийлар феодал давлати деярли бир ярим аср хукм сурди, бу давр ичида феодал ишлаб чиқариши асосида иқтисодий ва маданий ривожланиш давом этди.

Бу давлат XVI аср бошларида емирлиди, низо ва курашлар яна кучайди, феодал ишлаб чиқариши, феодал тузуми инқирозга юз тутди.

Демак, Урта ва Яқин Шарқ мамлакатларидаги Ренессанс икки иқтисодий-иқтисодий тузум чегарасида эмас, балки феодал ишлаб чиқариш доирасида вужудга келди ва феодал тузуми, феодал ишлаб чиқариши бир босқиндан иккинчи босқинга ўтиши билан боғлиқ ҳолда юзага чиқди. Бу Ренессанс Европадагидек буржуа ишлаб чиқариши ва буржуа маданиятининг хабарчиси эмас эди. Бу Ренессансдан сўнг Европадагидек саноат ривожланиши ва буржуа маданияти вужудга келмади. Европада иқтисодий-иқтисодий ривожланиш буржуа тузумининг ғалабасига олиб келган бўлса, Яқин ва Урта Шарқ иқтисодий ривожланиш қатор зарбаларга, кризисларга учради, у ички феодал зиддиятлари, катта босқинчилик юришлари, ниҳоят ғарб буржуа давлатларининг мустамлакачилик сиёсати туяфйли инқирозга юз тутди. Лекин, Шарқда Ренессанс маълум феодал тузуми доирасида бўлса, иқтисодий-иқтисодий, сиёсий ривожланиш асосида вужудга келганини, у, хусусан, шаҳар ишлаб чиқариши, хунармандчилик, савдотиқининг тараққиши асосида ривожланганини, у ишлаб чиқаришнинг маълум даражада уюштирилишининг, феодал ишлаб чиқариш-

қаторда Эрон, Урта Осиё, араб мамлакатларининг антик кулдорлик давридаги маданиятдан кенг фойдаланиди. Яқин бу ерда Уйғониш даври маданиятининг шаклланиши қатор мамлакатлар томонидан қадимда яратилган турли мазмун ва йўналишдаги маданий ютуқларга асосланиш натижасида вужудга келди.

Таънидлаб ўтиш лозимки, кулдор Рим иқирозга юз тутгандан сўнг, мелоднинг биринчи асрларидан бошлаб маданий марказ аста-секин Урта денгизининг шарқи жанубий қирғоқларига, Кичик Осиё мамлакатларига кўчди. Александрия мелоднинг бошида энг йирки маданий-илмий марказга айланди, Кичик Осиёнинг айрим шаҳарлари Урта денгизнинг шарқий қирғоқларига кўчиб ўтаётган қадим юнон маданий аънаваларини янгиша шароитда исоман бўлса-да қабул қилиб, унинг тарих саҳифасида сақланиб қолишига маълум даражада ҳисса қўшидилар. Бу қадим юнон маданий ютуқларининг Яқин ва Урта Шарқ мамлакатларида кенг тарқалишига имоният яратди. Натижад, Византия билан бир қаторда, Урта аср Яқин ва Урта Шарқ халқлари ҳам қадим юнон табиий-илмий ва фалсафий ютуқларининг қонуний меросхўри бўлиб қолдилар.

Демак, ҳар икки ҳолда ҳам антик маданият Ренессанс учун муҳим ғоявий манба бўлганлигини кўрамыз.

Қайд қилиб ўтиш зарурки, кўп манбаларда Ренессанснинг асосий мақсади ва мазмуни антик маданиятни тиклаш, уйғотиш деб талқин этилади. Бу нотўғридир. Антик маданият-

Ўзбек ва тожин халқларининг буюк фарзандлари Алишер Навоий ва Абдураҳмон Жомийга Регистон майдонида қўйиладиган ҳайкал қардошлиғининг рамзидир. Ҳайкал авторлари В. Лунёв ва Ҳ. Хусниддинқўнаев.

О. АПУХТИН фотоси.

нинг ривожланиши, бир босқиндан иккинчи босқинга ўтиш ҳамда мустақил йирки феодал давлатларининг ташкил топшининг натижаси эканини кўрамыз.

Урта ва Яқин Шарқ Ренессансининг ғоявий манбаларига келганимизда, бунда ҳам маълум ўхшашлик, умумий қонуният, шу билан бирга ўзига хослик бор.

Италия Ренессансида қадимги кулдорлик даври маданияти — Рим ва юнон маданиятига қайтиш, унга асосланиш натижасида янги маданий ютуқлар қўлга киритилди. Европани антик маданият билан таништиришда Византия маданияти муҳим аҳамиятга эга бўлди. Лекин, шу билан бирга, қадим юнон маданиятининг ютуқлари Европада араблар орқали, юнон мутафаккирлари асарларига араб тилида ёзилган шаҳрлар, араб тилига қилинган таржималар орқали ҳам олиб кирилди. Бу жиҳатдан Яқин ва Урта Шарқ Уйғониш маданияти Европани антик юнон маданияти билан таништиришда катта роль ўйнади.

Яқин ва Урта Шарқ Ренессансида ҳам антик маданият ютуқларининг уйғонишини кўрамыз. Лекин бу ерда, қадим юнон билан бир

ни тиклаш мақсад эмас, восита бўлибгина хизмат қилган. Иқтисодий-иқтисодий ривожланиш маданий раванққа эҳтиёж туғдирар ва табиий равишда маданий прогрессга олиб келар эди. Бундан прогресс кенг база, таъч, ғоявий материаласи амалга ошиши мумкин эмас. Ренессанс даври антик маданият ютуқларига асосланди. Қадимги маданий ёдгорликлар, мерос, Урта аср биқинлигидан қутилиш, диний ақидачилик занжирини парчалаш, диний зулмга қарши кураш ва Уйғониш даври маданиятини вужудга келтиришга восита ва манба бўлиб хизмат қилди.

Антик маданиятдан фойдаланишни Ренессансга хос бўлган умумий қонуният деб билсан, бу қонуният антик маданиятнинг характерини, мазмуни ва фойдаланаётган вори си мамлакатларининг умумий қонуният тарихий шароитига қараб ўзига хос хусусиятлар насб этади, буни биз Европа ва Шарқ Ренессансида кўриб турибмиз. Шарқда, айниқса қадим юнон илмларига, табиатшунослик-натурфилософия, математика, фалсафа, логика соҳасидаги ютуқларига катта эътибор берилди.

(Охири 17-бетда.)

¹ «Запад и Восток», М., «Наука», 1966, стр. 507.

ҚАВАТЛАР ДАСТҒИ

Бирор нарсанинг қадрини билмоқчи бўлсангиз, уни йўқ деб тасал-вур қилиб кўринг, дейдилар. Ҳақ гап. Ҳозир давр тақозоси билан кўп қаватли уйлар кўпайиб бормоқда. Ингирма ё ўттиз қаватли уйга юриб чиқишни бир ҳаёл қилинг. Қанча вақтда чиқасизу, қиқандан кейин эҳволингиз нима кечади? Бордию лифт бўлсачи? Жонингиз роҳатда. Одамларнинг ана шундай роҳатини кўлаб, Самарқандда лифтсозлик заводи барпо этилмоқда. Бу хайрли ишни уч йил аввал Ленин ордени бинокор Еқуб Мамутов бошлиқ курувчилар бошлаган эди.

Утган йили заводнинг асбобсозлик цехи ишга туширилди. Бу йил асосий цехлар ҳам битди. Апрель ойининг бошида «Самарқандда тайёрланди», деган тамғаси бор дастлабки лифтлар Свердловск ва Навоий шаҳарларига жўнатилди. Кейин кетма-кет чиқабошлади.

Ҳозир ишлар қалай? Навбатдаги режалар қанақа! Шу саволлар билан завод раҳбарларига мурожаат қилдим.

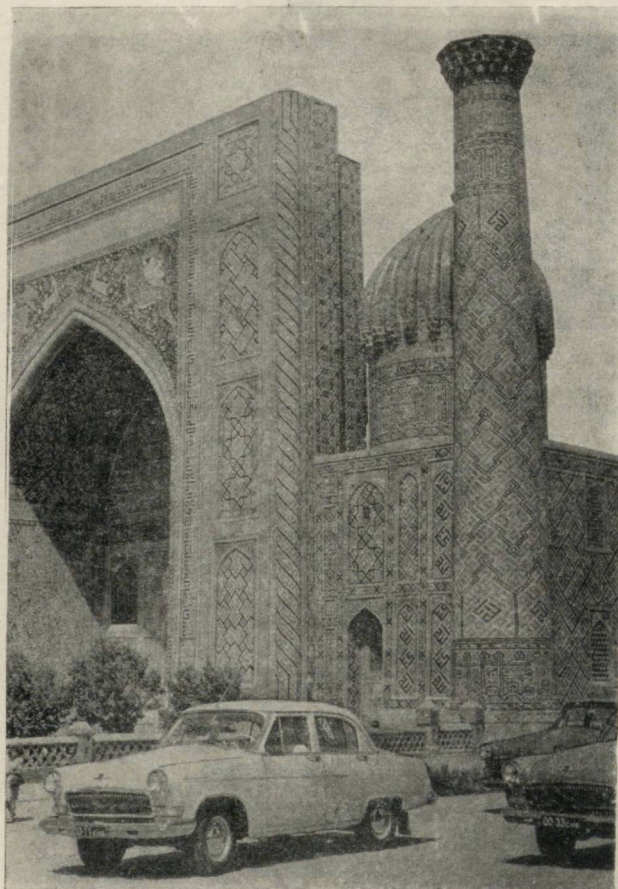
Э. Еқубов, директор ўринбосари:

— Бизники Иттифоқимизда тўртинчи завод. Москва, Могилёв, Арманистонда ҳам лифт заводлари бор. Биз йилига тўрт минг лифт тайёрлаймиз. Бошқача қилиб айтганда заводимиз катталиги жиҳатидан Иттифоқда иккинчи бўлади. Бизда чиқаётган лифтлар бежирим, бошқариш осон. Уйлаимизки, бизнинг лифтлар ўрнатилган уйларда яшовчи кишилар мамнун бўлишса керак.

И. Сомов монтажчилар бригадасининг бошлиғи:

— Катта завод қуряпмиз. Шунинг ўзи қувончи. Мен ҳам Самарқанд лифтининг тарихига ҳисса қўшдим. Биз кўпроқ ишнинг сифатига эътибор бердик. Шундай қилмасак ҳам бўлмайди-да. Ахир, Самарқанд маркази билан чиқариладиган лифтининг, ўнлаб кўлардан ўтган маҳсулотнинг шухрати — катта коллективнинг шухрати. Буни ишчилар жуда яхши билади. Шунинг учун ҳам ҳар бир ишчи корхона йилномасининг дастлабки сатрларини йирик ва сўнмас ҳарфлар билан ёзишга ҳаракат қилмоқда.

И. АБДУРАҲМОНОВ

Шердор мадрасаси пойида.

А. ОХОТНИКОВ фотоси.

Улуғбек, Шердор мадрасаларининг деворларидаги сержило нақшлар рангини, шаҳардаги шойи фабрикасида тўқилган газламаю бахмаллар камалагини, ям-яшил шахримиз боғларида барқ уриб ётган антиқа гуллар жилвасини ўзида акс эттирувчи Самарқанд чиннисини ҳали ҳеч ким кўрган эмас. Хушсурат чойнақлар, жонон пиёлалар, бежирим коса-товоқларнинг шўх жарангини ҳали бирор эшитганича йўқ. Бироқ самарқандликлар ақин йиллар орасида ишга тушажак чинни заводининг маҳсулотини ҳозирданоқ кўз олдларига келтириб қувонмоқдалар. Завод қурилишига 10 миллион сўмга ақин маблағ ажратилган. Ҳозир корхонанинг олти гектарна ерни эгаллаган цехлари, маъмурий биноси битди. Бир неча цех: қоришма тайёрлаш, қуёв-қолилаш, саралаш, гул солиш цехлари битай деб қолди. Хумдон ҳам жалд қуриляпти. Кетма-кет асбоб-ускуналар ўрнатилмоқда. С. Бакиров бригадасининг ёш тевувчилари, А. Валиев бошлиқ чилангарлар айника сидқидил хизмат қилишди.

САМАРҚАНД ПИЁЛАСИ

Йилига 20 миллион донга чинни буюм ишлаб чиқарадиган бу корхона шу йилнинг кузида ишга туширилиши керак. Заводда асосан машина ва автомат дастгоҳлар ишлайди. Бироқ санъат талаб қилинадиган нозик юмушларни ишчилар, наққошлар, рассомлар бажаришади. Ҳозир завод маъмурияти бўлажак чиннисозларни Тошкентга ва Россиянинг турли шаҳарларига малака ошириш учун юбормоқда.

Корхона раҳбарлари ҳар бир янги иш олдидан бўладиган ташвиш билан яшамоқдалар: ишчиларни уй-жой билан таъминлаш, боғча ва ясиллар қуриш, техникум очиш... Ҳа, улар ҳозир аҳолига тезроқ Самарқанд чиннисини етказиб бериш тараддудида.

Тошкент пиёласининг шухрати ҳаммага маълум. У ҳақда ҳар хил қўшиқлар ҳам тўқилган. Аммо Самарқанд чиннисини жаранглаган:

Магазиндан топилмайдиган бир донаси,
Тошкент пиёласи,—

сингари қўшиқлар унутилиб кетар деган умиддамыз.

А. ИСО

ФИТОМИЗА НИМА?

Совхозимиз асосан сабзавот ва полиз экинлари уруғи етиштиради. 1965 йилгача планимиз бажарилмай келарди. Чунки, экин аини барқ уриб ўсаётганда далаларни шумғия босарди.

Шумғияни йўқотишнинг кимёвий усуллари ҳам бор. Аммо у ҳамма ҳам кўл нелавермайди. Кимёвий моддалар шумғияга қўшиб маданий ўсимликларни, уй ҳайвонлари ва одамларни ҳам заҳарлаб қўйиши мумкин. Бўлмаса нима қилиш керак?

Биз СамДУ биология факультетининг доценти Ц. Г. Бронштейндан ёрдам сўрадик. Олим узоқ мулоҳазадан кейин, фитомиза ҳашаротидан фойдаланишни тавсия этди. Пашшага ўхшаган бу қорамтир ҳашарот асосан шумғия билан озиқланади. Шу ҳашаротдан бир талайини совхозимиз майдонларига таратдик. Фитомиза аввал бегона ўтлар билан озиқланиб юрди. Шумғия кўпайиши биланоқ, унинг гул косасига кириб олиб, зараркунада ўтти нобуд қила бошлади. Кейин ўсимлигини то илдиригача кемириб борди. Натияжада, шумғия ўз-ўзидан кўриб қолаверди.

Фитомиза июнь ойининг иккинчи-учинчи навадасигача гўмбаз шаклида бўлиб, кейин пашшага айланади. Йил давомида у олти мартагача насл бериши мумкин. Бир мавсумда ҳар бир пашша 180—200 бола очади.

Бу ҳашаротнинг кўпайиши об-ҳавога ҳам боғлиқ. Бизнинг шароитимиз эса фитомиза учун жуда қўлай.

Бир неча йилдан бери фитомиза бизга катта иқтисодий фойда бермоқда. Чунки, бу ҳашаротдан фойдаланилганда, шумғияни юлба таллаш ёки кимёвий дорилар билан қиришга ҳолат қолмайди. Бир гектар майдонга 10—12 тийинлик ҳашарот қўйилса бас, бутун майдон шумғиядан халос бўлади.

Ҳозир фитомизадан Украина, Қирғизистон ва Қозоғистон республикаларида ҳам нег фойдаланилмоқда.

Т. ҚУРБОНОВ,

Самарқанд районидagi «Вогизогон» совхозининг директори

САМАРҚАНД ТАВСИФИ

Бутун Сўғдиёнада самарқандликлар ўз ахлоқи ва одоб-мулозмати билан дом қўшниларига ўрнак экан.

Сюан ЦЗАН,
VII асрдаги хитойлик сайёх

Самарқанд шаҳри текис ерда жойлашган. У Севилья шаҳридан бир оз катта. Шаҳар атрофини боғ ва узумзорлар қоплаб олган. Бу ер ҳамма нарсага бой: галла ҳам, шароб ҳам, мева-чева ҳам, паррандалар ҳам мўл-кўл. Бошқа моллар ҳам арзон... Галла жуда ҳам арзон, шולי эса ошиб-тошиб ётади. Шаҳар ва унинг атрофидаги ерлар шу қадар тўкин-сочинки, ҳайратда қолмаслик мумкин эмас.

Рюи Гонзалес КЛАВИХО,
Испания-Кастилия қиролининг
Темур саройидаги элчиси

...Мен жуда кўп йиллардан бери Самарқандга келишни, уни сайр қилишни орзу этардим. Болалигимдаёқ даниклик географ Олуф-сейнинг Помирга қилган экспедициялари ҳақида ва Бухоро амирлиги тўғрисидаги илмий асарини ўқиган эдим. Даниядаги миллий музейнинг этнография бўлимида студент бўлиб юрганимдаёқ, музейдаги ўзбек ва тожик халқи ҳаётига доир коллекцияларга қизиқардим. Ҳали Даниядан чиқмасдан туриб, мен Самарқандни худди ўзим туғилиб ўсган мамлакатнинг қадимий маданий шаҳри сифатида яхши билардим.

Эрик ХОРСКЬЕР,
даниялик ёзувчи

Улуғбекнинг мероси бошқа бир шароитда унутилиб кетган бўлур эди. Аммо, Улуғ Октябрь социалистик революцияси туйғули ўзбек халқи учун шундай шароит яратилганки, бу шароитда у ўтмишининг энг қимматли ёдгорликлари билан фахрлангани бўлди.

Т. МАЙОРЕСКУ,
румун журналисти

Осиё ва Африка мамлакатлари биринчи кинофестивалининг иштирокчиларидан атоқли ҳинд артисти Раж Кагур, мисрлик актриса Суҳайл ал-Муршидий ва бошқалар Самарқандда.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

Жюль Верн романида

Утмишнинг кўпгина сайёх ва ёзувчилари Шарқнинг гўзал шаҳарларидан бири Самарқандни ўз асарларида таърифлаб ўтганлар. Ана шундай ёзувчилардан бири ўнлаб саргузашт романлар ёзган, буюк француз адаби Шюль Верндир. У ўзининг «Клодиус Бомбарнак» номли романида Самарқандни севиб тасвирлайди. Романининг қаҳрамони француз газетасининг мухбири Клодиус Бомбарнак Кавказдан Урта Осиё орқали Пекингача савҳат қилади, Бухоро, Самарқанд, Марғилон, Қўқон сингари шаҳарларда бўлади. Ёзувчи унинг кўрган-кечирганларини тасвирлаш орқали Урта Осиё халқларининг тарихи, маданий ёдгорликлари билан китобхонни кенг таништириб боради.

Жюль Верн Самарқанд тасвирига романининг XII бобини тўлалигича бағишлайди.

«...Бу шаҳар одатдагидек икки қисмдан иборат. Янги қисми ҳозирги замон архитектураси билан ажралиб туради. Шаҳар теварагини ям-яшил боғли шинам уйлар қуршаб олган. Эски шаҳар қисми улуғвор ёдгорликларга бой. Уларни бошдан-оёқ ўрганиб чиқиш учун бир неча ҳафта керак бўлади...»

Жюль Верн Регистон майдони, Бибиҳоним масжиди, Шохизинда макбараси, Гўри Амир сингари тарихий ёдгорликлар ҳақида гапириб, «...унинг тасвирини чизишга қалам ожизлик қилади. Бир жумлада қошин, пештоқ, тоқча, нақш, таҳмон ва сирлар номини аташ билан, барибир, ҳақиқий манзара ҳосил бўлмайди. Бу ўринда таъриф-тавсиф эмас расмоннинг мўйқалами зарур. Осиё даҳоси билан яратилган тенги йўқ архитектура олдида ақл ҳам шошиб қолади...», деб хат қилади.

Самарқанд шаҳрини, унинг ёдгорликларини бунчалик аниқ ва чиройли тасвирлаган ёзувчи шаҳарда бўлган эмас, албатта. У ўз асарини ёзишдан олдин Урта Осиё ва Самарқанд ҳақида ёзилган тарихий асарларни чуқур ўрганган, сайёҳлар билан суҳбатлашган, Самарқанд тўғрисида тўлиқ тасаввур ҳосил қилган.

Жюль Верннинг «Клодиус Бомбарнак» романи 1961 йили Совет Иттифоқида биринчи марта бизнинг «Ёш гвардия» нашриётида чоп этилиб, кенг китобхонлар оmmasига тақдим этилган.

Юсуф ПУЛАТОВ,
филология фанлари кандидати

Қадим-қадимлардан буён жаҳоннинг энг кўркем, энг салобатли шаҳарларидан бири бўлиб келган Самарқанд мазунининг жаҳон адабиётида ўзинга хос ўрин эгаллагани табиийдир.

Бу гўзал шаҳар XVIII асрда яшган машҳур италиялик драматург, драматик эртақларнинг тенги кам устаси Карло Гоццининг ҳам диққатини ўзинга тортган эди. Гоцци ўзининг театр учун ёзилган ўн та эртагининг еттинчисини Самарқандга бағишлади. Гоцци уни «Бахтиёр гадолар» деб номлади.

«Бахтиёр гадолар»ни биринчи мар-

руҳоний, гоҳ қаландар либосида халқ ҳаётини кузатади. Фуқаронинг вазир Музаффар, сарой аъёнлари, амалдорлар ҳақидаги фикрларини тинглайди. Ўз ўрнида қолган вазирнинг аҳолига ўтказаватган жабр-зулминни ўз кўзи билан кўради, фуқаро ҳаётининг бахтсизлигига шохид бўлади. Ана шундан кейингина гоҳо ниқобидеги шоҳ ўзини танитади, золим Музаффарни жазолайди, мамлакатда адолат ўрнатади.

Карло Гоцци Ўзбек орқали Шарқ дostonлари ва афсоналарида куйлаб келинган адолатли шох образини яратди. Пьесасида бошқа образлар

Карло Гоцци пьесасида

та 1767 йилнинг 29 ноябрида Сант-Анжело театрида Сакки труппаси саҳнага кўйди. Лекин спектакль ўта афсонавий сюжетларнинг, мўъжизавий ва сеҳрли кучлар иштирок этган воқеаларнинг ишқибози бўлган венециялик томошабинлар орасида у қаёқар муваффақият қозонмади. Чунки асарда афсонавийликдан кўра ҳаётийлик оҳанглари кучли эди.

Пьесанинг бош қаҳрамони — Самарқанд ҳукмдори Ўзбек. У отасининг вафотидан сўнг, тож кияр-қиймас сафарга отланади. Халқ наздида Ўзбек гўё Самарқандни тарк этади. Бироқ, аслида у гоҳ дўкондор, гоҳ ҳам жуда жонли ва табиий чиққан, ўша пайтдаги Самарқанд манзаралари, халқнинг турмуши, урф-одатлари маҳорат ва самимият билан акс эттирилган.

Ўзбек томошабинлари Карло Гоццини унинг Ҳамза номидида Академик драма театримиз саҳнасида узоқ йиллар муваффақият билан ўйнаб келинган «Маликаи Турондо» пьесаси орқали таниган бўлсалар, энди китобхонларимиз унинг «Бахтиёр гадолар» комедиясини ўқишга ҳам муяссар бўлдилар. Пьеса «Шарқ юлдузи» журналининг 1969 йил 9-сонига шoir Шукрулло таржимасида эълон қилинди.

САМАРҚАНД ТАВСИФИ

УМРИМ КЎШИҚЛАРИ

Атоқли шоиримиз Мамарасул Бобов «Умрим қўшиқлари» китобини бундан бир йил муқаддам — ҳаётининг сўнгги кунларида тугаллаган эди. Автор бу асарига хотиралари билан бира адабиёт масалаларига қарашларини ҳам баён этган эди.

Хотиралар китобидан

— Каттақўрғон ўзи катта шаҳарми?— деб сўради Ҳайитбек.

— Унча катта эмас, лекин ёшлгимда кексалар ўзаро суҳбатда «Каттақўрғоннинг 24 маҳалласи, 24 мачити бор» деганлари эсимда. Бу маҳаллаларнинг кўпиди бўлганман, биламан...

— Шаҳрининг яхши томонлари ҳам кўпдир?— деди кулиб Ҳайитбек.

— Эй, албатта! Каттақўрғон қадимдан шoirлар ватани бўлган. Ҳозир ҳам шундай. Машҳур классик шoirларимиздан — Шавқий, Миррий, Ноқис, совет шoirларидан Абдулҳамид Мажидий (Абутанбал), Топшўлат Саъдий, Бурҳон Турсуновларнинг китоблари шеър шинавандаларига кўпдан маълум... Ҳали гўдак эканимдаёқ, онамиз вафот этган эди. Кўз очиб биринчи бор оламга қараганимда, бир меҳрибон излаганимда, ёнимда уч мунис опаларинингизни кўрдим. Улар ҳам ёш эдилар. Аммо, улар орасида муборак «Она» сўзини оғиз тўндириб айтиш муяссар бўлмаган етим кенжа мен эдим.

— Онагизни ҳеч эслай оласизми?
— Онам сиймосини эслолмайман. Кўрган кишиларнинг айтишларига қараганда, у қорчадан келган, ўйчан, сабр-қаноатли ва ақлли бўлган. Лекин мен бир нарсага ҳамон таажжубдаман: она дийдорини тўйиб қуролмаганимга қарамай, менда фарзандлик тўғуси,

улуг онага миннатдорлик ҳислари, негадир, ғоят кучли. Йиллар ўтган сари бу ҳис, бу муҳаббат яна зўр қувват касб этиб юкселди. Балки, бу ўқисик етимликнинг юракда қолдирган ўчмас ҳисларидир?

— «Она қалби» достонингиздаги «Бағишлов» боби ҳам онангиз ҳақида, а?

— Худди шундай,— дедим мен.
Отамиз Бобоқул Солиев хунарманд-дегрес эди. Уни, оз-моз хат-саводи бўлгани учун, мулла Бобо дегрез деб ҳам атадилар. Оиламиз жуда тўқ ҳам, жуда ночор ҳам эмасди.

Дегрезлик ишлари ётиб қолган қиш кунларида, отамиз танчада ўтириб китоб ўқирди. Айниқса, иккита қалин китобни кўп кўлга оларди. Бирининг номи «Або Муслим» дегани эсимда. Иккинчиси — Фирдавсий «Шоҳнома»сининг насрийлаштирилган ўзбекча нусхаси бўлса керак, унда «Рустам», «Зол», «Қаршаҳисист» деган номлар тез-тез такрорланарди.

Булардан ташқари, танча ёнидаги тоқчада Алишер Навоийнинг юпка девони, «Сўфи Оллоёр» ва тўрт баъз турарди. Китобга, шеърятга қизиқиш менда дастлаб ўшанда бошланган.

Мени маҳалламиздаги эски мактабга бердилар. Ёшим, ҳозирги тахминимча, олти-еттиларда бўлса керак. Мактаб мачит биқинида мусулмон ёшдан қурилган қоронги бир ҳужра

эди. Мактабимизнинг халфаси ўзимизнинг маҳаллалик Топшўлат ака экан. Топшўлат ака қорчадан келган, кўзлари қисик, лаблари қалин, эҳқи тез, хотираси маҳкам, ақлли ва ўта одоби ўспирин эди. Унинг қалласи шу қадар катта эдики, юрганда боши ингичка бўйинининг устида қимирлаб-қимирлаб турарди.

Топшўлат аканинг мулла Саъдулло кичкинагина ҳовлида деҳқончасига фақирона ҳаёт кечирарди. Оз-моз саводи бўлса ҳам, бирор дурустроқ хизматга илина олмаган бу одамнинг оиласи муҳтожликдан ҳеч қутулолмасди. Шу сабабдан Топшўлат ака, ёш ва жуда заиф бўлишига қарамай, ҳам ўқиб, ҳам маҳалла мачитида гўлаҳлик қилиб, отасига ёрдам берарди. Айти-башарасини кул ва қора қурум босиб кетган ошнамнинг китоблари гўлаҳxonнинг бир чеккасида чанг-тўзон босиб ётарди. У ишдан бир нафас холи бўлган соатларда иккимиз кўчада ўтириб олиб китоб ўқирдик.

— Бизнинг Каттақўрғонда ҳам шoirлар кўп ўтган, дейишад...— деб гапга туртаман уни.

— Жуда кўп ўтган! Шoirларгина эмас, олимлар, ўткир ҳақимлар ҳам...

— Шoir Мирий ҳам каттақўрғонлик эмиш,— дейман.— Ўзимизнинг маҳаллада яшаган эканлар, дадам айтиб бердилар.

— Ҳа шу ерда яшаганлар.
Топшўлат ака кўнгилчан одам. Мен эса

МИНОРАЛАР

Бир вақтлар Улугбек мадрасасининг тўрт бурчагида тўрт минора қад кўтариб турарди. Гўри Амир мақбарасида иккита, Бибиҳоним масжидида тўртта минора бўлган. Улардан кўплари ҳозир йўқ, бу миноралар ҳақида тарих саҳифаларидагина чала-ярим маълумотлар қолган.

Бундан юз йил олдин Улугбек мадрасасининг бир минораси (ҳозирги Айний музейи томонидагиси) йиқилган. Гўри Амир мақбарасидаги миноралардан биттаси 1868 йили, иккинчиси 1903 йили қулаган. Маълумки, Бибиҳоним масжидининг узунлиги 167, эни 109 метр бўлган. Тўрт бурчагидаги миноралар унга ниҳоятда ярашиб турган. 1897 йилгача уларнинг фақат биттаси сақланган, у ҳам зилзилада оғиб кетган. Профессор М. Е. Массоннинг ёзишича, Самарқанднинг ўша пайтдаги архитектору Неллингнинг буйруғи билан миноранинг юқори қисми олиб ташланган. Ҳозир ҳашаматли миноранинг 18 метри омон қолди. У ҳам қийшайиб йиқилай деб турибди.

Бундай минораларнинг қаддини ростлаб бўлади? Бўлади. 1918 йил кузида Улугбек мадрасасининг ўнгдаги минораси оға бошлаган эди. 1920 йилда у салкам икки метрга қийшайди. Тарихий ёдгорликларни сақлаш комиссияси шошилинч тадбир излади. Мадраса ховлисига узун-узун пўлат қозиклар қоқилди, 24 та пўлат сим билан минора шу қозикларга тортиб қўйилди. Миноранинг оғиши сусайди, пўлат симлар таранг тортилгач эса тўхтади. 1932 йилгача минора шу аҳволда турди. Бу даврда бетўхтов ҳисоб-китоб олиб борилди. Шаҳар архитектору М. Мауэр минорани тўғрилаш лойиҳасини ишлаб чиқди ва комиссияга тақдим этди. Лойиҳа

бундай эди: минора сиртига бир неча пўлат сим солиниб, қозикларга боғланади. Сўнг симлар аста-секин айлантарай таранг тортилади ва бора-бора минора қаддини ростлайди. Бу лойиҳанинг бир камчилиги бор эди: минора тортилганда бир неча юз тонналик куч ҳосил бўлади. Натижанда унинг сим солинган жойлари эзилиб кетиши ва бутун иш чиппака кишиши мумкин эди. Шу сабабли лойиҳани комиссия қабул қилмади. Кўп ўтмай москвалик инженер В. Шухов Мауэр тузган лойиҳа бир оз ўзгартирилса, минорани тўғрилаш мумкинлигини айтиди. Бунинг учун миноранинг ҳамма томони махсус ҳавоза билан мустаҳкамланиши керак эди. Минора шу усул билан тортилганда куч текис ёйилади, натижада унга зийн етмайди.

Хуллас, В. Шуховнинг тақлифи бўйича Улугбек мадрасасининг кўркам бир қисми асл ҳолига қайтарилди.

1965 йили жаҳон реставрация илмида катта янгилик бўлди. Улугбек мадрасасининг иккинчи минораси пневматик домкратлар ёрдамида кўтариб тўғрилаб қўйилди. У икки метрга оғиб кетган эди. Миноранинг оғирлиги 1000 тонна эканлигини ҳисобга олсангиз, нечоғли зўр иш қилинганлигини биласиз. Бу мислсиз тажрибага техника фанлари кандидати Э. Гендель раҳбарлик қилди.

Ҳозир Бибиҳоним масжидининг ва Улугбек мадрасасининг шимоли қарбий минорасини тўғрилаш юзасидан иш олиб борилмоқда.

Носир НИШОНБОВ,
Эркин МУЗАФФАРОВ,

Самарқанд Давлат архитектура ва қурилиш институтининг ўқитувчилари

МИНГГА

КИРСИН

ДЕБ...

етим. Шунинг учун ҳам унинг атрофида парвона эдим.

— Мен ҳам ўша кишидай шоир бўлсам, армоним қолмас эди. Ҳозирги домлазмидан аввалгиси,— сўзини давом эттирди ҳаяжон билан Тошпўлат ака,— Мирза Абдуқодир ҳам шоир.

— Қайси Мирза Абдуқодир?
— Эшонқул ўртоғининг отаси, у киши трик-ку ҳали... Тахаллуслари «Ноқис». Бу кишининг битта шеърлари бор, жуда машҳур. Уни граммафонда ҳофизлар ашула қилиб ҳам айтади.

Ишқингда зор ўлдимаму гамгин димоғмен,
Бемор фурқатин билан, зоҳирда сормен.
Ақлу ҳушим сенинг билан, ўздин йирогмен.
Кўрсат юзингни, толиби нури чарогмен...

— Шоир бўлсан яхши-да!— деб қўйди гапининг охирида Тошпўлат ака ҳўрсиниб.
«Хайдар чаман» маҳалла мактабига қатнаб ўқий бошлаганининг иккинчи ўзинчи йили бўлса керак, мен Тошпўлат аканинг Самарқанд шаҳрига, янги мактабга ўқишга кетганини эшитдим.

У ёзда каникулга Каттақўрғонга келди. Энди тамомила ўзгача эди: эгнида қора пиджак, оқ кўйлак, оёғида ботинка. Мен жуда хурсанд бўлдим, унга ҳавасим келди.

Маҳалламизда: «Мулла Саъдуллонинг ўғли Тошпўлат шеърлар ёзармиш, унинг ёзган шеърларини Совет ҳукумати китоб қилиб чиқарармиш, бунинг эвазига катта пуллар тўлармиш», деган гаплар тарқалиб кетди...

— Абутанбал билан қай тариқа танишгансиз?— деб сўради ҳамсўхбатим.

— Мен ёш эдим. Эшигимиз олдида ҳар кун чўқур хаёлларга банд бир киши турарди. Катталар уни «Шоир Абдулҳамид Мажидий» дер эдилар. Мени тавжубга солган нарса шу эдики, ҳалиги шоир деганларга ёшгина йигитча эди, лекин ҳамма унга ҳурмат билан салом берарди. Мен ҳам у кишига ҳар сафар ўрнидан туриб: «Ассалому алайкум», дердим. Шоир, ҳаёлидан бирпас ажраб, саломга жавоб қилар ва ёқимтой кулиб, бир-икки илиқ сўз ҳам айтиб кетар эди.

Мен у киши билан кейинчалик яхши танишқолдим. Унинг қиёфаси, мен учун яхши инсон ва шоир намунаси сифатида, кўз олдимда абадий қолди.

Абдулҳамид Мажидий — ўрта бўйли, кулча юзли киши эди. У жуда озгин, аммо серсоқол, оқ юзи уни семиз қилиб кўрсатарди.

Кўзида доимо кўзойнак, бўйида галстук, бурни остида бир чимдда мўйловчаси бўларди. У табиятан хушқачқак, ўткир эҳдли, биста киноячи ва доно одам эди.

Каттақўрғонда етишиб чиқаётган ёшлар ва ёш ёзувчилар унинг атрофини ўраган эдилар. Шейрхонлик даврасида ўтиргандами, чойхонадами, уйдаки, йўлдаки, тасодифан қизиқ гаплар айтиб, ҳамманинг ичганини узиб кулдиргани-кулдиргани эди. Уз гапидан, аввало қаҳ-қаҳ отиб, ўзи маза қилиб куларди. Бошқаларга кейинроқ етиб бора керак, бир оздан сўнг бошқалар ҳам ичак ўзи кулгидан қоринларини ушлашга мажбур бўларди.

Мажидий, асосан, ҳажвчи шоир эди. Лекин, айна вақтда, ажойиб лирик шеърлар ҳам ёзарди. Унинг 1928 йили нашр қилинган «Хандон лолалар» номи биринчи тўплами бошдан охиригача ҳажвиялардан, иккинчи тўплами «Қалдирғоч» эса лирик шеърлардан тузилган эди.

Шоирнинг уйи бизга яқинроқ жойда бўлиб, меҳмонхонаси ҳамма вақт бахшилар, шеър мухлислари билан, ҳаммаҳаллалари билан лик тўла эди. Бунда коммунист шоир партия ва Совет ҳукуматининг янги тадбирлари ҳақида ҳикоят қилиб берарди. Баъзи кечалари Эргаш Жуманбулбул, Пўлкан бахши ва бошқа халқ шоирлари тонг отгунча дўмбира чертиб, дoston ва термалар айтардилар.

Абдулҳамид Мажидий бирор яхши китобнинг дарагини эшитиб қолгудай бўлса, қаерда ва кимнинг қўлида бўлмасин, уни қўлга киритмасдан қўймасди. Қишлоққа-қишлоқ, уйма-уй юриб китоб қидиради. Уйда катта кутубхонаси бор эди, бу ажойиб шахсий кутубхонада нодир қўлёзма китоблар ҳам топилади. Қачон уйига бормай, унинг мункайиб китоб ўқиётгани устидан чиқардим.

Ҳамид ака классик меросимизнинг билимдони эди. У баҳslashанда, ҳар қандай билагонни ҳам ениб, кулгили аҳволга солиб кўярди. Шавқий, Мирий, Ноқис каби ўнлаб шоирларни кашф этган тадқиқотчи ҳам Мажидий. Уни Октябрь инқилоби шоирлигига эмас, инқилобчи шоир дейиш маъқулроқ. У ҳамма инқилобий ишларга фаол аралашарди. Узининг бутун борлигини шу инқилобга, Коммунистик партияга, коммунистик ғояларга бағишлаган коммунист шоир, оташун курашчи. «Зарафшон» ва «Озод Бухоро» газетасининг илк муҳаррири бўлган киши.

Унинг бой ва рухонийларини, инқилоб душманларини, порахўр, бюрократларни, хотинқизлар озоодлигига қаршилик қилганларни —

ҳамма бадкор унсурларни ҳажв остига олган шеърлари қўлда кўчирилиб, одамлар орасида тез тарқалар, бу асарлар босилган газеталар ва «Мўштум», «Машраб» каби журналлар эса, қўлма-қўл бўлиб кетар, саҳналарда артистлар томонидан инкор қилинар эди. Содда, бадиий тил билан ёзилган бу шеърларга халқ киноялари, халқ ёшларари сингиб кетган.

Ҳозирги кунда ҳам ўз қимматини йўқотмаган ва кишиларни коммунистик руҳда тарбиялашда шўбҳасиз катта фойда келтириши мумкин бўлган бу шеърлар қўл тегмаган бир ҳазинадек, ўз тадқиқотчисини кутиб ётибди.

Абдулҳамид Мажидийнинг ҳаёти жуда сермазмун. Шоир бир неча йил Хоразмда ҳам яшаб, катта ишлар қилган, ажойиб асарлар yaratган.

— Каттақўрғонда у киши адабий тўгаракка раҳбарлик ҳам қилган, деб эшитган эдим. Тўгарак ишларидан бир оз гапириб берсангиз...
— Тўгарак десак ҳам бўлади, демасак ҳам бўлади. Бизлар бирор редакция атрофида уюшган бўлмасак ҳам, ёз ойларида, таътил пайтида шахримизга қайтиб келганимизда, ижтимоий ва адабий ҳаёт бўлиб кетарди. Каттақўрғон шаҳар маориф қўлими ва комсомол комитети органи сифатида, катта деворий газета чикариларди. Бу газетанинг узунлиги 10 метрча бўлиб, халқ ўртасида таъсири зўр эди.

Деворий газетанда шеърлардан ташқари фельетонлар, ҳажвиялар, мақолалар, ҳикоялар, хабарлар, турли мақбалининг ҳисоботлари ёзиларди.

Ёшлар ташқиоти қаттиқ интизом асосида уюшган бўлиб, жамоат ишларига актив қатнашарди. Омма ўртасидаги агитация ва пропаганда ишлари комсомол-ёшлар томонидан ихтиёрий равишда, ижтимоий топшириқ тарзида олиб бориларди.

— Ана шу адабий ҳаётда қатнашганлардан яна кимларни айта оласиз?

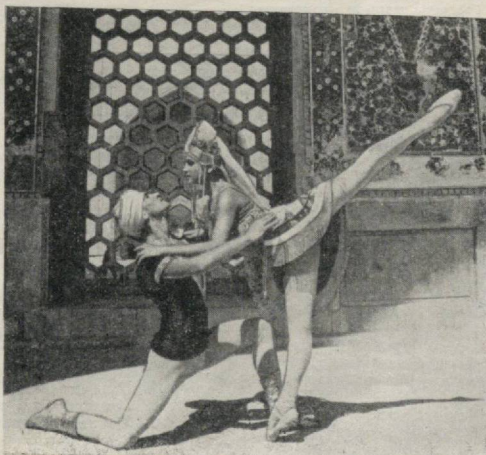
— Жуда кўпчилик эдик. Уларнинг мукамал руҳиятини келтирولмайман. Қўлларига қалам олиб, шеърят ва насрда бир оз бўлса-да, ўз изларини қолдирган ўртоқлардан Тошпўлат Саъдий, Абдурауф Болтаев, Каромат Убайдуллаев, Салоҳ Маҳмудий, Тоҳир Қаримий, Маслаҳиддин Салоҳиддин, Раҳмат Изаатуллаев, Бобовёр Ҳамдам каби ёшларни кўрсатишим мумкин. Буларнинг кўпчилиги шу кунларда ҳам маҳаллий ва республика матбуотида фаол қатнашиб келяпти. Баъзиларнинг китоблари нашр ҳам қилинган. Қўллари ҳозир барҳаёт, бизмат курсатган педагог ва санъаткорлардир. Бу ҳақда гапимни шу ерда тўхтатаман.

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ

Садоқат

Тонгда туриб боқсам,
Осмон мусаффо,
Сабо эрклатиб силар юзимни.
Тонгдай кулиб, толе кучоқлар гўё,
Олқишлай юрқандан баб юлдузимни,
Бахтим китобининг зарварағида
Меҳнат ва саодат таронаси бор!
Элим фарзандларин кўз қароғида
Ёлқинли юракнинг меҳри барқарор.
Бу меҳр қалбларга сўт билан кирган,
Бу меҳр қон каби айланар танда.
Бу ишқини бизларга Онамиз берган,
Уни ардоқлаймиз она-Ватанда!
Тонгда туриб боқсам,
Осмон ҳам тиниқ,
Тонготар насими ўпар юзимни,
Бахтим юлдузидай юрагим ёниқ,
Беадад бахтиёр сездим ўзимни,
Календарин олиб,
Йиртдим бир варақ,
Варақ қизиллиги,— қалбим ёлқини!
Ҳаётим шу чўғдан нурланган чироқ,—
Энди шундай бўлар умрим талқини!
Қаранг,
Кулиб турар нуроний чехра,
Бир олам маъно бор боқишларига.
Унинг ингоҳидан юрт олар баҳра,
О, нурга ўрасам олқишларимда!

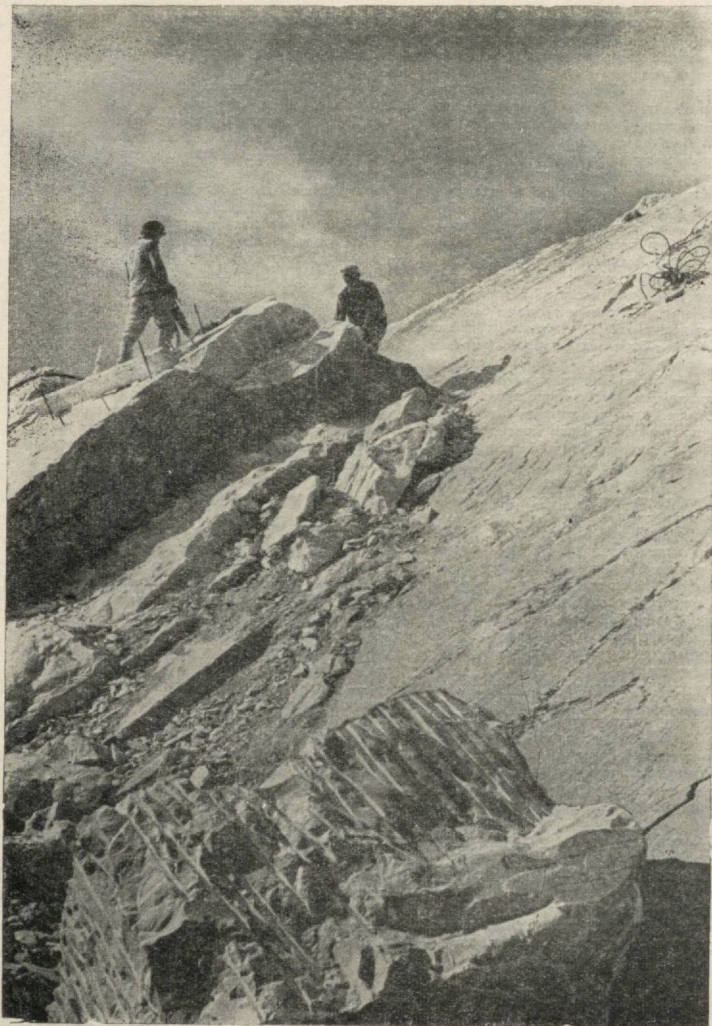
Таъзимда юрагим,
Кўксимда қўлим,
Бир умр хизматга эгилган бошим!
У билан мунаввар, нурафшон йўлим,
Порлайвер, қақнайвер, бахтим
кўешим!
Ўтли қарашлардан нур олар кўеиш,
Тонглар софлигида ният поклиги,
Меҳр ва садоқат азалий йўлдош,
Чехралар кулгиси — кўнгли оқлиги!
Икки кўеиш менга яқин ва азиз,
Икки кўеиш билан нафас оламан,
Тақдирим ёрқину
Ҳаётим лазиз,
Икки кўеишимга содиқ қоламан!
Бир чакнаб турар кўнимда мангу,
У ҳамон оламнинг мутлақ ҳоними.
Она-ер меҳри деб ёғдирар ёғду,
Нурга ташналиқда — ҳаёт оқими!
Иккинчи кўеишим —
Бир улуг Инсон.
Эътиқод,
курашим,
тилагимда у.
Ленин, деб оёққа туради жаҳон,
Умрим,
саодатим,
юрагимда у!

Самарқанд опера ва балет театри саҳналаштираётган «Би-бихоним» балетидан кўриниш. Меъмор ролида В. Маленький, Би-бихоним — Т. Багирова.

Б. МИЗРОХИН фотоси.

КАТТА ЙЎЛ БОШИДА

Фозгонда мрамор қазилмоқда.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

Машраб БОБОЕВ

Бир парча ер этади одамга,
Аммо етмас унга бир парча осмон.
Унинг ўзи сизгага оламга,
Мушдай юрагига сизга ҳам жаҳон.

Осмон бўлса унга,
Шундай бир осмон —
Уфқлардан нари ўтиб кетган бўлса,
Унинг кулгисини сиздирилмасдан
Тўлгана-тўлгана чок-чок сўжилса.

Осмон бўлса унга,
Шундай бир осмон —
Орузи сингари беғубор, зангори,
Юскак бўлса шайдо қалбисимон,
Барча тубан туйғулардан юқори.

Осмон бўлса унга,
Шундай бир осмон —
Изи қолса ҳамки фазокор қадамнинг,
Дуд изи қолмаса ҳеч қачон,
На тўпларнинг ҳуд
Ва на одамнинг

Шу осмон остида дехқончилик қилса,
Ўзасин сугорса ойдин тунларда.
Уйига дўстлари қўноқ бўлиб келса —
Бир ҳамдардлик кўрса уларда.

У бориб уйғотса чўллар баҳорин,
Унинг уйқусини ҳеч ким бузмаса.
Ариқлар бўйида ўсса қўзиқорин,
Шаҳарлар устида ўсмаса...

Яқиндами, йироқдами, қайлардадир...
Кимдир суйиб юрса, соғинса уни.
Байроқлардай ёнса олозор адир,
Байроқларда акс этса эртаги кўни.

Кўз қамашса ранглар жезибасидан,
Ранглар юракларга соллолмаса кек.
Кимдир гўлга ўраб тўтмаса тикан,
Пичоқ ўрмасалар саллоқ жарроҳдек.

Ўз бахти ўзига бўлса ҳамдам,
Армон босиб турмаса елкадан.
Қолмаса биронта ташнаман деган:
Сувга ҳам,
Йонға ҳам,
Ҳақиқат,
Эриқа ҳам...

Ўрта ҳисоб билан унга шулар керак,
Ўрта ҳисоб билан шулар бўлса бас.
Уша туйғуларда ураркан юрак,
Бир парча осмонга, ҳар ҳолда, сизмаса.

В. Маяковскийнинг «Ким бўлсам экан» деган китобчаси боғча болаларига аталган. Чиндан ҳам, бу ҳаяжонли савол болаликдаёқ туғилиб, одамни кўп йиллар давомда банд қилади ва, ниҳоят, унга қатъий жавоб бериш вақти келади. Катта ҳаёт йўлининг бошида турган навқирон дўстларимизнинг касб танлашига уларнинг турмуш тажрибаси, педагоглари ва ота-оналари ёрдам беради, албатта. Лекин бу муҳим дамларда ёшликнинг романтик руҳи, ўз табиий интилишлари ҳам катта роль ўйнайди.

Романтика нима? Сайёҳликка майл, табиатга муҳаббат, одатдан ташқари воқеаларга, қийинчиликларни енгишга ўчликми? Еки бу — олами ва ўзини эндигина кашф этаятган ёш кўнгилнинг табиий интилишларими? Нима учун бир касб бошқасига қараганда қизиқроқ, романтиқроқ ҳисобланади? Касбни нимага қараб танлаш керак?

Ёшлиқда одамнинг ғайрати жўш уриб туради. Ун беш-ўн етти ёшинда кучингни қаёққа қўйишни билмай, бирон мушкулликни, бирон тўсиқни енгиб ўтишга интиласан. Бунда кўпинча бирон нарсани мақсад қилиб ҳам қўймайди киши, шунчаки ўзини синагани, ўзининг нималарга қобил, ҳозир эканлигини билгиси келади. Одам ҳали ўзи яхши билмаган катта ҳаётга қадам қўйиш олдида, бу қадам кўпинча керагидан ортиқ деди бўлади, ёшлик ҳамма вақт, кўп билман, кучлиман, деб ўйлайди.

Бунинг ҳам яхши, ҳам ёмон томонлари бор. Кўпчилик ёшлар касб танлаганда шу касбнинг ўзини эмас, унга йўлдош бўлган атрибутларни, масалан, геолог деганда тоғу тош, ўрмонлар, тунги гулханлар, узоқ йўл, соҳиллар, довораклик кабиларни ўйлайди.

Аслида эса романтика бу атрибутларда эмас, касбнинг ўзида, унинг мазмунида, мақсадиде, унга бўлган сидқидиллигинда.

Одамдаги сифатлар, агар уларни шундоқ ўзини олсанг, ҳатто довораклик каби олижаноб сифат ҳам, агар у катта мақсадга бўйсундирилмаса, ҳеч фойдаси йўқ. Ун қаватли уйнинг тепасига чиқиб, томнинг лабгисидан юриб ўтиш — мардлик намойиши эмас, бу — эси пастликдир, холос. Лекин геологнинг қимматбаҳо маъдан кони топиш учун тикка қоя сўқмоқларидан ўтиб бориши — ҳақиқий доворакликдир. Икки ҳолда ҳам одам ўзини хавфга қўяди. Аммо натижа бошқа. Шунинг учун, гап мардлик ёки бошқа сифатларни намойиш қилишда эмас, мақсадда. Мақсад эса зур ғайрат, қатъият, ирода туғдиради. Ҳар касбнинг романтикаси ҳам мана шу жараёндадир. Аввалдан тайёр романтикали касб йўқ. Уни ҳар бир касб эгаси ўз касбидан ўзи топади.

Бунинг учун эса одам ўзини севган касбига тайёрлаши, ўзида ирода, қатъият, интизом каби фазилатларни тарбиялаши керак. Чунки орузнинг ўзи билан иш битамайди. Гоҳо ёшларнинг яхши нияти оруздан нарига ўтмай қолади. Жуда кўпларнинг оғзидан «космонавт бўламан», «хирург бўламан» деган гапни эшитсану, бунинг учун амалда нима қилоётганини сўрасанг, аниқ жавоб ололмайсан. Маълумки, тарасконлик Тартарен ҳам, «Ўлик жонлардаги Манилов ҳам жуда ширин ҳаёл сурганлар, лекин амалий ишга келганда...

Одам ўзини амалда синаши, катта ишларга тайёрлаши керак. Мақтаблардаги меҳнат дасгалари, турли дастгоҳлар билан таништириш, ишлаб чиқариш практикалари бежиз эмас. Бу, ҳар бир ёш йигит-қиз ўзи ҳақида ўзи ўйласин, касб ҳақидаги ёшлик ўйларини ўзи ҳал этсин, деб қилинган. Касб танлаш меҳнатнинг турини танлаш эмас, ҳаёт тарзини, унинг мазмун ва мақсадини танлашдир. Касб — сенинг меҳнатинггина эмас, бутун ҳаётинг!

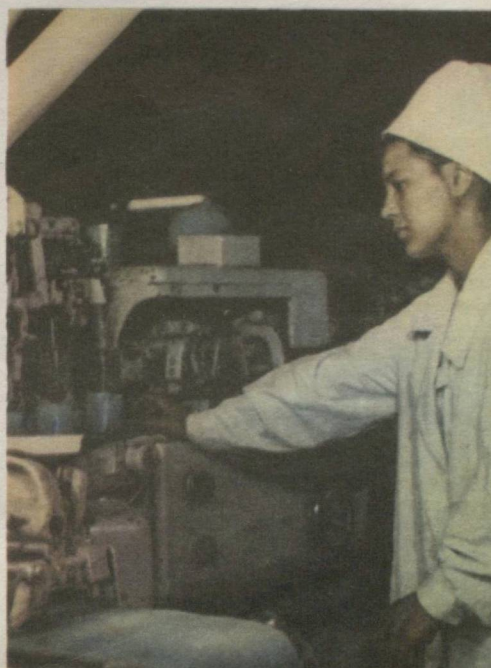

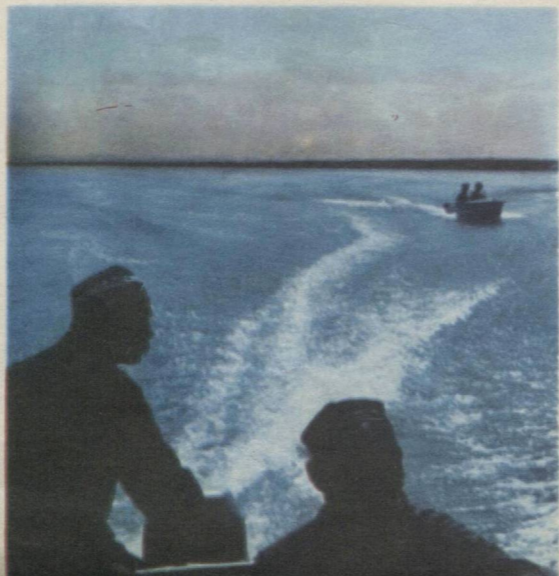
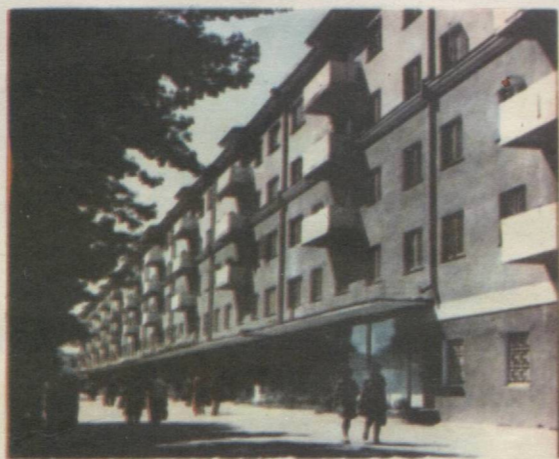
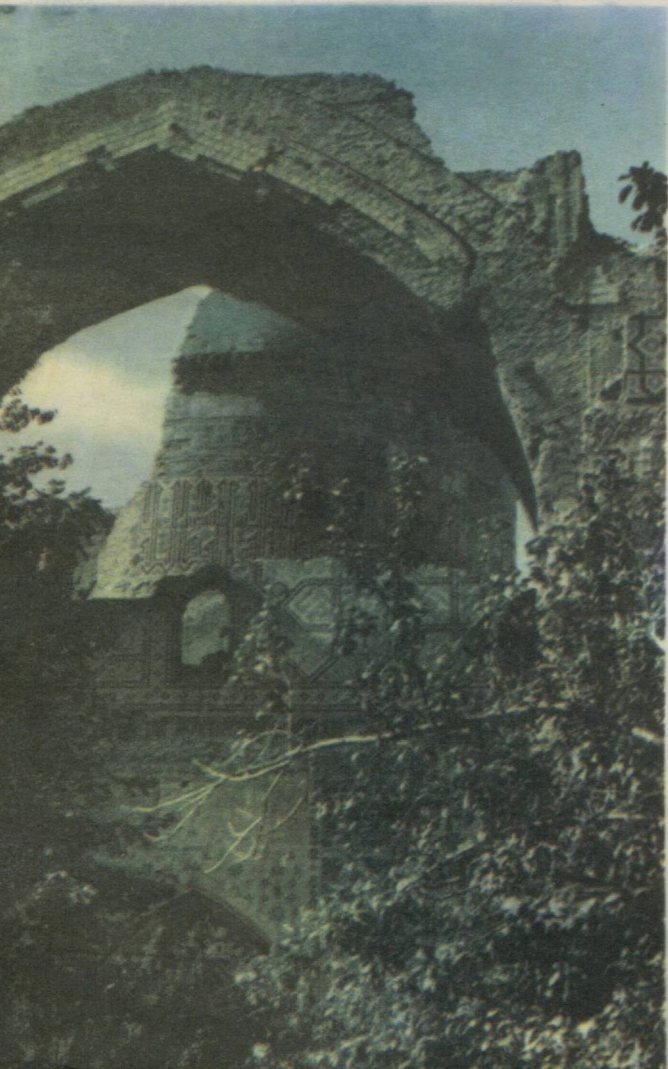
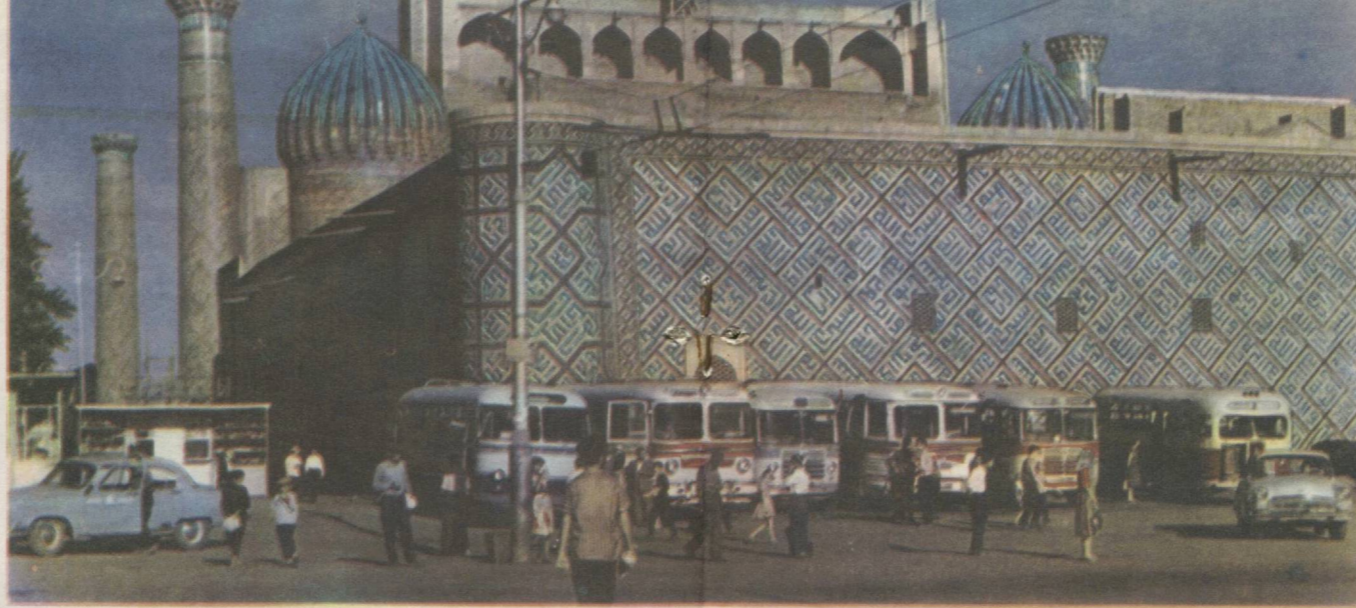
Ғаллаорол хирмонлари. Комбайнчи Назар Яхшибоев.

Нурота яйловларида.

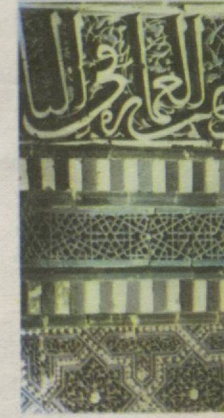
Самарқанд чой қадоқлаш фабрикасининг ишчиси Р. Имомова.

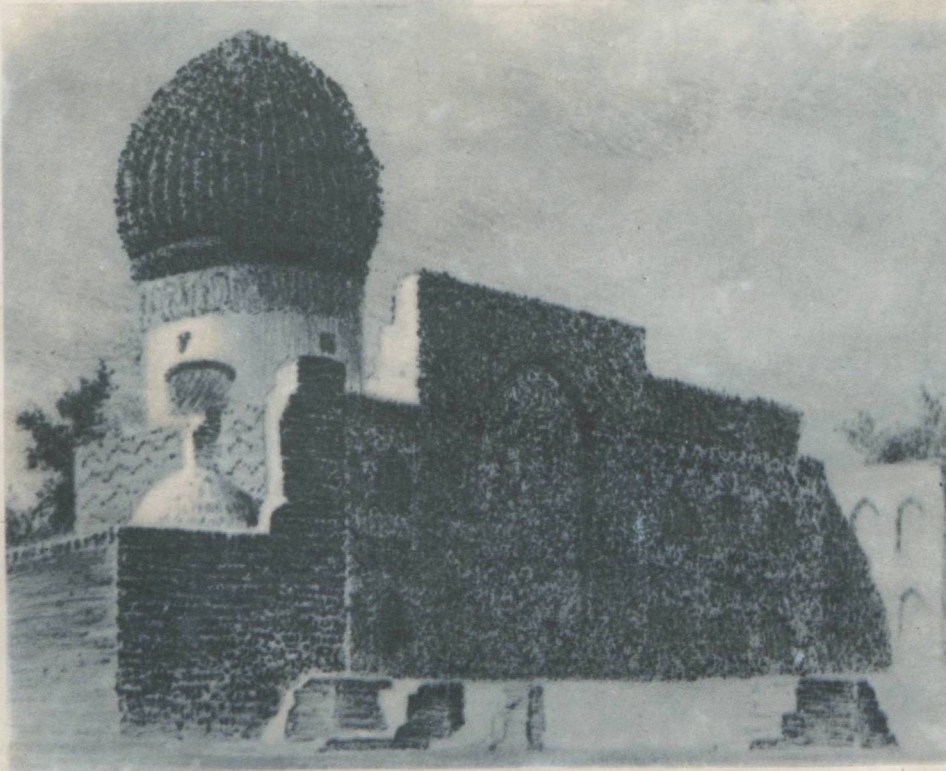
Г. ГРАФКИН ва С. БЕЗНОСОВ фотолари.

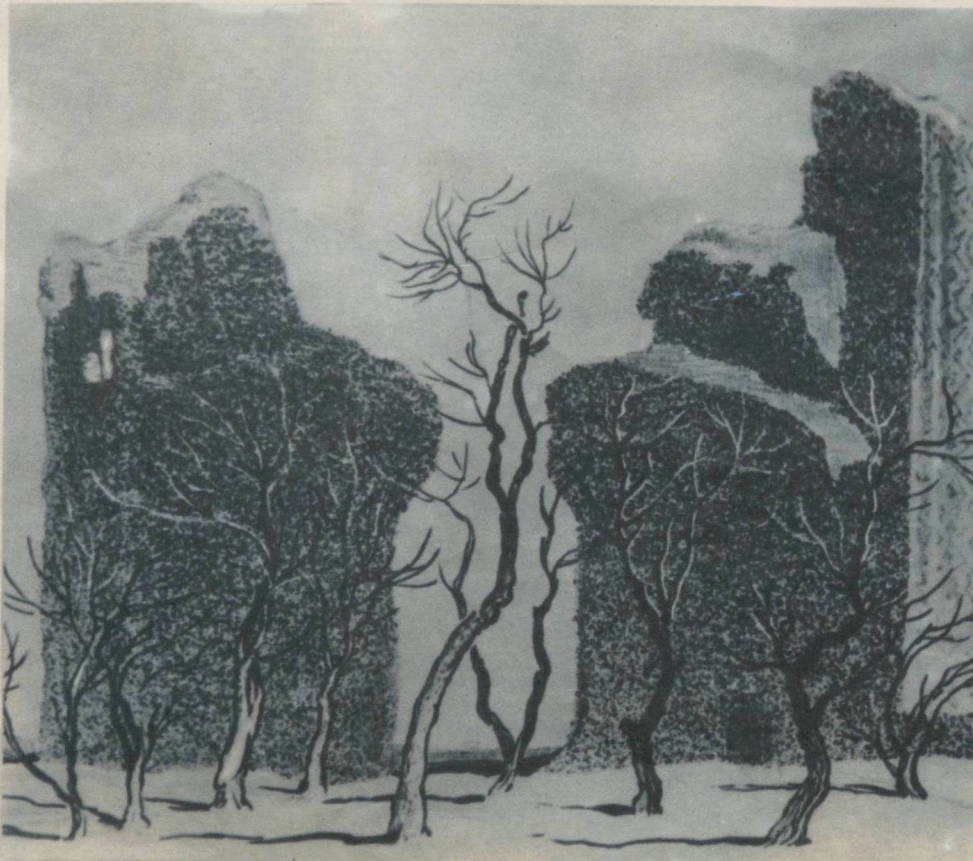

ҚАДИМ *ва*
НАВҚИРОН

Р. ЛЕВИЦКИЙ. Гүри Амир. Бибихоним. Автолитография.

Қанд эсдалик совғалари.
Г. ГРАФКИН фотолари.

НАВОЙЙ ЎҚИГАН

шафқатсизлик билан бўйсундириш ва қатор ғалабалар ёрдамида ўз давлатини мустақкамлаган Темур ўз қўлида тўплаган катта бойликни янги урушларга тайёргарлик учун, шу билан бирга мамлакат ободончилиги учун сарф этди. Дунёвий маданият яна ривожлана бошлади, табиатшунослик илмлари математика — астрономия, медицина фани, туркий тилдаги адабиёт, санъат тараққий этди.

Улуғбекнинг маърифатпарварлик ва олимлик фаолияти, Алишер Навоийнинг маданият равнақи учун олиб борган фидокорона иши шу давр самарасидир. Тафтаэзийн, Журжоний, Давоний каби файласуфлар, Қоший, Қозизода Румий, Али Қўшчи каби астроном-математиклар, Беҳзод, Жомий, Лутфий, Алишер Навоий каби санъаткорлар, сўз усталари бу давр маданиятининг буюк сиймолари бўлиб танилдилар.

XIV асрнинг иккинчи ярми ва XV аср Урта Осиё тарихида Уйғониб даврини ташкил этди. Лекин бу даврнинг мавбади, ибтидоси IX—XII асрларга, бу ерда биринчи мустақил феодак давлатлари вужудга келган даврга бориб таъалади. XIV асрнинг иккинчи ярмидаги ва XV асрдаги маданий кўтаринчилик ўз принциплари, характери, йўналиши жиҳатидан, иқтисодий базаси жиҳатидан IX—XII аср маданиятининг давомидир.

XV аср маданиятининг ёруғ юлдузи Алишер Навоий ўз асарларида Форобий, Ибн Сино ва умуман IX—XII аср Урта ва Шарқ мутафаккирлари рисоаларида асослаб берилган пантеизм, рационализм ва айниқса гуманизм ғояларини тараққий эттирди, уларни сўнгги асрларнинг ютуқлари билан бойитди. У асосан баъдий ижод билан шуғулланди, лекин илғор дунёқарашнинг баъдий ижод билан боғлиқ бўлган томонлари, хусусан, гуманистик ғоялар унинг асарларида ўз ифодасини топди.

Урта Осиёдаги Уйғониб даври IX—XII асрлардаги маданий ривожланишдан ажралган ҳолда бирданга вужудга келган, дейиш ноўғрй бўлур эди. IX—XII аср ва XIV—XV асрдаги маданий кўтарилишни бир процесснинг икки босқичи деб қарамоқ зарур. Шундангина биз Улуғбек ва Навоий давридаги маданий равнақни, унинг маънавий, ғоявий манбаларини тўғри тушуна оламиз.

Ленин шуни кўрсатиб ўтиш зарурини, бу сўнгги даврда араб тили инкор этилмаган ҳолда, форс-тожин ва туркий тиллар маданият равнақининг муҳим белгисига айланди.

XV аср фалсафий принциплар жиҳатидан янгилик беролмаган бўлса-да, хусусан математика, астрономия илмлари, баъдий адабиёт ва миниатюра санъати борасида янги саҳифа яратди. Бу Қошийнинг математика соҳасидаги олмышумул иxtиролари, Улуғбекнинг юлдузлар жадвали, Навоий ва Жомийнинг поэзияси, Беҳзоднинг миниатюра мактаби ва бошқалардир.

Уйғониб даври маданияти, демак, Европада, айниқса Урта ва Яқин Шарқда, жумладан, Урта Осиёда бир қанча халқлар маданиятининг, жумладан, антик халқлар маданиятининг тўқнашуви, синтези, ўзаро таъсири, қоришуви натижасида юзага чиқди, у ўз даври имтимоий-маданий прогрессини ифодалади, дунёвий маданият учун, диннинг маънавий истибдодидан, зулмидан қутулиш, ақл, инсон ахлоқининг эркин ривожига бўлган интилиши учун олиб борилган курашни акс эттирди. Шунинг учун ўтмишда ижод қилган Форобий, Ибн Сино, Улуғбек, Навоийден мутафаккирларимизнинг иқидони, асрларнинг тасодифнинг ёки фанат ўта истеъдодли янқа шахсининг ҳайратга соларли меваси деб қарамай, балки маълум бир даврнинг маҳсули, маданий равнақ чўқиларининг ўзаро боғлиқ тизмалари, силсилалари, деб таниш этиш тўғрйроқдир.

Шарқ Уйғониб даврини ўрганиш, унинг хусусиятлари, турли соҳалардаги кўринишлари, босқичларини ўрганиш ҳар томонлама чуқур тадқиқот ишларини талаб этади. Бу соҳада кўп масалалар мунозара характерига эга бўлса-да, масаланинг умумий кўйилиши ҳам қатор муаммо ва тугунлардан иборат бўлса-да, Урта ва Яқин Шарқ, жумладан Урта Осиёда Уйғониб даврнинг мавжудлигини таъкидлаб, уни ўрганиш зарурлигини айтимоқчи бўлдм.

АЛИШЕР Навоий 1465 йилда Самарқандга келади. Кўп ўтмай ақл-заковати билан шухрат қозонган Фазуллоҳ Абу Лайсий овозасини эшиттади. Алишерни бу хонадонга бошлаган нарс Фазуллоҳ Абу Лайсийнинг фозиллиги, одамийлиги эди. Алишер Навоий бу ҳолни «Мажолисун-нафос»да таъкидлаб кўрсатган: «Хожа Фазуллоҳ Абу Лайсий — Самарқанд ақибидиндур. Фаеҳ Абу Лайс авлодидин. Фихда они Абу Ҳанифаи дерлар эрди ва арабиятда ибн Ҳожиб кафеасида тутарлар эрди. Сайид Шарифнинг шогирди эрди ва Сайид ўз хатлари билан улуи дарс айтурга ижозатномалар анинг учун битиб эрди. Факир икки йил анинг қошда сабақ ўқудум. Онча илтифоти бор эрдиким, фарзанд дер эрди. Бовужудим Самарқанднинг аълами уламоси эрди, шеър ва утмишмога даги мойил эрди».

Кўринадики, Фазуллоҳ Самарқанднинг олимлар олими — аълами уламо деган юксак номга сазовор бўлган ҳамда фикҳни, арабиятни, шеърини мукаммал эгаллаган эди.

Алишер Навоий Самарқандга келганида Абу Лайсийлар хонадонининг XV асрдаги йиринч намоёнлс Фазуллоҳ Абу Лайсийнинг эътиборини қозонган, унинг доғишманд ўғиллари қаторига кирган эди.

Дарвоқе, Алишер Навоийнинг Фазуллоҳ Абу Лайсий хонадонига ўтказган онлари, унинг хузурда икки йил араб филологияси, шеърини кунун-қондалари, табиёт, фикҳ ва шунга ўхшаш фанлардан ҳар томонлама таълим олиши; Фазуллоҳ Абу Лайсийнинг Мавлоно Рибзий, Мавлоно Мирзобек, Мавлоно Бадахшийга ўхшаш шогирдлари, Самарқанднинг ўша даврдаги машхур шoir ва олимларидан Аълои Шоший, Мавлоно Вафойи, Ҳаримий Қаландар, Мавлоно Жавҳарий, Мавлоно Ҳалвоий, Мавлоно Ховарий, Мавлоно Сафойий, Хўжа Хурд кабиларнинг мушоира ва мунозараларида иштирок этиши шoirнинг умр дафтарига ўчмас хотира бўлиб қолди.

Навоийнинг самарқандлик истеъдодли ёш шoir Мирзобек матланни давом эттириб ёзган газали, тикучви йигит Бобир, олим ва мударис Аълои Шоший ҳақидаги муаммолари

Фазуллоҳ Абу Лайсий хонадонига яқинлиги чоғида яратилгандир.

Дарҳақиқат, Мирзобек:

Кўзинг не бало қаро бўлбтур,
Ким жонга қаро бало бўлбтур,—

деб ёзиб қолдирган экан, бу матлаъдан Навоийнинг шавқи ошиб кетиб, уни:

Мажмуи давони дard қилди,
Дардинки манго даво бўлбтур,—

тарзда давом эттирган. Бу газал Мирзобек матланни давом эттиришигина эмас, балки Навоийнинг ўз дўсти, мантабдоши Мирзобек вафотига бағишлаб ёзган марсиясн ҳамдир. Шундай бўлса, Навоий Мирзобек газалини ююрида келтирилган тарзда эмас, балки бошқача мазмунда давом этириши мумкин эди ва газалга:

Боқий топар улки бўлди фойий,
Раҳравга фано бақо бўлбтур,—

каби мисраларни киритмас эди. Бу газал ўзининг мазмундорлиги ва баъдийлиги жиҳатидан Алишер Навоийнинг намолотидан, унинг улуи шoir сифатида шакланганлигидан далолат берди, бунда эса Абу Лайсий хонадонининг аригули хизмати бор.

Бу хонадон Алишер Навоийнинг Улуғбек мадрасаси, расадхонаси ва илмий асарлари билан яқиндан танишишига ва кейинчалик:

Темурхон наслидин Султон Улуғбек —
Ки олам кўрмади султон анингден,
Анинг абнойи жиниси бўлди барбод.
Ки давр ақли биридан айламас ёд.
Ва лек илм соғи тоғди чун даст,
Кўзи олдинда бўлди осмон паст.
Расадким боғламиш зеби жаҳондур,
Ҳаҳон ичра яна бир осмондур.
Видиб ул навъ илии сослои,
Ки андин ёзди «Зинж Кўрағоний».
Қиёбатга деганча ақли айём,
Ваарлар онинг аҳқомидин аҳқом.—

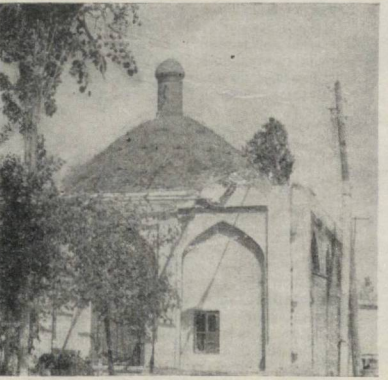
деб ёзишига ҳам сабабчи бўлди.

Хуллас, улуғ ўзбек шoirи са мутафаккири Алишер Навоий Абу Лайсийлар хонадонига салмоқли таълим олди. Хонадон Навоийнинг шoir сифатидаги фаолияти учун ҳам, адабиётшунос сифатидаги фаолияти учун ҳам сезиларли таъсир кўрсатди.

Фаеҳ Абу Лайс маҳалласи ҳозирги кунда ҳам маърифат маскани. У ерда жойлашиб, Фазуллоҳ Абу Лайсий нсои билан аталадиган 15-ўрта мактабни минглаб истеъдодли ёшлар битириб чиқди. Шу кунларда эса юз-юзлаб қизу ўғиллар бу мактаб кучоғида таълим олмоқдалар.

Самарқанднинг шарқий қисмида Дари занжир, Яланбек, Чокардиза маҳаллалари билан чегарадош бўлган Фаеҳ Абу Лайс маҳалласи ниҳоят буюк ва мўътабар сиймоларини вояга етказишда муҳим аҳамият касб этган табарук қадимжолардандир. Абу Лайсийнинг «Бўстон ул-орифин» («Орифлар бўстони»), «Танбеҳ ул-гофилин» («Гофилларга танбеҳ») асарлари бир неча марта нашр қилинган. Бу асарлар бир маҳаллар машхур шарҳшунос академик В. В. Бартольд ва швейцариялик олим, машхур «Мусулмон Ренессанси» асарининг автори Адам Мэцнинг диққатини ҳам тортган эди.

Академик В. АБДУЛЛАЕВ,
профессор В. ВАЛИХУЖАЕВ.

Навоий ўқиган хонақоҳ.
С. БЕЗНОСОВ фотоси.

Самарқанд районидagi «Ленин байроғи» колхозининг паррандабончари Шарофат Валиева.
С. БЕЗНОСОВ фотоси

Нурота районидagi Давлат наслдчиллик заводининг бош чўпони Суяб Абиев.
С. БЕЗНОСОВ фотоси

Байрақнинг БАХТИ

Гурунгимиз мушоирага айланиб кетди. Кимнингдир таклифи билан дostonхонлик бошланди. Пўлканнинг «Хасан батрак» дэс-тонини ўқий кетдик. «...Хасаннинг отаси бойларнинг қўлида новча бўлиб ўтган. Ундан молдунё тугул чорак бугдой экадиган ер ҳам қолмаган. Хўжайин ҳар йили ҳисоб қилган, Хасан қайқи хали ҳам отасининг қарзидан узилмаган. Йигит эмасми, эртаю кеч ўлгудай ишлайди. Қўла-ла эмкинни экиб бўлганидан кейин бойнинг молини боқади. «Меҳнат қилиб бир топсам, мен ҳам ўз рўзгоримни тузсам», деб ширин ҳавл суради.

Бойнинг бўлса Бойқиз, лақаби Ойқиз деган қизи бор. Хасан қайқи уни кўз тагига босиб юради. Бир куни Ойқиз отасининг молини кўргани кўриққа келади. Шунда Хасан қайқи унга бир сўз деди:

Уч йил бўлди мунтаазирман ўзингга, Жоним фидо ярираган юзингга, Ичимдаги дардим ошит, Ойқизжон, Ростин айтсам, ишқибозман ўзингга...

Даврада енгил кулги кўтарилди.
— Хасан ота ҳозир ҳам шу гапларни эс-ларимкан-а?— деди кимдир.

— Нега эсламасми?— деди ёнимда ўти-рган йигит.— Утган ёз бизнинг колхозда катта йигин бўлди. Хасан ота қандай қи-либ колхоз тузганларини гапирди. Ушанда шу гапларни ҳам айтиб одамларни роса кулдирган эди...

Мен таажубландим:— Наҳотки Хасан батрак тирик бўлсал Демак у адабий қа-храмонгина эмас, бор одам экан-да...

«Москва колхозси партия ташкилотининг секретари Маматқул Маматқаримов жа-воб берди:

— Хасан ота бор одам!
Менда дoston қахрамонини топиб икки оғиз гаплашиб иштиқо тугилди. Хасан қайқи тақдирининг Пўлкан шоир дostonнинг айтилмай қолган саҳифаларини билишни истардим.

Эрталаб Хасан отаникига қараб кетдик. Хатирчининг эски ўрнини Кўргон деб атайдилар. Бу жой ҳозирги район марказидан бир оз шимолроқда. Хасан отанинг уйи ҳам ана шу эски Кўргон тарафда экан. Аммо бу ерларда «эски» сўзини ҳақ ўрганиб қолгани учунгина айтилади. Аслида эскилик-дан нишона қолмаган: ҳовлилар янги, йўл-лар янги, одатлар ва одамлар янги.

Катта кўк дарвоза олдида тўхтадик. Та-вақалари ланг очик дарвозадан ҳовли саҳ-ни кўриниб турибди. Ҳовлида ранг-баранг гуллар очилган. Гулзор ичида белини шоҳи қийқ билан боғлаб олган оқ яқтакли бир мўйсалиф юрибди.

— Худди ўзлари-да...— деди у табассум билан.

Хасан ота бизга қўлидаги лейкани ерга қўйиб, пешвоз чиқди.

— Ассалому алайкум, отахон...

— Баалайкум ассалом, келинглр...

Ҳовлидаги шохсулага жой қилинди. Суҳ-бат давомида мақсадимни айтдим, шоир Пўлкан дostonидаги воқеалар тафсилотини сўрадим.

— Менинг бошимдан кечган гапларнинг ҳаммасини Пўлкан шоир дostonда айтиб қўйган,— деди ота бир оз ўй сургач.— Ушанда мен билан Ойқиз воқеасини эшит-ган Пўлкан ота ҳам сизларга ўхшаб мени излаб келган эди. Мен унга бўлган воқеани бошдан-оёқ айтиб берганман. Бир пайт қарасам халқ ичида дoston бўлиб кетиб-ман. Қаерда тўртта одам йиғилса, менинг гапим, менинг қўшигим. Пўлкан ота роса таърифлаган экан...

Суҳбатимиз кўр олди. Маълумки, дoston Хасан батракнинг Ойқизга уйланиб, «бат-раклар артелига катта бўлиши» билан ту-гайди. Ҳўш, унинг кейинги ҳаёти қандай кечди?

— Ҳаётимнинг энг қизиғи тўй ўтгандан кейин бошланди,— дейди ота,— камбағал-ларни эзган бойлардан ўч олишга кириш-дик. Қобил фирқа, Суяро комсомоллар би-лан бирлашиб, аввал етти пуштимизни қўлдай ишлатиб келган Авазбойнинг қа-вшини тўғриладик. Кейин Жанабойнинг жағосини бердик. Бунақалар кўп эди, бит-тасини ҳам қолдирмадик. Сўгин батраклар кўмитаси тузилди, унга аъзо бўлдим. Қўш-чи союзи тузилди, бошчилик қилдим. Кей-ин мени союзга раис қилиб қўйишди. Йўл-дош ота Охунбобоев келдилар. Колхоз ту-зиш йўлларини айтдилар. Колхоз тузишга киришиб кетдик.

— Дастлаб қайси ҳўжалик тузилгани эсингиздами?

— Бўлмаса-чи, ҳаммаси эсимда... Аввал «Лочин» колхозини туздик, кейин «Қайт-мас», «Шўро», «Қизил қўшин», хуллас қирқ иккита колхоз тузганмиз... Аммо шуниси борки, у пайтдаги ҳўжаликлар жуда кички-на, камқувват бўлурди. «Лочин» колхозининг ўн бир жуфт ҳўкизи, сакинзота от-ара-васи бор эди, ўттиз уч киши аъзо эди. Бу билан дунё олиб бўлармиди?

Хасан ота берилиб сўзларди. Ушандан буён юз берган маданий юксалишларни сарҳисоб қилар, фаровон турмуш ҳақида, инсоннинг қадр-қиммати ошганиги ҳақида сўзлар эди.

Бир вақтлар «мен ҳам мол ортириб ўз рўзгоримни тузсам, деб орзу қилган Хасан ота мана энди ўзининг тотув оиласи, ўғил-қизлари билан Бахтиёр. Угли кинOME-ханик, қизи — газета редакциясида ишлай-ди. Хасан отанинг дангиллама ҳовлиси, гулларга безанган, мевалари фарқ пишиб ётган боғ-роғи бор. Уйи ҳаммаша чароғон, дастурхони тўкин-сочин. Ота кечмиш-ке-чирмишларини сўзларкан, бу Бахтиёрлик, бу шаён-шавкат учун совет замонамизга қайта-қайта ташаккур айтади.

С. СИРОЖИДДИНОВ

САНЪАТКОР

ДОИМО

ЙЎЛДА

Эрталабки поезддан тушгач, дўстимнинг уйига куруқ бормаслик учун Самарқанд бозорига йўл олдим. Шу пайт узум бозорининг нариги бурчагида — Бибихоним маскиди олдига похол қалпоқ кийган rassомни иш устида кўрдим. Мен Самарқандга шу киши — Муборак Йўлдошев билан учрашгани келаётган эдим.

Асли деҳқон oilасидан чиққан бу йигит 1952 йили Тошкент Театр-рассомлик институтини аёло баҳо билан тугатди. 1967 йилги Бутуниттифоқ театр ва кино rassомлари кўргазмасининг якунларига бағишланган муҳонамада унинг асарлари алоҳида таъкидлаб ўтилди. Вирсаладзе, Левинтал каби машҳур rassомларнинг ишлари билан бир қаторга кўйилди.

Rассом М. Йўлдошев театрда онд асарларида спектакль мазмунини очиш учун барча бадийи воситалардан, айниқса колорит, улғуворлик, ёрқинлик каби омиллардан яхши фойдаланади, бой фантазиясини сафарбар этади.

Самарқанд опера ва балет театрида бош rassом бўлиб ишлаган дастлабки йилларида М. Йўлдошевга фақат декорация ҳамда либослар эскизинигина эмас, сахна техникаси чизмаларини ҳам яратишга тўғри келди, rassомлар цехининг бошлиғи вазифасини адо этган пайтларида эса, сахна жиҳозлаш ишларини ўз қўли билан бажарди. У пайтларда малакали ёрдамчилар йўқ эди. Ҳозир ўзи меҳр ва қўнт билан тарбиялаган ёшлардан моҳир шоғирдлар етиштирди.

Rассом Тошкент ҳамда Самарқанд опера ва балет театрларида иш олиб борган шу йиллар давомида ўнга опера ва балет спектаклларини безади.

Ҳали rassомлик факультетининг театр декорацияси бўлимида И. Вальденберг, В. Рифтин каби устозлар тажрибасини ўзлаштираркан, Йўлдошев деворий лавҳалар чизиш —

Rассом Муборак Йўлдошев.

фреска санъатини эгаллашни орзу қиларди. Уни ўзбек халқ достонлари ва эртакларидаги қаҳрамонлиқлар доимо ҳаяжонлантириб келган. Уларда rassом аввало тарихий воқеаларнинг қаҳрамонномасини, неча асрлардан бўён Самарқанд меҳмонларининг диққатини ўзига қаратиб келаётган, кишини ҳайратга солувчи ёдгорлиқларини бунёд этган бичокорларнинг жасоратини кўради, уни чуқур ҳис қилади.

Мен rassом билан учрашганимда у улғувор Бибихоним мадрасасининг этюдини чизаркан, аини бир пайтда театрининг навбатдаги топширғини адо этиш билан банд эди. Унинг устaxonасида эскизлардан намуналар, театрининг янги спектакли — «Бибихоним» балети учун декорациялар тайёр турибди.

Мана кўз олдингизда душманга найза билан ҳамла қилаётган аскарлар... бошқа бир полотнода эса қиличбозлар тўпининг жангга кириши, кийимлари худди қўйиб қўйгандай

танларига ёпишиб турган, камон билан қуролланган Темурнинг шахсий овчилари, гўзалликда мислсиз Бибихоним ва бошқа персонажларнинг образлари намоеён бўлди. Rassомнинг балет спектаклини образли ҳис қилишга бундай ёндашуви постановкачига катта ёрдам беради, унинг фантазиясини қанотлантиради ва образларини яратишда артистларнинг ижодий изланишларини фаоллаштиради.

Муборак Йўлдошев тинмай изланишда. Уни Урта Осиёнинг қадимий монументаль санъати илҳомлантирмоқда. У Москвада монументаль rassомчилик санъатини ўрганмоқчи. Чунки унинг тиниб-тинчимас санъаткорона қалби ҳеч қачон театр доираси билан чекланиб қолмайди, доимо олға, маҳоратнинг янги чўққилари сари интилади.

Рафаэль ТАҚТАШ,
санъатшунослик фанлари кандидати

Машҳур рус rassоми Алексей Владимирович Исуповнинг (1881—1958) ҳаёти ва ижоди Ўзбекистон, айниқса Самарқанд билан чамбарчас боғланган эди. Унинг юртимиз манзараларини тасвирловчи асарлари жаҳондаги кўпгина томошабинларга манзур. Сиз бу ерда унинг Самарқанд туркумидаги асарларидан бири билан танишасиз.

ТОШКЕНТ,
1970 йил,
15—25
СЕНТЯБРЬ—
ОСИЁ ВА
АФРИКА
МАМЛА-
КАТЛАРИ
ИККИНЧИ
КИНО-
ФЕСТИВАЛИ

ТА ВА УҒИЛ. Икки хил тақдир. Уларнинг санъатга кириб келган йўли ҳам икки хил. Лекин улар ҳаётида бир муштараклик бор — иккаласининг ҳаёти ҳам ўзбек киноси билан чамбарчас боғлиқ.

Эргаш Ҳамроев 1925 йили — ўзбек киносанъати гетаяпо бўла бошлаган пайтларда киностудия даргоҳига кириб келди. Бу даргоҳга ўша пайтларда келган ёшлар ичида Эргаш кинематографияга зўр ихлоси билан ажралиб турарди. Шу ихлос ва туғма талант уни Ленинград кинотехникумидаги Л. Траубернинг актёрлик устaxonасига бошлаб борди. Бу машхур совет кинорежиссёри ўз шогирдларини ҳаракат ва юз ифодалари орқалигина қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини бера олишга ўргатар эди. Чунки 20-йилларда ҳали кино овозсиз эди.

Биринчи бор Эргаш Ҳамроев ўз талантини Наби Ғаниевнинг «Юксалиш» фильмида намоён қилди — батрак Йўлдош родини муваффақият билан ижро этди. Бу фильм Эргаш Ҳамроев ва На-

га асос солди. У моҳир актёр сифатида фильмнинг муваффақиятини фақатгина ижрочининг маҳорати таъминлай олмаслигини, бу нарсасценарий ва ундаги образнинг қай даражада ёритилишига ҳам боғлиқ эканлигини яхши ҳис қилар эди. Ўзи ҳам сценарийда кучини синаб кўра бошлади. Унинг дастлабки сценарийларидан бирини Наби Ғаниев экранга чиқарди. Бу — «Йигит» фильми эди, Эргаш Ҳамроевнинг ўзи унда бош ролни ижро этди. Фильм сценарийси мураккаб ижтимоий-сиёсий фикрни илгари суради, уни ҳаяжонли, ҳаётий воқеалар ва оригинал образлар орқали акс эттиради. Сценарийнинг бадий ёрқин, тадрижий ривожланиб борувчи сюжети Ҳамроевнинг актёрлик истеъдоди, унинг даврни чуқур ҳис қила билиши билан чамбарчас боғланган. Наби Ғаниев ва Эргаш Ҳамроевнинг бу фильми ўзбек киноси тарихида чуқур из қолдирди, унинг реалистик асосини мустаҳкамлади.

Санъатни жон-дилдан севган актёр ва сценарист Эргаш Ҳамроев ўғли Аллини ҳам санъатга муҳаббат руҳида тарбиялади. Уни атрофдаги во-

Артист ва сценарист
Эргаш Ҳамроев.

ОТА ВА УҒИЛ

би Ғаниевнинг ҳам ижодий, ҳам шахсий дўстлигига асос солди.

Наби Ғаниев Эргаш Ҳамроевнинг актёрлик маҳоратини юқори баҳолади ва унга ўзининг «Рамазон» фильмида бош ролни ижро этишни таклиф қилди. Ғаниевнинг ўзи ёзган сценарийда бош қаҳрамон Темур образи мураккаб ва жуда қизиқарли эди. Шунинг учун ҳам актёр олдида кўп қийинчиликлар турарди — актёр бойлар ва муллаларга ихлос кўйган қолоқ камбағал деҳқоннинг колхозчи даражасигача кўтарилишини, шу жараёнда унинг руҳий ҳолатини барча мураккабликлари билан бера билиш лозим эди. Бу ролни ижро этишда Эргаш Ҳамроев актёрлик маҳоратининг серқирра жилвалари намоён бўлди.

Эргаш Ҳамроев ўз актёрлик санъати билан ўзбек киносининг реалистик актёрлар мактаби-

қеаларни образли ва санъаткорона элвқ билан идрок этишга ўргатади. Уелгива фронтдан ёзган хатларида жанговар воқеалардан хикоя қилар, йўл-йўриқлар кўрсатар, шу билан бирга ўзи чизган расмларини ҳам юбориб турар эди. Бу расмлар болага отанинг қалбдан чиққан меҳрини олиб келар эди. Ажаб эмаски, Алида санъатга бўлган ихлос ва иштиёқни ҳам шу расмлар уйғотган бўлса... Ота фронтда қаҳрамонларча ҳалок бўлди. Орадан кўп йиллар ўтди. Бола Бутунитишфок Давлат кино институтига ўқишга кирди. Машхур кино устаси Г. Ровшай раҳбарлигида режиссёр бўлиб етишди...

Али Ҳамроев 60-йилларда ўзбек киносига кириб келган ёшлардан. Тенгдошлари каби у ҳам тез орада дастлабки фильмларини экранга чиқаради. Шулардан бири — «Ер-ёр». Бироқ дастлабки фильмларида Али Ҳамроевнинг кинорежиссёр сифатида ўзига хос томонлари кўринмайди. Унинг режиссёрлик қобилияти биринчи бор «Лайлак келди, ёз бўлди» фильмида намоён бўлди. Фильм мазмунан зиддиятли, мураккаб эди. Шунинг учун ҳам у кўп тортишув ва баҳсларга сабаб бўлди. Фильмга асос қилиб олинган материалнинг қай даражада ҳаётийлиги ҳақида, қаҳрамонлар тақдири ва уларнинг характерлари ҳақида тортишувлар кетди. Лекин ҳамма фильм бадий шакл ва кинематографик жиҳатдан ёрқин эканлигини бир оғиздан таъкидлади. Одатда режиссёрлик маҳорати ҳақида гап очилганида, аввало фильм образларнинг қай даражада ёритилганлигига, уларнинг характер ва руҳий кечинмаларининг тўла очиб берилишига қараб баҳоланади. Бу фильмда актёрлар ижро этган роллар ўзининг юракка етиб борувчи нозиклиги, ҳаяжонлилиги билан кишини мафтун қилади. Али Ҳамроев шундай саҳналар яратгани, унда режиссёрдан аниқ кўрсатма олган актёр ўзини эркин ҳис қилиб, бор имкониятларини образда кенг намоён қила олган.

Али Ҳамроевнинг бу фильмдаги режиссёрлик

«Йигит» кинофильмидан кадр. Пулат ролида
Э. Ҳамроев, Раъно — М. Муҳаммедова.

изланишлари унинг кейинги «Дилором» ва «Қизилкум» фильмларида кўринмайди. Лекин буларда унинг фильм постановкасидаги ташкилий фаолияти каби режиссёрлигининг жуда муҳим белгилари аққол кўзга ташланиб туради.

Ҳозир Али Ҳамроевни кино жанрларининг қайси бири ўзига кўпроқ тортаётганлиги ҳақида бирор нарса деб бўлмайди. У комедия ҳам, драма ҳам, саргузашт фильм ҳам, опера-фильм ҳам яратди. Лекин бир нарса аниқ: агар сценарийдаги жиддий фикр, образларнинг бадий ёрқинлиги ўзига тортса, Али Ҳамроев ўзида бор имкониятни ишга сола билади. Унинг О. Ағишев сценарийси асосида яратган сўнги фильми — «Интернационалчилар» бу фикрга далил бўла олади. Фильм доҳий Лениннинг 100 йиллик юбилейига бағишланган. Кўтарилган масалалар ва уларнинг маҳорати билан талқин этилиши жиҳатидан бу фильм улуғ тўйга муносиб тўхфа. Унда Ўзбекистонда инқилоб ғоялари учун олиб борилган мураккаб ва оғир кураш ҳақида гап боради. Фильм гарчи бошидан-оёқ публицистик диалоглар асоси-

Режиссёр
Али Ҳамроев.

га қурилган бўлса-да, томошабиннинг диққати бўлишмайди, зерикмайди. Чунки унда ҳақиқий, оригинал характерлар яратилган. Бу фильм шубҳасиз, ўзбек киносида катта воқеа бўлади, деган умиддамиз.

Эргаш Ҳамроевнинг «Йигит» фильми ўзбек тарихий-революцион фильмларининг дастлабкиларидан эди. Али Ҳамроевнинг «Интернационалчилар» эса, шу мавзудеган фильмларнинг энг яхши сифатларини ўзида муҷассамлаштирган кино асари. Али Ҳамроев ўзбек киносидаги оталар йўлининг, оталар аъёнасининг муносиб давомчиларидан биридир.

Ханжара АБУЛҚОСИМОВА,
санъатшунослик фанлари кандидати

«Интернационалчилар» фильмдан кадр. Низомиддин Хўжаев ролда С. Чўқморов, Кабозев ролда А. Жигарханян.

ҲАЁТ

ИШҚИ

Я ҚИНДА Пойариққа тўйга борган эдик. Ҳаваскорлар куй-қўшиқ билан улфатчилиқни қизитиб турган пайтда бўйдор йигит бир кишини опичиб кирди. Созандалар ўтирган чорпоёга авайлаб ўтказди. Даврадагилар нозик меҳмонни кутиб олгандай куюқ сўрашиб, олдига дастурхон ёзишди. Унинг икки қўл, икки оёғи йўқ эди! Бу одамнинг ўзини бардам тутуши, ҳазил-мутойиба қилиши, хушчаққалиги бизни ҳайратга солди. У билан танишдик. Кейинчалик Маҳматқул ака бошидан кечирганларини сўзлаб берди.

... Маҳматқул мактабда яхши ўқирган. У билан Муҳаррам исмля қиз ёнма-ён ўтирар, улар ҳаммиси бир-бирларига ёрдамлашар экан. Мактабни тамомлагач икковлари колхозда ишлаш бошлайдилар. Аммо Маҳматқул ўн олти ёшга етганда бошига оғир кулфат тушади. Отасидан, икки йилдан сўнг онасидан ажралади. Олти бола етим қолади. Худди ўша йили уруш бошланди. Акаси Ҳазратқул тенкурлари қатори фронтга кетди. Кўп ўтмай акасининг ҳалок бўлгани ҳақида қора хат келди.

1942 йилнинг июнида Маҳматқулнинг армияга жўнаш навбати келади. Севган ёрини, ёш укаларини тақдирга ташлаб кетиш ниҳоят оғир эди, албатта. Лекин ҳамқишлоқлари, қариндошлари Ватан ҳимояси учун отланган йигитнинг укаларига ҳам ота, ҳам она бўладилар, етимликларини билдирмайдилар.

Маҳматқуллар тушган поезд Москвага етгач таққа тўхтади. Бомба ва снарядларнинг порталари эшитилиб турарди...

Маҳматқул резервдаги жангчилар қатори машқ мuddатини ўтагач, миномёт рота-сига юборилди. Ёш жангчи ўша йилнинг сентябрь ойида Ржев районидан биринчи марта жангга кирди.

Москва остоналари душмандан тозалангач, Маҳматқул қуролдош дўстлари билан Ленинград бўсағаларидан манфур ёвни улоқтириб ташлаш учун отландилар.

— Эртага ҳужумга ўтасиз, — дейди полк командири. — Аммо рўпарамиздаги душмanning кучи қандай, аниқ билмаймиз, «тил» тутиб келиш зарур...

Маҳматқул Қурбонов бир гуруҳ жасур жангчига бош бўлиб разведкага жўнайди. Қахратон совуқда, қалин қорда эмаллаб юриш нақадар оғир. Улар душман позициясига яқин бориб совуқда депсиниб турган немис соқчиси устига ташланадилар. Озига латта тикиб олиб келаётганларида фашистлар сезиб қолади. Отишма бошлади. Жангчиларимиз мардонавор жанг қилиб, орқага чекинадилар. Охири беш киши тирик қолади. Улар қаршилиқ кўрсата-кўрсата ўрмонга қараб сўлжайдилар. Маҳматқул Қурбонов чекинаётган урқоларини ҳимоя қилиб, душмanning йўлини тўсади. Худди шу пайтда Маҳматқулни бир умр ногирон қилиб қўйган ҳодиса рўй беради. У бир неча жойидан яраланган.

У ҳушига келганида қор тағида ётганини кўради. Қимирламоқчи бўлади, қимирлай олмайди. Турмоқчи бўлади, тура ол-

майди. Оёқ-қўллари совуқда қотиб қолган. Аммо қимирламай ётиш қандай фалокатга олиб келишини у яхши билади. Яралари қақшаб оғришига қарамай қимирлаб туришга уринади.

Маҳматқул шу зайлда икки кечаю икки кундуз ўлим билан олишади. Бир неча марта ҳушидан кетади. Аммо яшаш иштиқоқи, жангчининг темир иродасигина ўлимнинг ҳаёт устидан ғолиб келишига йўл қўймади. Ниҳоят, учинчи кун сафдошлари уни излаб топишади. Маҳматқул дала госпиталига келирилади. Врачлар қўлларидан келган барча чораларни кўрадилар. Аммо оёқ-қўлларини кесмасликка чора қолмаган, акс ҳолда у ҳалок бўлар эди.

Маҳматқул госпиталда ҳушига келади: оёқсиз, қўлсиз... «Бу аҳволда кимга ҳам керагим бор! Уша жойда совуқда қотиб ўлганим бундан минг марта афзал эмасми-ди!», деб алам билан тўлғанади у.

Уни Москва госпиталига жўнатадилар. У ерда иккинчи марта операция қиладилар. Уч ой даволангач, Маҳматқул Тошкент госпиталига келади. Яна шифтга тикилганча кунларни изтироб чекиб ўтказга бошлайди. «Қишлоққа бутунлай қайтиб бормайман», дейди у ўзига-ўзи. Лекин жўнашида йиғлаб қолган укаларини, севглисини кўриш орузи унинг тушқун хаёлларидан устун чиқади. Ҳамшира қиз кўнағида Муҳаррамга, ҳамқишлоқларига хат ёзади.

Ургут район партия ва совет ташкилотлари раҳбарлари, қариндошлари бу воқеадан хабар топишгач, уни қишлоғига олиб келбдилар. Ушанда 1943 йилнинг охирилари эди.

Ёшлиқда берган кўнгли, ишқ-муҳаббатга содиқ ва олижаноб қизларимизнинг ўша йиллардаги бардоши, жасорати, вафодорлиги ҳар қандай қаҳрамонликка тенгдир. Муҳаррам Ваҳобова Маҳматқулни чидам билан кутди. У билан турмуш қурди.

Мана, бугун Маҳматқул ака ва Муҳаррам онанинг етти фарзанди бор. Собиж жангчининг тўнғич ўғли Холмурод — шофёр. У ҳаммиса отаси билан бирга. Қизи Мухайё турмушга чиққан, колхозда ишлайди. Ғулом, Жамолиддин, Малика ва Салимжонлар мактабда ўқимоқдалар.

Партия ва ҳукуматимиз бучин инсоннинг жанговар хизматларини муносиб тақдирлади. Унинг кўнрагини Қизил Юлдуз ордени, «Жасурлиги учун» медали, Совет ҳокимиятининг 50 йиллиги муносабати билан чиқарилган юбилей медали беэзаб турибди. Унга ҳукуматимиз республика миқёсидagi шахсий пенсия тайин қилди, «Москвич» энгил автомашинаси ҳяда этди.

Собиж жангчи вақти-вақти билан мактаб ўқувчилари, колхоз ёшлари йигинларида, ҳарбий комиссарлигининг йиғилиш пунктда бўлиб, оловли йиллар хотираларини сўзлаб беради. Маҳматқул ака қирқ етти ёшда. У йигитлардай бардам ва хуштаб. Фақат метин иродали кишиларгина ҳар қандай машаққатларни, тўсиқларни энгиб ўтиб, шундай мардона яшайди.

Т. РАҲМАТОВ,
Э. МУЗАФФАРОВ

Заб-зийнат анбачалари

УЗБЕК халқининг заб-зийна: санъати жуда қадимий тарихга эга. Отабоболаримиз наққошлик, ўймакорлик, тоштарошлик, заргарлик, зардўзлик, кулолчилик, намат босиш, гиламдўзлик, тўқувчилик хунарларида катта маҳорат кўрсатганлар. Минг-минглаб қўли гул қосиблар ўзларининг кичик, қоронги, зах устаконаларида оламни ҳайратда қолдирган нафис буюмлар яратганлар. Булар инсон меҳнати ва даҳосининг абадий ўчмас жиловлариди.

Халқ амалий санъатининг нозик турларидан бири заргарликдир. Нозик заб-зийнат буюмлари олтин ва кумушдан тайёрланиб, унга қимматбахо ёқут, зумрад, лаъла ва марвариддан қўз қўйилади, сайқал берилади.

Қадимдан Самарқанд заргарлари ясаган қимматбахо қамарлар, ҳар хил узуклар, тиллақош, баргак, зирак, тумор, зулфак, мургак, пупак, биланузуқлар, чиройли ҳайкалчалар кенг тарқалган. Шарқ ҳатто Фарб бозорларида ҳам қадрланган. 1898 йилги маълумотга қараганда Самарқандда элликдан ортиқ заргарлик устаконалари бўлган. Бу устаконаларда эгаржабдўз, милтиқ, қилич, камар каби анжомларга ҳам зар берилган, қимматбахо тошлар билан безатилган.

Нафис безакларни самарқандлик заргарлар қолига қўйиб ясаганлар. Улар бирор буюмга мўлжаллаб тортилган тилла, кумушни чўмичсимон шишага солиб, кўрага қўйганлар, сўнг керакли иссиқлик ҳосил бўлганга қадар дам берганлар. Металл эригач қолига қўйганлар ва буюм шаклига келгунча, кичкина тўқмоқча билан созлаганлар. Тайёр бўлган маҳсулотга нақш солиш ва гул босишдан олдин силлиқлаб жило берганлар.

Самарқандлик нафис симкори заргар Болта, Вали, Абдулла, Жўра Пўлатов, Асрор Азизовлар ўз хунарларида тенги йўқ санъаткорлар эди. Ўзбекистоннинг барча шаҳарларидаги каби Самарқандда ҳам қолипаки услубидаги зийнат буюмлари қўллаб ишлаб чиқарилган. Одатда, бирон зийнат буюмга

мўлжаллаб тайёрланган пластинкани заргарлар металл қилига жойлаштириб, пўлат пичоқча ва болғача билан нақш ўйганлар. Бундан ташқари, қолип ёрдамида нақш туширганлар ва баъзан унга қадаладиган асл тошлар учун «уя»чалар ҳам ўйганлар. Олтин, кумуш сингари нодир металллардан турга ўхшатиб ишланган заргарлик буюмлари «симкори» деб юритилган. Симкори буюмлари ингичка, йўғонлиги ҳар хил бўлган махсус кумуш сим толаларидан ишланган. Симкори зийнат буюмлари, кўпинча, майда кумуш мунчоқлар билан безатилар эди. Бу эса безакнинг қадрини янада оширган.

Ҳозирги вақтда республикамизнинг Самарқанд, Тошкент, Бухоро каби шаҳарларида заргарлик заб-зийнатлари ишлаб чиқарувчи махсус корхоналар бор. Улар замонавий дидга мос биллазуқ, тўнгогич, зирак, тиллақош, зузук сингари турли нафис заб-зийнатлар тайёрлашмоқда. Бу соҳада Абдуманнон Маҳмудов бошлиқ

Самарқанддаги бадий заргарлик буюмлари тайёрлайдиган цех коллективнинг ишлари диққатга сазовордир. Цехнинг Нарзи Дўстов, Абдулла Носиров, Умар Исмоилов, Анвар Ҳасанов, Феруза Исмоилова каби моҳир усталарининг ишлари таҳсинга сазовордир.

Корхонанинг келажаги порлоқ. Ҳозир янги бино қурилиб фойдаланишга топширилши арафасида.

Халқ бадий заб-зийнат санъатининг энг қадимги турларидан яна бири Симгарликдир. Самарқандлик Собиржон Исмоилов, Жўрабой Омонбоев, Иброҳим Шарифбоев, Ҳамроқул Йўлдошев каби мисгарлар қизил, сариқ мисдан жимжимадор барқаш, офтоба, тоғора, қумгон, обдасат, чойдйш, чилим, сиёҳдон ясаганлари, улар ясаган бундай уй-рўзгор асбоблари революциягача Москва, Петербург, Новгород, Туркистон ўлкасида ташкил этилган кўргазмаларда намойиш қилиниб ва кумуш ҳамда бронза медали билан тақдирланган.

1896 йил самарқандлик машҳур мисгар Мирмуҳаммад Турсунбоев нон солинадиган қумуш барқаш ва туздон ясади. Бу буюмлар олдин подшо ҳонадонининг дастурхонини безатди. Ҳозир Эрмитажда XIX аср Самарқанд заргарларининг маҳоратини намойиш қилувчи кўргазма сифатида турибди.

Самарқанд хунармандлари олтин, тош, суяк, темир каби материалларга ҳам ўйиб гул солишда бирмунча тажриба ортирганлар.

Самарқанд хунармандлари қадим даврлардан бери бадий ўймакорлик, заргарлик, мисгарлик каби амалий санъат турларини кенг ривожлантириб, кейинги авлод учун бой мерос қолдириб келганлар. Совет даврида уларнинг бу анъаналарини А. Абдужафаров, А. Абдукаримов, Ҳ. Алиев, А. Саиджонов, М. Ҳасанов каби қўли гул усталар ва уларнинг шоғирдлари давом эттиришмоқдалар.

Кейинги йилларда Самарқанд, Тошкент, Бухоро шаҳарларида заргарлик заб-зийнатлари ишлаб чиқарувчи махсус фабрикалар ташкил этилди. Уларда тайёрланаётган маҳсулотларга эҳтиёж тобора ортмоқда. Бу албатта яхши. Лекин, фабрикаларда қадимги заргарларнинг энг яхши анъаналари ва бой тажрибаларидан фойдаланишга алоҳида эътибор берилса яна ҳам яхши бўлар эди.

Бадий буюмлар корхоналарининг ягона бошқармаси ташкил этиш, кўпроқ қўл меҳнати талаб этиладиган, заб-зийнат санъати буюмлари ишлаб чиқарувчи корхоналар: бадий зардўзлик, заргарлик, гиламдўзлик каби фабрикаларини ана шундай бошқарма ихтиёрига топшириш мақсадга мувофиқдир. Бадий Саноат бошқармаси ўз корхоналарини хом ашё ва кадрлар билан таъминлаш, бадий ишлаб чиқаришга малакали уста ва рассомларни жалб этиш, уйда яқка тартибда ишловчи халқ усталарини ҳам умум ишга тортиш, махсус мактаблар очиб — шоғирдлар тайёрлаш масалалари билан шуғулланган бўлар эди.

Заргар Абдуманнон Маҳмудов. Самарқанддан олган эсдалик буюмларинингнинг кўпи шу устанинг қўлидан ўтган.

А. КУЗЬМЕНКО фотоси.

Р. БАЙТУЛЛАЕВ

ХОЛИС

Эркин УСМОҶОВ

ҲИКОЯ

Кифоя

Хуршидга ҳоҳатим йўқ, жонон юзинг кифоя,
Қош остида порлагай қўш юлдузинг кифоя,

Писанд эмас саёҳат, бўстону боғи роҳат,
Сайри томоша учун йўрсам ўзинг кифоя.

Тасодифан уйингга камина бўлса меҳмон,
Минг «кизу биз»ларингдан «кизу биз»нинг кифоя.

Тийра-нигоҳларингдан етган жароҳатларга,
Дори, табиб на ҳоҳат, ширин сўзинг кифоя.

Қадам ранжиди қилсанг Холиснинг қулбасига,
Тошга ёзган муҳрдек қолса изинг кифоя.

Ҳаво булут. Қизғиш, сариқ япроқлар шамолга эргашиб у ёқдан-бу ёққа тўзиди.

Бола қўлидаги қоғоз қушнинг қанотларини бармоқ учлари билан авайлаб текислади. Кейин осмонга отди. Қушча ҳавога тик кўтарилибди сал пастлашиб яна учиб кетди. Кейин ариқ қизинга шўнғиди.

Бола уни яна учирди. Яна... яна... Қуш учган сари бола қувонар, ҳадеб қийқариб, ирғишлаб кетидан югурар эди.

Қушча ҳавога кўтарилди. Кўтарилдию қайтиб ерга тушмади. Кўчанинг нариги томонидаги уй олдида қомак қўйиб ўстан ўрик шохларига илиниб қолди.

Бола бирпас кутди. Қушча тушмади.

Кейин бетоқат бўлиб ўрикка тирмашди. Чиколмади.

Қўлига тош олиб ота бошлади. Тошлардан бири, томга тарақлаб тушди. Бола қочишга ҳам улгурмай, уйнинг эшиги зарб билан очилиб, йўғон бир киши чиқди.

— Ҳа-а, нима гап!— деб ўдағайлади болага.

Боланинг оқ-сарикдан юзи қизариб кетди.

— Анув... қушчам илиниб қолди!
— Шиферни синдирасан-ку, тирмизак!
У боланинг озгин елкасидан тутиб, қаттиқ силтади. Бола дағ-дағ титраб йиғлаб юборди. Киши бўлса тўнғиллай-тўнғиллай уйига кириб кетди...

УСТОДНИНГ НОМАЪЛУМ КОМЕДИЯСИ

Классикларимиз аъналарини давом эттириб, зуллисонайи адиб сифатида, ҳам ўзбек, ҳам тоjik тилларида асарлар яратган Садриддин Айнийнинг кўп қиррали ижоди битмас-туганмас хазина... Устод архивини варақлаганда топилаётган газаллар, илмий-танқидий мақолалар, ҳикоя, очерк, мактуб ва саҳна асарлари бу хазинанинг шу вақтгача пинҳон қилиб келган дурдоналаридир.

Адабиётшунос Камол Айний илтифоти билан қўлимизга кирган 4 пардали «Лизахон» сатирик комедияси Садриддин Айнийнинг шу вақтгача эълон қилинмаган асарларидан бирidir. Тоjikистон ССР Фанлар академияси қошидаги Айний музейи фондида сақланаётган бу қўлёзма устод томонидан ўзбек тилида ёзилган бўлиб, араб ёзувида 75 бетни ташкил этади.

«Лизахон»да Айний ўз ижодига хос реалистик маҳоратни, тафсилот услубини тўлиқ сақлаб қолган. Пьесанинг ғоявий йўналиши, ўткир сатирик пафоси ўттинчи йилларнинг охирида ёзилган «Судхўрнинг ўлими» повестининг ўзбекча вариантига ҳамоҳанг.

Повестда ҳам, «Лизахон» комедиясида ҳам адибнинг аччиқ сатираси Октябрь революцияси арафасидаги феодал ҳаётнинг ярамас томонларини, бадавлат хонадонлардаги пастишлик, хасилик ва ахлоқий бузуқлиқни фош қилишга қаратилган. Повестдаги Қори Ишамба, Мадамин-гов сингари, комедиядаги Мирзо домулло, Абдунасимбой, Ҳожи афанди, Мухсинча, Салимбек Азизуллин ҳам хумрон табақаларнинг типик вакиллари. Уларнинг мафкура-сида, юриш-туришида, хулқ-характерида кўп ўхшаш томонлар бор. Қори Ишамба ва Мадамин-гов — судхўрлар. Улар турли йўллар билан халқни талайдилар, ўз қабих ниятларини амалга оширадilar. Мирзо домулло, Ҳожи афанди, Мухсинча, Абдунасимбой ва Салимбеклар эса «Падаркуш» пьесасини саҳналаштириш тараддуидида тўпланишар экан, бу ишни ўз манфаатларига бўйсундиришни ўйлайдилар. Автор уларнинг шу йўлдаги жирканч қилмишларидан қаттич кулади.

Текин зиёфат устидан чиқиб қолган Мирзо домулло ўлғудай ебичиб, маст бўлади, бир пиёла май учун диндан ҳам, виждондан ҳам воз нечади. Мана, шу эпизод:

«Мирзо домулло. (Ўзини тутолмай, у ён-бу ёнга оғиб.)

Соғиб, келтир шароби нобин.

Алдаркўса. Жоним билан!

Мирзо домулло. Шод қил бир жон ида аҳбобни.

Алдаркўса. Жоним билан!

Мирзо домулло. Тез бориб, келтир маю шодон эт мен хастани.

Шод ўлуб шодон этай асҳобни!

Алдаркўса. Жоним билан! (Тўртқуллоқ сопол хумчани кўтариб келиб, давранинг ўртасига қўйди ва Мирзо домуллога хумни кўрсатиб.)

Май берай, жомангини, дасторингни бер.

Мирзо домулло. Жоним билан! (Чопонини ечиб, салласини бошидан қилиб Алдаркўса томонга отади.)

Алдаркўса. Ҳарнадул жайбингдаги борингни бер!

Мирзо домулло. Жоним билан! (Ен чўнтагидан тасбеҳни чиқариб отади.)

Алдаркўса. Илму идронингни бер, ақлингни бер, хушингни бер,

Бўлса номузингни орингни бер!

Мирзо домулло. Жоним билан! Берардим лекин афсуски буларнинг ҳеч бири менда йўқ-да...»

Хумрон доира вакилларида яна бири Азизуллин — жадидларнинг мафкурачиси. У маҳаллий буржуазия манфаатини ёқлайди, мактаб-маориф ривони учун «жон куйдиради». Мухсинча «Падаркуш» томошасидан фойдаланиб, ўзининг бузуқ ахлоқига эри беради. Лизахонга «ошиқ» бўлиб, уни уйига тақлиф қилади. Лекин хизматдорининг тадбирдорлиги тўғайли шармандаси чиқиб, фош қилинади.

Мухсини шундани, Садриддин Айний «Лизахон»да ҳам, худди «Судхўрнинг ўлими»даги наби, эксплуататор синф вакилларига меҳнатнаш халқ орасидан чиққан доно, тадбирли, олижаноб кишиларнинг образларини қарши қўйди. Пьесада улар Алдаркўса ва Дўлобал номи билан урилади. Ҳамзанинг «Майсаранинг иши» комедиясидаги Мулладўстага ўхшаш, булар ҳам халқ оғзани ижодининг наҳрамонлигига хос фазилатларга эгадирлар. Алдаркўсанинг Дўлобал билан тил бориштириб, артистка Лизахон қиёфасига кириши, Мухсинчанинг «ошиқлик» матлаби айна ушаладиган пайтда юзидан ниқобини очиб ташлаб, уни шарманда қилиши комедиянинг ўткир сатирик моментларидандир.

Комедия тилининг ўз жанрига монанд сода, ширали, жонли бўлиши, унда халқ қўшиқларининг қўлланилиши асарнинг умумий руҳига жуда мос тушган.

Устод Садриддин Айнийнинг «Лизахон» асари комедиянинг энг яхши намуналаридан бўлиб, унинг ўзбек совет адабиёти хазинасига қўшган асарлари қаторидан муносиб ўрин эгаллаши шубҳасиздир.

Раҳим МУҚИМОВ,

филология фанлари кандидати

Самарқандлик машхур кулол Умар ота Жўрақулов.

А. КУЗЬМЕНКО фотоси

СОПОЛЛАР СЎЗЛАЙДИ

Афросиёбда юз йилдан бери археологик қазувлар олиб борилади. Ана шу давр ичида бир қанча кулоллар маҳалласи топилди. 1960 йили Афросиёбнинг ғарбий қисмидан топилган маҳалла айниқса диққатга сазовор. Бу ердан бир неча хумдон, кулоллар уйи ва устакхона чиқди.

Хумдон билан устакхона ёнма-ён экан. Устакхонада қозон, кўза, қоп-қоқлар тайёрланган. Сомонийлар ва қоракониёлар зарб этган тангалар ҳамда сопол буюмлар устакхонанинг X—XI асрларда қурилганини кўрсатиб турибди. XI аср ўрталарида у душман ҳужуми вақтида вайрон бўлган. Кейинчалик кулоллар Афросиёбнинг жануби-ғарбий тарафига кўчганлар. Кулоллар маҳалласини қазिश давомида саккиз хумдон, хумхона ва бир неча ўй, ҳовли очилди. Кулоллар кўйма ўчоқларни пойдан ясаб, хумдонларда пиширганлар. Хумдон билан ўчоқлар қуш ва ҳайвонларнинг сура-ти билан, ҳар хил шакллар, нақшлар билан безатилган.

Кулоллар маҳалласининг қоқ ўртасидан шаҳарнинг марказий кўчаси кесиб ўтган. Мана, биз ўша тош кўчада кетяпмиз. У худди яқиндагина қурилгандай, текис ва раvon. Ҳаёл кишини узоқ ўтмишга етаклайди. Ҳар бир тош боскичларнинг ваҳшийликларини, ота-боболаримизнинг зах-маткашлигини, яшаш, яратиш йўлидаги интилишларини, орзуларини унсиз ҳикоя қилади.

Сўл ёқдаги эшикдан кулол ҳовлисига кирдик. Гишт терилган йўлга ҳовли саҳнидаги бинога олиб борди. Уй қандайдир фалокатни бошидан кечирган, ўт тушиб ҳамма ёқ кулга айланган. Уй-рўзгор буюмлари синган, шиша-идиш парчалари оёқ ўстида сочилиб ётибди. Кўшни хонага кирдик. Ҳамма ёқ кул, кўмир, гишт парчалар... Уйнинг тўрида супа, супага пишиқ гиштдан қилинган фаладон ўрнатилган. Фаладондан кулга кўмилиб қолган кулол ёрғуочиги... Ёрғуоқ буюқ ва сир тайёрлаш учун маъдан ва тошларни майдалашда ишлатилган.

Бошқа хонада қатор тизилиб турган ўнта бус-бутун хумга кўзимиз тушди. Хумлар ичидаги ҳар хил буюқларни кўриб ҳайратда қолдик. Бу — кулолларнинг буюқ сақлайдиган хумлари экан.

Ниҳоят, одам бўйи келадиган ертўлага тушдик. Бу — сардоба. Унинг деворлари, шифтлари ҳам гиштдан гўмбаз шаклида ишланган. Ўрта асрларда шаҳарлар мудофая деворлари билан ўралган, одамлар яшаган ҳовлилар эса тор бўлган. Шунинг учун ҳар бир хонадон битта ёки иккита сардоба қуриб олган. Одамлар жазирема ёзда сардобаларга тушиб жон сақлаганлар. Сув ва тез бузиладиган озиқ-овқат шу ерда сақланган.

Айниқса, бу ердан топилган битта лаган катта илмий аҳамиятга эга. Лаганининг ўртасида кабутар тасвирланган. Кабутар оқ фонда қизил ва кўнгир рангда зўр маҳорат билан чизилган.

Ўрта асрларда Самарқандда сопол идишлар билан бир қаторда иш-шадан ясалган уй-рўзгор буюмлари ҳам қўлланилган. Айниқса, мушк-анбар, атир, сурма сақлашга мўлжалланган ниҳоят нафис ва бежирим идишчалар, кўзчалар, тақсимчаклар кишини таажжубга солади. Хушсифат кўза, ганч ғилофли биллурий сиеҳдон ва шамдонларнинг нақш ўрнида арабча ёзувлар билан безатилганлиги археологларни жуда қизиқтирмақда. Ҳақиқатан ҳам кулолчилик санъати эраимизнинг X—XI асрларда Самарқандда ўзининг энг юқори чўққисига чиққан эди.

Ш. ШОРАҲИМОВ

НОДИР МАЪЛУМОТНОМА

Ўзбекистон Фанлар академиясининг Абурайхон Беруний номидаги Шарқишунослик институти кўлэмалар фондида нодир бир асар сақланмоқда. XVI аср қозихона хужжатлари йиғилган бу кўлэма «Мажмуаи васоийи» («Васиқалар тўплами») деб аталади. Унда ер савдосига, нуллар, шоғирдлар аҳволига доир маълумотлар ҳамда муҳим юридик хужжатлар келтирилган. Мажмуа Самарқанд шаҳрига бағишланган, бироқ у Ўзбекистоннинг XVI асрдаги социал-иқтисодий манзараси ҳақида ҳам кенг тасаввур беради.

Тўпламда васиқага кирган ерларнинг тўрт томон чегаралари, сотилган нархи, одамларнинг касби-кори, исмлари, миллати аниқ кўрсатилган. Васиқалардан ўша давр Самарқанд шаҳрининг кўчалари, маҳаллалари, хуллас, шаҳар топографияси ҳақида анча мукамал тасаввур олиш мумкин. Айниқса, Самарқандда насб-хунар нечоғли ривожланганлигини кўрсатувчи мисоллар характерлидир. Масалан адрасбофон — қимматбаҳо ипак газлама тўқувчи усталар, атторонгулоб — дори-дармонлар, ула-элик сотувчи дўконлар — читгарон — бўз ва сурга гул босувчилар, дегрезон — чўяндан қорақозон, кумгөн, орфоба каби асбоблар қўювчилар; дугтарашон — пахта ва жун йиғирувчилар; жиббатобон — соғут ясовчилар; ниғачийн — туя ва отларнинг эгарига жига ясовчи усталар; зардўзон — зар билан безатилган либос тинадиган усталар; зарробон — пулларга нақш соладиган, муҳр ва сурат уядиган усталар, камонгарон — ёй ва намон ўй ясовчилар, муҳриганон — муҳр ясовчилар, наққодон — нуқра ва тилла пулларга безак солувчилар, нассонон — тўқимачилар, пардозгарон — тилла, кумуш, темир ва ёғоч бўюмларга жило берувчи усталар, пончафуршон — тилладан бодом шанида безак ясовчи заргарлар; сангтарашон — тош йўнувчилар; симнашон — темир ва пулатдан узун нолик сини тайёрловчилар; саббогон — бўёқчи, синирлотмалон — ҳар хил жуандан чакмон босиб чиқарувчи усталар, чоргулбофон — сўзана, палав, рўмол ва дўппиларга гул солувчилар ва ҳоназо... Бундан ташқари ғоғоз ясовчилар, тери ошловчилар, пўстиндузлар, муйнадузлар, ноновий, ошпазлар, китоб муқо-валовчилар, ширинпазлар каби тўқсондан ортиқ турли насб ва хунарлар ҳақида қизиқарли материаллар бор. Шунингдек, Самарқанд шаҳридаги 250 га яқин кўча, маҳаллага таъриф берилган. Бу — шаҳарнинг ўша вақтда жуда обод бўлганлигини кўрсатади.

«Мажмуаи васоийи» тарихчиларимиз, нўҳна маданиятимиз мухлислари учун қимматбаҳо манбалардан биридир.

Баҳром ИБРОҲИМОВ.

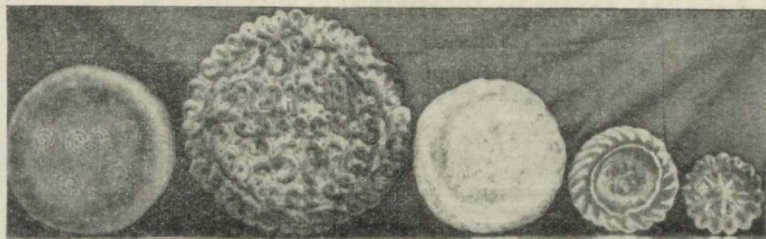
ТЕМУР ДАРВОЗАСИ ЁНИДА

Чўл шамоли ва ўз томчилари жазирама Мирзачўлдан оромбахш Зарафшон водийсига ўтиш учун бу ердаги қояларни минг йиллар давомида нуратиб, мана шундай дарвоза очган. Кўп қадимий афсоналарда тилга олинган бу қоялар ҳозир сайёҳларни ўзига тортувчи жой бўлиб қолган.

Яқинда Темур дарвозаси ёнида гўзал оромгоҳ барпо этилди. Турistik комплекста ресторан, кафе, совғалар магазини каби объектлар ҳам бор. Мевазор бог, узумзорлар яшнамда.

Сангзор соҳилидаги бу оромгоҳ манзил режасини Центросоюз лойиҳа институтининг Тошкент филиали коллективи тўзган эди.

Ш. ЗАЙНИДДИНОВ

НОНИ ОСИЁ

Самарқанд нонларининг номи ҳам, хили ҳам кўп. Кишиларнинг ёши ва иштиёқига қараб, улар турли-туман бўлади. Болаларга ширин кулча, кампирларга пйёзли нон, йигитларга жазли нон, сафарга чиқаётганларга «совга» нон тайёрланади. Шўрага патир, ширчойга эса нони тафтон қўядилар. Нони осийё (тегирмон нони) нонуштада ҳам, тушлик ёки оқшомда ҳам иштаҳа билан тановул қилинади.

Юпқа нон тўй-маъракаларда ёпилади, уни нишолдага ботириб ейишади. Патир шўра билан, нони кўлободи қаймоқ билан, ширмон мураббо билан истеъмол қилина, яна хуштам бўлади.

Самарқанд нони таъми, кўриниши, ҳатто ҳиди билан ҳам диди нозик кишиларга маъқул ва манзур бўлмай қолмайди. Шунинг учун ҳам унинг шўхрати оламга кетган.

Эшитишимизга қараганда, дунёнинг бошқа ҳеч бир ерида бундай нонни ёпа олмас эканлар. Ҳатто бир вақтлар Бухоро амри Самарқанддан ун, сув, туз, тандир олдириб бориб, нон ёптирганда ҳам мазаси Самарқанддагидек бўлмаган эмиш...

Нони осийё Фаллаорол буғдойдан ёпилади. Фаллаоролдаги қишлоқларнинг номлари билан аталадиган Уснат буғдойи, Олмосовой ва Оқтош буғдойи илгаридан машҳур. Бу буғдойлар шаҳарнинг шарқий қисмида жойлашган Галаосийё гузаридagi тегирмонларда тортилади. Самарқанд нонлари ҳам асосан Галаосийё ва Кўлобод гузарларида ёпилади. Тандир эса шаҳар чеккасидagi Кониғил деган жойда олинадиган гилмояга эчки, от жунларидан хуруш қилиб ясалади. Тандирни кўпинча шаҳарнинг Даҳбеди гузаридa яшовчи усталар тайёрлашади. Сирож Исроил. Абдулло қулор, Холбой кўлол

каби тандирсозларнинг номини самарқандликлар яхши билишади.

Нон ёпиладиган тандир ғўзая билан қиздирилади. Нони пулотини тандирдан узилган бир оз олдин қамиш пўстлоғи ёқилади. Ушанда нон яхши қизаради.

Нон ёпишнинг ҳам ўзига хос технологияси (ун элаш, хамир қориш, ачитиш, ёпиш, узил ва ҳоказо) бор. Бу технологияни, таом тайёрловчи мутахассислар ўрганишга ёмон бўлмади. Садриддин Айний номидаги Самарқанд педагогика институтининг студенти Замира Раҳмонова «Самарқанд новвойларининг лексикаси» деган мавзуда илимий иш олиб бормоқда. Урта Осийё студентларининг Фрунзе шаҳрида ўтказилган конференциясида диплом билан тақдирланди.

Самарқанд нонининг шўхрати фаллакор, тегирмончи, тандирсоз, новвойларнинг асрлар давомида тўплаган тажрибаси, ортирган малакаси, маҳорати туфайлидир. Эргаш новвой, Саидмурод Абдуллаев, Гадоий новвой, Сангин хола Мирзоева, Мукамбар буви сингари пазанда новвойларни Самарқандда яхши билишади.

Новвойларимиз шаҳримизнинг юбилейи арафасида бир-бирдан чиройли нонларни туҳфа қилмоқдалар. «Самарқанд—2500», «Самарқанддан совған», «Самарқанддан Тошкентга совған» деган ёзувли нонлар ҳар куни тандирдан узилмоқда.

Яқинда АҚШ Коммунистик партиясининг раиси Самарқандда меҳмон бўлди. Унга новвойларимиз тайёрлаган «Генри Уинстонга Самарқанддан совған» деб ёзилган кунгурдор нон тортиқ қилинди. Нони осийёнинг шўхрати узок қитъаларга ейилмоқда.

Х. ҲАМИДЗОДА

Самарқанд бозори ҳамиша тўқин-сочин.

Б. МИЗРОХИН фотоси.

ТАНСИК МЕВАЛАР

Эргаш ота Муродова Девкор ота номи билан машҳур. 73 ёшга кирган Эргаш ога ҳозир ҳам Самарқанд районидagi «Ўзбекистон» колхозининг пешқадам зveno бошлиқларидан бири. Девкор ота кўплар қатори ўзи туғилиб ўсган юрти билан фахрланади, унинг тарихи анъана, урф-одатлари, диққатга сазовор жойлари, ноз-неъматларини қадрлайди. Самарқанднинг нодир ноз-неъматлари ҳақида муҳтарам отахон шундай дейди:

— Минг қатла шукурки, юртимиз маъмурчилик, дастурхонимиз йилдан-йилга тўкин-сочин бўлиб борапти. Камеб шоколадлар, чанқоқни босадиган ичмликлар, тортлар қўнғи айланиб қолди. Буларнинг ҳаммаси тўқчилик нишонаси, албатта. Аммо кўпгина нодир ноз-неъматларимиз камайиб, йўқолиб кетаётгани. Гоҳо туриб-туриб ана шунга хафа бўламан.

Самарқандда меҳмон бўлсангиз пайқагандирсиз: кўпинча дастурхон тепасида ўтирганлар ранг-баранг шоколадларнинг қозонини ҳам очинмайдию, шўр данак — донна шўракни чақиб эрмак қилишади. Негаки, шоколад билан конфет дарров меҳмага тегади. Донна шўракни бўлса еган сари енгингиз келади.

Уттизинчи йиллардаги меҳмондор-

чиликлар яхши эсимда. Дастурхонда донна шўракдан ташқари шинни, бодом, pista, ёнғоқ, майиз, қовунқоқи, тутмайиз, туршак, нўхатибийрон, мусаллас, ширмой патир, бодрок, зогора нон, су-малак, ҳалиса, холвайтар, аштаклар бўларди. Бу неъматларнинг кўпчилиги яқин йилларгача бор эди, ҳозир негадир тақчил бўлиб қолди.

Узимча бир нарсага ҳайрон қоламан. Ҳар йили қабул пунктларига тонна-тонна ўрик топширилади. Заводда ўриқнинг данаклари ситиб олиб ташланади. Ана шу данакларини нима қилишар экан? Ташлаб юборишармикан? Ундан донна шўрак тайёрлаша бўлмайдимки? Қовурилган нўхат — нўхатибийрон ҳам камайиб кетди. Аҳвол шу бўлса: ўн-ўн беш йил ўтиб, болаларимиз нўхатибийрон десанг, анграйиб қараб турадиган бўлади. Менингча, ана шу шаҳримизда тансик ноз-неъматларини тайёрлайдиган корхона очилиши керак, токи меҳмон ҳам, мезбон ҳам халқимизнинг бу қутлуғ ноз-неъматларидан доим баҳраманд бўлсин.

Шаҳримизда озиқ-овқат техникуми бор. Ана шу техникумда ҳалиги айтган ноз-неъматларини тайёрловчилар бўлими очилса, дуруст бўларди.

Езиб олувчи Н. РАҲМАТОВ.

Ўзбекистон дала-дашларида 70 га яқин ёввойи пиёз турлари бор. Баъзиларнинг совогидан аҳоли кўпи сифатида фойдаланади.

Пиёзи анзур ҳам ёввойи пиёзлар оиласига мансуб. У Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Қашқадарё ва Сурхондарёнинг денгиз сатҳидан 900—2800 метр баланд адир ва тоғ ён бағирларида, чириндига бой бўз тупроқли қияликларда ўсади.

Пиёзи анзур март ойдан бошлаб ердан кўнариб чиқиб, апрелнинг иккинчи ярми — май ойининг бошида гуллайди. Июнь-июль ойларида уруғлайди.

Пиёзи анзурни нишидан ва уруғидан кўпайтириш мумкин. Ҳосили бағрлари кўриб, уруғлари пишиб етишганидан кейин кавлаб олинади. Ҳавоси тоза, офтоб тушмайдиган хоналарда бир қават қилиб ёйиб шамоллатиб қуритилади. Қуритилган пиёз куз ва эрта баҳорда энклади. Уруғидан кўпайтириш учун эса, уруғлари июлнинг охири ва август ойида йиғиб олинади, са-

ПИЁЗИ АНЗУР

рланади ва махсус халтачаларда сақланади. Кузда ва эрта баҳорда бир сантиметр чуқурликда энклади. Униб чиқиш мuddати икким шароитга боғлиқ.

Пиёзи анзур Китоб, Самарқанд, Панжикент заводларида консерва қилинади. Таомларимизнинг сиркалаб тайёрланадиган бу хушхўр хурушига аҳолининг эҳтиёжи катта. Афсуски, бу эҳтиёжини консерва заводлари қондира олмаётгани — пиёзи анзурнинг табиий запасларидан тўғри, планли равишда фойдаланилмаганилиги сабабли сўнги йилларда унинг табиий запаслари жуда камайиб кетган. Пиёзи анзурдан фойдаланиб нелайтган совхоз-колхозлар эса негадир уни маданий йўл билан кўпайтириш тадбирини кўрмаётлар.

А. ХОЛМУРОДОВ

КАДАҲЛАРДА КЎЕШ

Бундан бир аср муқаддам, 1868 йилда, савдогар Дмитрий Филатов Самарқандда вино ишлаб чиқарадиган кичкина завод қурдирди. Бу заводчадаги асбоб-ускуналар жуда оддий, иш қўлда бажарилар эди. Шундай бўлса ҳам, орандан тўрт йил ўтгач, Париж ва Антверпенда ўтказилган жаҳон конкурсларида самарқандлик Филатов виноларига олтин ва кумуш медаллар берилди. Самарқанд виноларининг жаҳон бўйлаб саёҳати ўтган асрда бошланган эди. Эндиликда заводнинг тўққиз хил виносиде мукофот муҳрлари бор.

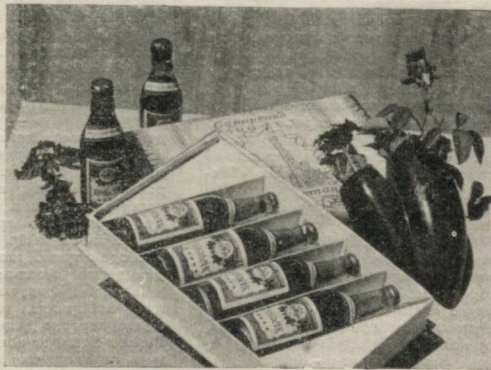
Бу кичкина завод Октябрь инқилобидан кейин йирик саноат корхонасига айланди. Ёш Ўзбекистон республикаси заводни қайта қуришга анчагина маблағ ажратди. Уттизинчи йилларга келиб завод 200 минг декалитрдан кўпроқ хуштаём ўзбек винолари тайёрлайдиган бўлди.

Заводнинг ҳозирги шўхрати 1927 йилда Ўзбекистонга келган рус олими, кимёгар Михаил Александрович Хов-

ренконинг номи билан боғлиқ. Ховренко «Гулякандоз», «Ширин», «Ликёрли Каберне», «Ўзбекистон», «Фарҳод» деган вино навларини яратди. Бу винолар дастлаб Самарқанд вилоят заводида тайёрланди. Халқаро кўргазмаларда олинган олтин ва кумуш медаллар бу виноларнинг шўхратини яна ҳам ошириб юборди.

Хўш, булар қандай винолар? Бу саволга заводдаги винолар омборхонасидан жавоб топасиз. Бу омборхона барпо этилганга юз йил тўлди. Торгина зинапоялар сизни ер тўладаги жовонлар бўйлаб илгери бошлайди. Ана, узунқоқ шишаларда Д. Филатов ишлаб чиқарган винолар, беригиси саксонинчи йиллар маҳсули. Уларни М. Ховренко тайёрлаган. Ҳар бир шишанинг ўз ўрни, ўз «паспорти» бор. Бош омборчи уларнинг тайёрланган йилни, қайси навадаги узумдан эканигини, таъми ва сифатини янглишмай айтиб беради.

Жаҳонда ягона ҳисобланган

«Гулякандоз»нинг муаттар хушбўйига нима етсин! У кишишдан тайёрланади. «Алеатик»дан латиф гул ҳиди таралади, «Ликёрли Каберне» шоколад таъмини беради, «Ширин» яхши кайфият бағишлайди, «Ҳосилот» иссиқ ҳавода чанқоқни босади, олтин ранг «Буваки»дан беҳи мазаси келади...

Ўзбекистондаги 14 та завод ишлаб чиқарадиган винолар 67 медал олга, шулардан 28 таси Самарқанд вино заводининг маҳсулотларига берилган. Венгрия, Югославия, Ру-

миния, Болгарияда, шунингдек, Бутуниттифоқ Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасида уюштирилган жаҳон ва Иттифоқ дегустацияларида ююри азозларнинг асосий қисми Самарқанд виноларини ёқиб овоз беришди.

Қўлингиздаги кичкинагина шўяласи акс этмоқда. Республика соҳибкорлари, виночилик усталари ана шу қадахдаги кўеш нури инсон қалбига куч бағишлаши учун сидқидилдан ғайрат қилмоқдалар.

М. АҲМАДЖОНОВ

САМАРҚАНД НОЗ-НЕЪМАТЛАРИ

ЧАВГОН— ХОККЕЙ

Х

ОККЕЙ — ҳамма қитъага таниш ўйин. Унинг ҳам футболга ўхшаб ўзига яраша ишчибозлари бор.

Кўпинча бу спорт ўйинининг тарихи хусусида гап кетса, хоккей XIX асрнинг ўртасида Англияда ўйналган, шу асрнинг сўнги чорагида эса у Канадага ўтган,

деб қўя қоламиз. Ҳақиқатан ҳам шундай. Даставвал инглизлар хоккейни ўтлоқда ўйнашган. Сўнгра канадаликлар музда ўйнашни расм қилишган. Ҳозир ҳам хоккей ёзда майсазорда, иш нунлари муз устида ўйналади. Дарвоқе, бу серзавқ ўйин фан тили билан айтганда, асабини ва нафас олиш аъзоларини чиниқтиради, чақонлик, хушёрлик, мўлжалга олабилиш, қатъият, жасорат, ҳамжиҳатлик, матонат каби фазилатларни ўстиради.

Ҳўш, бу ўйиннинг асил тарихи қандай? Эътиборингизга ҳавола қилинган лаҳза Алишер Навоий куллиётининг (XVI аср) Табриз нусхасига чизилган. Қайси бир дидли расомнинг мўйқаламидан чиққан ўйин манзараси гўй-чавгон ҳақида дурустгина тасаввур беради. (Бошқа бир манбада Бехзод чизган миниатюрани ҳам кўрганмиз. Унда гўй-чавгон ўйини фақат икки чавгонбоз ўртасида бораётгани тасвирланган.)

Миниатюра ўша давр таомилига кўра, рангли бўёқлар билан ишланган. Шунинг учун ундан анча нарсани пайқаб олса бўлади. Ўйин майдони — ўтлоқ. Наъш чизилган дарвоза устунчалар шартли масофада турибди. Майдонда саккиз суворий «жанг» қилмоқчи. Аммо улар рақибларнинг бир қисми, холос. Суворийларнинг кийимлари хилма-хил, ранг-баранг. Отлар тўриқ ва оқ. Бу нарса рақибларнинг бир-бирларидан фарқлаш учун эҳтибат қилгандир. Асосан ўйинчилар тўдасида фақат беш «нобуқ суворий» шиддатли ўйнамоқчида. Қолганлар навабат кутиб турганга ўхшайди. (Ҳозир ҳам хоккейчилар шу қоидага амал қилишмоқчи.) Рўпарада майдон чеккасида икки ишчибоз тасвирланган. Ўйинчиларнинг ҳаммаси навиқрон йигитлар. Улар учур тулпорлари устида ўзларини эркин тутадилар. Балки бу кўллар қилиқ, найза туташига одатлангандир. Чунки чавгон ушлаган чавондоз жанг майдонида шундай ҳаранат қилиши турган гап. Шунга кўра бу ўйинни нўпроқ ҳарбий ўйин, деса бўлади. Кўнгил очиш баҳонасида ўйналса ҳам у жангчинини тоблаб, чиниқтириб борган. Ҳатто отларнинг чавгон ўйинида «малак» орттиргани сезилиб турибди: улоқни қизгайган чавондоз тулпоридай тўп устига ташланишмоқчида.

Энди суратга битилган тўрт мисра шеърга диққат қилинг:

Сенга иш — жавлон қилиб майдонда жавгон ўйнамоқ,
Менга олимда бошимни гўй этиб жон ўйнамоқ.
Бош овичлаб этма қомат бирла қолмон

раҳшдин.

То тилар чобук суворим кўнгли жавгон ўйнамоқ.

Бу сатрлар Навоийнинг «ўйнамоқ» радифли ғазалидан бўлсамикан? Рассом ҳам миниатюрасини шу ғазал мазмунига мослаб чизган. Аммо ғазал шоир куллиётининг ҳозирги нашрларида учрамайди. Шеърнинг икки мис-

расида «жавгон» сўзи нелади. Бошқа манбаларда ҳам «жавгон», «чоғон», «чавгон», «гўй-жавгон», «чавгонгар», «чавгонбоз» каби сўзларнинг учраши жумбоқни хийла енгиллаштиради. «Чавгон» сўзи учраган манбалар жуда қадимийдир.

Демак, чавгон-хоккей узоқ тарихга эга экан-да. Буюк ватандошимиз устод Абу Абдулло Рудакий бундан минг йил муқаддам «Қарилиқдан шикоят» шеърда сочининг гажзгини чавгонга ўхшатган.

Яна классикларимизга мурожаат қиламиз:

Мансаби ту чист — чавгон бохтан,
Рахш аери рой, ба майдон тохтан.

(Абдураҳмон ЖОМИЙ)

(Мазмуни: Сенинг маъсадинг чавгон ўйнамоқ! Тулпор тақимлаб майдонда ўйнамоқ.)

Ва чавгон худ чунон чолок буданд,
Ки гўй аз чамбари гардун рабуданд.

(Мазмуни: Чавгон ўйнашга шундай моҳир эдиларки, осмонни ҳам (гўй мисоли) юлиб олдилар.)

Кўриб турибмизки, чавгон ўйини IX асрдаёқ анча машҳур бўлган. Аллома Маҳмуд Қошғарий «Девон лугат-ит турк» китобининг биринчи жилдида чавгон сўзини тартибга солган ва «у менга чавгон эгишда ёрдам берди» жумласини мисол тариқасида келтирган.

Яна бир қанча шоирлар чавгон (хоккей) ва гўй (тўп) сўзларидан чиройли образлар яратганлар. Фирдавсий, Ҳофиз, Фаррухий, Саъдий, Абдуразоқ, Самарқандий, Хиррав Деҳлавий, Навоий, Анварий, Ҳоқоний, Мушфиқий, Шоҳин каби шоирлар фикрини шарқона усуллар билан ифодалашда «чавгон», «гўй», сўзларидан фойдаланганлар. Шоир Санойида ҳам «чавгонгар» сўзига дуч келиб, хайратда қоламиз. Чунки у Маҳмуд Қошғарий ва Рудакийдан ҳам олдин ўтган шоирдир.

Хуллас, чавгон ўйинига тааллуқли сўзларнинг классик шеърятда «иш бергани», чавгон — хоккейнинг ўша пайтларда нег тарқалганини кўрсатади. Шу сабабдан шоирларга ўйиннинг ноидалари таниш бўлиб қолган. Улар образлар тўқиби, ўз назмларига бўёқ берганлар. Бундан ташқари, қалтис фикрларини сўз ўйинлари билан ниқоблаб айта олганлар. Хиррав Деҳлавийдан келтирилган икки мисра мазмунини қаёқиб кўринг:

Дасти вай аз қуввати чавгони зар,
Кард пур аз гўй замиро сар ба сар.

(Мазмуни: «Қўлингиди олтин чавгоннинг кудрати шунчалики, ер юзини гўй билан бошдан-оёқ тўлдириб юборади»). Қиссадан хисса чиқарилса, «чавгон» деб, нимнингдир адолатсиз шамири кўзда тутилади, «гўй» эса несилган бошга ишора.

Жомий «Бахористон» китобида Ориф Ҳаравий тўғрисида шундай дейди: «Ориф Ҳаравий, «Гўй ва чавгон» мунозарасининг муаллифи. Бу жуда моҳир мисралар мунозарара от сифатига нўйндаги эсилар айтилган:

Осмон коптоғини боғанида гард,
Коптоқдек сакратиб, от чопганда мард.

Навоий куллиётининг Табриз нусхасидан олинган бу миниатюрада чавгон ўйни тасвирланган.

Тақасидан олов, ўчқун тўқарди,
Пишқирса дадилдан бўрон қўпарди.
Коптоқ тепасида айланган замон,
Енгин тутунидан кўтарар тўзон.»

Талай шоирлар гўй, яъни чавгон тўпини тугма, юлдуз, нуш, ой, осмон гумбаз сингариларга таққослайди. Чавгоннинг (илшоқ — эгри таёқ) ўзи эса кўп ҳолларда зулф, гажак, жингалак соғга қиёсланади.

Чавгон ҳақида маълумот «Қобуснома»да ҳам учрайди. Ундан ўйиннинг қоида-қонунларини бирмунча тасаввур қилиш мумкин: «...Йилда бир-икки чавгон ўйнасанг раводир. Аммо кўп отликлар билан чиқмагин (чунки бахтсизлик келтиради), саккиз отликдан кўп бўлмасин. Сен майдоннинг бир бошида тургил, яна бир киши майдоннинг охирида турсин. Олти киши майдонда тўпин урсин. Ҳар вақт тўп сенинг тарафинга келса, тўпин урғил ва майдоннинг охирига сурғил, аммо оломоннинг ичига отмагил, чавгон ўйининг йўли шудир, шу билан бирга, маррага етказишга муваффақ бўл. Аммо уруш майдонига кирсанг, сустнашин қилмагил.»

Шундай қилиб, футбол Юнионистон, шахмат Ҳиндистон билан боғлиқ бўлгани каби хоккейни Шарққа мансуб, дейишга асос бор. Лекин бу масала яна излашларни талаб қилади. Ўйиннинг қонун-қоидалари, рақиб томонлар ўртасидаги мусобақалар, умуман, чавгоннинг ихтиро қилинган даври ҳақида маълумот берувчи манбалар топилиб қолса анаб эмас.

Шуниси қувонарлики, пойтахтимизнинг Университет шаҳарчасида чавгон саройи — яхмалак майдони қурилади. Чавгон асрлар оша олис элатлардан яна Шарққа хоккей шаклида қайтиб келганга ўхшайди.

М. ХИДИРОВ

ГУЛНИНГ ТИКАНИ

ЛАТИФАЛАР

Шамол ва сув

МАСАЛ

Шамол ва Сув қолди бирдан тортишиб,
Ариқда айланган чархпалак гувоҳ.
Шамол дерди:— Мақтанма ҳақдиндан
ошиб,

Тошни-тошга уриб чекаверма оҳ,
Битта чархпалакни айлантиришга
Қудратим етади менинг ҳам, ишон...
Сув таққа тўхтади, олға юришга
Маждори келмади... Ел турди чаққон.
Епишди чархпалак паррагига у,
— Айлан!— деб силқитди, ўшқирди гув-
гув.

Барибир чархпалак қимирламади
Шамол бўрон бўлиб даҳшат солади,
Ушанда «гийк» этиб айланди бир бор.
Бир бор айландию тўхтади тақдор.
Пақирчалар эса чиқди қуп-қуруқ.
Бекор кетгач шунча куч шунча дўқ.
Шамол йироқларга қочди гувуллаб,
Ариққа Сув келди қулиб-ловуллаб.
Яна аввалгидай чархнинг палаги
Айланиб, сугорди тарвуз палагин.

Қаминанинг ҳулосаси шу:
Нафънинг савлатинга қарамас.
Шоҳ синдирган кучли дайди шамол
Дарахт ўстиришга ярамас.

ҲАҚНАЗАР.

Рассом В. ДУМКИН.

— Сих ҳам куймади, набоб ҳам...

Санд Жанобадий самимий ва фозил киши эди. Мирзо Улуғбек ундан Фирдавсий «Шоҳнома»сини ўқиш мажлисида қатнашишини ва баъзи байтларнинг маъносини изоҳлаб беришини сўради. Уша неча бир йигит «Шоҳнома»ни ёчимсиз овоз билан ўқиб берди. У «Яна голиб келди беавв аждаҳо», деган мисрани ўқийётганда, Мирзо мандан сўраб қолди:

— Голиб лаҳжаси қайси элнинг лаҳжаси?

— Хуросоннинг лаҳжаси,— деб жавоб бердим мен.

— Хуросонликлар бу сўзни қайси вақтда айтадилар?— деди ҳалиги йигит.

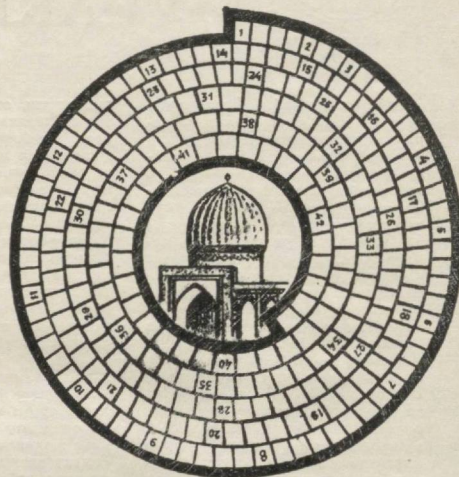
— Агар ёчимсиз овоз билан бирор нарса ўқилаётган бўлса, «голиблиқдан эмас, мағлублиқдан нола қилиб ўқияпти», дейдилар,— деб жавоб бердим мен.

Жавобим Мирзога хуш ёниб, менга тўн эҳсон қилди ва ҳалиги кишига «Шоҳнома»ни қайта ўқимаслигини буюрди.

Шоир Лutfий Мирзо Бойсунқур тарбиясини олган эди. Бир куни Мирзо унга, Мавлоно Музаффар Хивавийнинг «боғ» радифи қасидасига яхши жавоб қайтаришини, «сарой» радифи қасида битишини буюрди.

— Аввал кўрай-чи, унинг боғидан қандай мева ер энанман, шундан сўнггина саройга қадам босаман,— деди у.

(«Латоиф ут-тавоиф» китобидан).

„САМАРҚАНД“ ЧАЙНВОРДИ

1. Самарқанд тарихи билан шуғулланувчи инглиз олими. 2. Кўҳна дарё. 3. Улуғ рус шарқшунос олими. 4. Самарқандни қуйлаган шоир. 5. Темурийлар авлодининг вакили. 6. Қадимий шаҳар. 7. Мақбара. 8. Улуғ ўзбек олими. 9. Самарқанднинг хушманзара жойларидан бири. 10. Кўҳна Самарқанд. 11. Меъморлик меросимизнинг ноқир ёдгорлиги. 12. Қадимий шаҳар. 13. Самарқандни қуйлаган шоир. 14. Самарқанд атрофидаги қадимий шаҳар. 15. Дунёнинг гўзал шаҳарлари номи билан аталган кичик шаҳарчалардан бири. 16. Қадимий Самарқанд билан алоқада бўлган шаҳар. 17. Самарқанд маҳаллаларидан бири. 18. Афросиёб сирларини очшда қатнашган олим. 19. Шарқшунос. 20. Самарқандлик архитектор. 21. Социалистик меҳнат қаҳрамони. 22. Самарқанд тарихини яратиб бўйича кўрик голиби. 23. Венгриялик самарқандшунос. 24. Самарқанда касаллик эпидемиясини тугатишда фаолият кўрсатган олим. 25. Атоқли жамоатчи, врач аёл. 26. Самарқанд вилоятларидан бири. 27. Самарқанднинг хушманзара жойи. 28. Темури давридаги оромбахш жойининг номи. 29. Тарихга бой район. 30. Самарқандлик жамоатчи аёл. 31. Улуғбекнинг шогирди. 32. Сомонийлар ҳукмдори. 33. Самарқандшунос австралиялик публицист. 34. «Самарқанд қалити»нинг ижодкори. 35. Кинотеатр. 36. Қадимий шаҳар. 37. Томошабоп, кўрнам майдон. 38. Қадимий шаҳар. 39. Самарқандлик драматург. 40. Пирин адабиётшунос. 41. Тарихчи оlima. 42. Самарқанд билан доимий алоқадор давлатлардан бири.

Тузувчи Э. ЗАФАРОВ

МУҚОВАЛАРДА: Биринчи бетда — Самарқанд тарихининг саҳифалари. Афросиёбдан лавҳа; қадим Регистон; Улуғбек расадхонаси; 1905 йил революцияни қурбонлари ёдгорлиги; жанговар кураш ва меҳнат шарафига ўрнатилган монумент; бугунги Самарқанд эгалари. **Иккинчи бетда** — 8 Март номидаги синтетик либослар тикувчилик фабрикасининг илгор ишчилари А. Алиева ва Г. Волнова. **Учинчи бетда** — меҳмондўст Самарқанднинг ноз-неъматлари. **Тўртинчи бетда** — Шоҳизинда музей шаҳарнинг гавжум зиёратгоҳи.

Г. ГРАФКИН ва А. ВАНШТЕЯН
фотолари.

Бош редактор — Аснад МУХТОР.

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Иснандар ИКРОМОВ, Собир МУҲАММЕДОВ, Иброҳим МУМИНОВ, Ҳамидулла НУРУЛЛАЕВ (бош редактор Уринбосари), Унтам ОРМПОВ, Эмиль РУЗИБОВЕВ (бош расом), Ваҳоб РУЗИМАТОВ (масъул секретари), Обид СОДИҚОВ, Олим ХУҲАЕВ, Саид ШЕРМУҲАММЕДОВ, Комил ЯШИН, Муҳаммаджон УРОЗБОВЕВ.

«Гулистон» — общественно-политический и литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Корректор М. МУМИНОВА.

Техредактор М. ЕФИМОВА.

Адресимиз: Тошкент, 47. Карл Маркс кўчаси, 30-уй. Редакция телефонлари. Бош редактор — В-33520; Бош редактор Уринбосари — В-33590; Масъул секретарь — В-33590; Ижтимоий-сиёсий бўлим — В-33602; Адабиёт ва санъат бўлими — В-33519; Фан ва маданият бўлими — В-33519.

Босмахонага туширилди 7/VI-70 й. Босишга рухсат этилди 19/VIII-70 й. Қўзғон 70×1081/8. Ҳажми 4 босма тобон. Буюртма 2229. Тиражи 175 599. P13947. Ваҳоси 30 т. Нашр. Г-3612.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси. Тошкент.

